

Radoslava Ristovská

PRVÁ SVETOVÁ VOJNA

Príčiny a zámienka jej vypuknutia

Daddy, what did YOU do in the Great War?

Radoslava Ristovská

PRVÁ SVETOVÁ VOJNA
Príčiny a zámienka jej vypuknutia

TRNAVA
2023

Recenzenti:

PhDr. Juraj Červenka

Mgr. Adrián Lančarič, PhD.

Vysokoškolské učebné texty vyšli v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0148/23 Novoveké hradné panstvo a jeho štrukturálne premeny a projektu APVV-22-0306 Fiat ut petitur. Slovacikálne historiká v písomnej agende Rímskej kúrie.

Obálka: Náborový plagát vo Veľkej Británii počas prvej svetovej vojny

Obrázky na obálke a texte: úložisko Wikimedia Commons

Vydavateľ:

Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Horn potočná 23, 918 43 Trnava

<http://ff.truni.sk>

© Mgr. Radoslava Ristovská, PhD., 2023

© Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2023

ISBN 978-80-568-0605-0

OBSAH ■

Úvod	4
1 Pozícia Nemecka pred prvou svetovou vojnou	6
1.1 Snahy o zjednotenie	6
1.2 Prusko-francúzska vojna	10
1.3 Z Nemecka sa stáva mocnosť	14
2 Budovanie koloniálnych ríš Veľkej Británie a Francúzska	16
3 Vznik mocenských blokov	19
4 Zjednotenie Talianska	21
5 Úpadok Osmanskej ríše	25
6 Oslabenie cárskeho režimu v Rusku	29
7 San Stefano a zasadnutie Berlínskeho kongresu	34
8 Udalosti na Balkáne	39
8.1 Postavenie balkánskych štátov	39
8.2 Vznik nezávislého Bulharska	42
8.3 Anexia Bosny a Hercegoviny	44
8.4 Prvá balkánska vojna	48
8.5 Druhá balkánska vojna	51
9 Haagske odzbrojovacie konferencie	54
10 Krízy v Maroku	56
11 Udalosti v Sarajeve	59
11,1 František Ferdinand d'Este na mieste následníka trónu	59
11.2 Kto stál za atentátom?	62
11.3 Osudný 28. jún 1914	64
11.4 Vyšetrovanie atentátu, súdny proces a tresty	67
12 Predvečer prvej svetovej vojny a jej vypuknutie	70
Zoznam použitých zdrojov	75

ÚVOD

Prvá svetová vojna, ktorá vypukla koncom júla 1914 predstavovala konflikt, aký svet dovtedy nepoznal. Nemecko počítalo s využitím Schlieffenovho plánu a tým pádom s tzv. bleskovou vojnou, čo im ale nevyšlo a nasledovali štyri roky zákopovej vojny, ktoré priniesli milióny mŕtvych z radov vojakov aj civilistov a ďalšie milióny ranených, ako aj obrovské materiálne škody. Ako však svet dospel až k svetovej vojne? Čo bolo príčinou jej vypuknutia? Čo bolo zámenkou? To sú otázky, na ktoré majú môžete nájsť odpovede v predložených vysokoškolských učebných textoch.

Medzinárodná politika a vzťahy jednotlivých európskych krajín sa dlhodobo vyvíjali a smerovali práve k vypuknutiu prvej svetovej vojny. Nešlo o jednu udalosť, ale súhrn viacerých činiteľov. Od počiatku 19. storočia, vďaka Viedenskému kongresu, koexistovali jednotlivé mocnosti v akejsi tichej súhre na základe udržiavania krehkej rovnováhy síl, kedy sledovali, aby žiadna z mocností nemala príliš veľkú moc a vplyv na dianie vo svete. Jej krehkosť sa ukazovala najmä od druhej polovice 19. storočia. „Starostlivým okom“ na dodržiavanie rovnováhy síl dozerali najmä Veľká Británia a Francúzsko. Rusko sa v priebehu 19. storočia postavilo do úlohy ochrancov pravoslávneho obyvateľstva v Osmanskej ríši ako aj Slovanov žijúcich na Balkáne. Opakovane medzi Ruskom a Osmanskou ríšou vypukli vojny, kde v Krymskej vojne sa na stranu stále slabších Osmanov pridali Veľká Británia a Francúzsko a pomohli im zvíťaziť, kým v druhej vojne zvíťazilo Rusko, avšak Sanstefanská mierová zmluva z marca 1878 vyvolala ďalšiu vlnu nespokojnosti európskych mocností, a tak sa v lete 1878 začali rokovania na Berlínskom kongrese, ktoré predstavovali potupu pre Rusko. Obdobie 19. storočia tiež prináša vznik rozsiahlych koloniálnych ríš, najmä britskej a francúzskej. Naopak, krajiny ako Nemecko a Taliansko sa ešte len zjednocovali, čo sa im v priebehu druhej polovice 19. storočia aj úspešne podarilo, avšak, v tom čase, keď sa aj oni rozhodli získať nejaké kolónie, väčšina sveta už bola rozdelená. Najmä Nemecko prišlo s požiadavkou opätovného prerozdelenia sveta, s čím, samozrejme, Veľká Británia a Francúzsko nesúhlasili. Zjednotené Nemecko sa veľmi rýchlo stáva jednou z popredných mocností, hospodársky a ekonomicky dokonca pomerne skoro predbieha aj Francúzsko a šliape na päty Veľkej Británie. Nemecko vynakladá enormné financie najmä v oblasti zbrojenia, preto ho ostatné krajiny veľmi rýchlo nasledujú, pričom si všetci jasne uvedomujú riziko blízkeho vojnového stretu. Jednotlivé krajiny podpisujú bilaterálne zmluvy a vytvárajú aliancie a mocenské bloky, ktoré boli predzvesťou toho, kto s kým

a proti komu sa postaví v blížiacej sa vojne. Situáciu nepomohli vyriešiť ani dve odzbrojovacie konferencie, ktoré sa konali v rokoch 1899 a 1907 v holandskom Haagu. Dohoda o odzbrojení síce na konferenciách uzavretá nebola, boli prijaté konvencie o spôsobe vedenia vojny či o postoji k civilistom, raneným a zajatcom.

Najkritickejším sa ukázalo byť územie Balkánskeho polostrova, ktoré sa nenadarmo nazývalo „sud s pušným prachom“. Územie držala po stáročia vo svojej moci Osmanská ríša, pričom tamojšie malé slovanské národy sa od 19. storočia usilovali dosiahnuť samostatnosť. Zároveň sa tu ale stretali záujmy európskych mocností, počnúc Ruskom, cez Rakúsko-Uhorsko, ktoré si na úkor Balkánu rozširovalo svoje územie, Nemecko, ktoré budovalo Bagdadsú železnicu smerujúcu cez Balkán či Taliansko, ktoré si tiež chcelo rozšíriť svoje územie. Pozície Ruska však na prelome 19. a 20. storočia viditeľne slabli, dôkazom čoho bol nielen úpadok cárskeho režimu a zastaraného samoderžavia, ale aj prehratá rusko-japonská vojna či nepokoje a demonštrácie v rámci monarchie.

Potrebné bolo už len počkať na vhodnú zámienku, ktorou sa ukázal byť atentát na následníka trónu habsburskej monarchie Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku Žofiu, ku ktorému prišlo 28. júna 1914 v Sarajeve. Udalosti nabrali rýchly spád a presne mesiac od atentátu, 28. júla 1914, Rakúsko-Uhorsko vypovedalo vojnu Srbsku. Následne sa do konfliktu zapojili ďalšie štáty a lokálny konflikt nabral svetové rozmery.

V Trnave, 1.12.2023

Mgr. Radoslava Ristovská, PhD.

1 POZÍCIA NEMECKA PRED PRVOU SVETOVOU VOJNOU

Druhá polovica 19. storočia sa ukázala byť obdobím existencie Európy v podobe veľmocenskej rovnováhy krajín. Pozíciu veľmoci si udržiavala Veľká Británia, Francúzsko, Rakúsko, Rusko a Prusko. Práve Prusko však robilo všetko pre to, aby sa stáročia rozdrobené nemecké štátiky zjednotili.

Jeden z popredných diplomatov 20. storočia Henry Kissinger si tiež kládol otázku, kto, resp., ktorá krajina je zodpovedná za vypuknutie prvej svetovej vojny. Podľa Kissingera však nemožno vinu hádzať len na jeden štát, pretože každá z mocností mala svoj podiel na vypuknutí prvej svetovej vojny. Mocenská rovnováha, ktorú sa európske krajiny tak usilovali udržať počas celého 19. storočia, bola na jeho konci premenená na závody v zbrojení.

Nemecku a najmä jeho popredným politikom chýbala akákoľvek zdržanlivosť, dôraz kládli na silu a agresivitu, ktorá bola pre nich typická. S výnimkou Otta von Bismarcka (1815 – 1898), ktorý, keď ešte sedel na stoličke nemeckého kancelára, usiloval sa tlmiť egocentrické prejavy najmä zo strany nemeckého cisára Wilhelma II. (1859 – 1941). Práve Wilhelm II. totiž vzbudzoval u svojich súčasníkov dojem, že je minimálne nedospelý a zmätený, čo bolo podľa psychológov len úsilie kompenzovať svoju vrodenú vadu, ktorou bola deformovaná paža.

1.1 Snahy o zjednotenie

Okrem Talianska sú v období 19. storočia zreteľné aj dlhodobé snahy o zjednotenie Nemecka pod taktovkou silnejúceho Pruska. Na jeho stúpajúcej sláve mal veľkú zásluhu Otto von Bismarck, ktorý sa v roku 1862 stal pruským ministerským predsedom. V národno-zjednocovacom procese Nemecka však badať dlhodobú rivalitu, ktorá prevládala medzi Rakúskom a Pruskom, keďže obe krajiny chceli získať pre seba dominantné postavenie v *Nemeckom spolku*. V období prvej polovice 19. storočia ťahalo Prusko za kratší koniec, keďže dominantnejším bolo Rakúsko, kým Prusko malo navrch v hospodárskej oblasti. V roku 1834 vznikol colný spolok, ktorý bol akými ukazovateľom budúceho vývoja nemeckých štátov, a to bez účasti Rakúska. Aj územie Nemecka zasiahla revolučná vlna počas rokov 1848/1849, počas ktorej sa nemecké štáty usilovali zbaviť rakúskej nadvlády, kedy už samotné Rakúsko, ktoré muselo riešiť revolúciu vo vlastnej ríši, nemalo dostatok síl im v tom zabrániť. Revolucionári sa pokúšali o zjednotenie Nemecka, ale po potlačení revolúcie sa rakúsky premiér a minister zahraničných vecí knieža Felix von Schwarzenberg (1800 – 1852) usiloval o vybudovanie nového spolku, ale

OTTO VON BISMARCK

sa narodil 1. apríla 1815 ako druhé z troch potomkov Ferdinanda von Bismarcka a jeho manželky Vilhelmíny Menckenovej. Najmä k matke mal, počas celého života, veľmi zlý vzťah, pretože jej vyčítal chladné správanie a nezáujem o svoje deti. Jeho vzdelávanie začalo v internátnej škole v Berlíne, na ktorú nemal najlepšie spomienky. Pokračoval na berlínskom gymnáziu a v roku 1832 nastúpil na štúdium práva na univerzite v Göttingene, ale štúdium ho veľmi nebavilo, žil ľahkovážnym, bohémym životom v obrovských dlhoch. V roku 1833 univerzitu opúšťa s tým,

že sa bude venovať vojenskej kariére. Podarilo sa mu získať miesto na úrade, najskôr v Aachene a potom v Postupime, ale ani táto práca ho nenapĺňala a úradnícku funkciu zanechal. V júli 1847 sa oženil s Johannou von Puttkamer a postupne sa im narodila dcéra Mária a synovia Herbert a Wilhelm. Otto von Bismarck mal krátko po tridsiatke, keď vstupuje do pruskej politiky, bol zvolený do pruského zákonodarného zboru. Tu začína jeho kariéra ostrieľaného politika a popredného štátnika. V roku 1849 bol zvolený za poslanca krajinského snemu. V tomto čase dokonca otvorene vystupoval proti

zjednoteniu Nemecka, pretože by to ohrozilo nezávislosť Pruska a od roku 1851 zastupoval Prusko na sneme vo Frankfurte nad Mohanom, kde hájil najmä pruské záujmy. Koncom 50. rokov 19. storočia nastupuje ako pruský veľvyslanec v Rusku a štyri roky prežil v Petrohrade, po čom nastupuje na diplomatickú misiu vo Francúzsku. Avšak, v priebehu 60. rokov 19. storočia zohral ako pruský minister zahraničných vecí a neskôr ako kancelár primárnu úlohu pri zjednocovaní Nemecka. Od roku 1867 stál aj na čele Severonemeckého spolku. Bismarck získava nielen titul kniežaťa, ale najmä sa stáva prvým kancelárom zjednoteného Nemecka. Takmer okamžite spúšťa tzv. Kulturkampf, čo boli vlastne opatrenia namierené proti prípadnému nárastu moci katolíckej cirkvi v krajine. Po smrti nemeckého cisára Wilhelma I. v roku 1888 nastúpil na trón jeho syn Friedrich III., ktorý ale po necelých sto dňoch zomiera a moc preberá jeho syn a zároveň posledný nemecký cisár Wilhelm II. Tu dochádza k rozporom vo vedení politiky medzi novým cisárom a kancelárom, ktorého zahraničnú politiku považoval Wilhelm II. za príliš opatrnú. Konflikty sa stupňovali, cisár neustále zasahoval do Bismarckových rozhodnutí a podkopával jeho autoritu, až 18. marca 1890 Otto von Bismarck, po takmer dvoch dekádach v pozícii kancelára, podáva demisiu. Uchýlil sa do ústrania a posledné roky sa zhoršoval aj jeho zdravotný stav, dokonca bol odkázaný na invalidný vozík. Čas trávil písaním memoárov. Zomrel 30. júla 1898 vo veku 83 rokov.

Dodnes patrí medzi najvýznamnejších štátnikov 19. storočia

Prusko už odmietalo starý metternichovský systém a na jar 1849 Prusi navrhli vytvorenie spolku zloženého z Rakúska a voľne pripojených nemeckých štátov, kde by ale Prusko malo mať dominantné postavenie. To Rakúsko, samozrejme, odmietlo, na základe čoho potom Prusko vytvorilo tzv. *Erfurtský spolok*, kým Rakúsko iniciovalo ďalšie zoskupenie. Prusko-rakúske vzťahy možno v polovici 19. storočia označiť za napäté, až napokon pruský panovník ustúpil a v Olomouci prebiehali následne rokovania medzi oboma krajinami. Dochádza k znovuoobnoveniu *Nemeckého spolku*. Situáciu to však neriešilo, nakoľko už v januári 1851 nemecké kniežatá odmietli v Drážďanoch veľkorakúsky projekt. Spory medzi oboma krajinami pretrvávali, ani jedna sa nechcela vzdať dominantného postavenia.

Pruský kráľ Fridrich Wilhelm IV. (1795 – 1861) z vládnucej dynastie Hohenzollernovcov nebol od roku 1857 schopný ďalej vládnuť, nakoľko utrpel niekoľko mozgových príhod, a tak sa moci ujal jeho mladší brat Wilhelm (1797 – 1888), najskôr ako regent, a po jeho smrti v roku 1861 ako panovník Wilhelm I. V 60. rokoch 19. storočia sa do popredia v pruskej politike dostáva už spomínaný Otto von Bismarck, ktorý sa stáva pruským ministerským predsedom. Bolo o ňom známe, že jeho cieľom bolo zbaviť sa Rakúska v *Nemeckom spolku*. Bismarck však právom patrí k najväčším diplomatom 19. storočia.

V novembri 1863 zomrel dánsky kráľ Frederik VII. (1808 – 1863) z dynastie Oldenburgovcov, čo bol zároveň koniec vlády tejto vetvy rodu a moc preberá vetva Šlezvicko-Holštajnsko-Senderbursko-Glückburská, konkrétne kráľ Kristián IX. (1818 – 1906), ktorého vláda trvala viac ako štyri desaťročia. Zároveň dochádza k prijatiu novej, centralisticky ladenej ústavy, čo smerovalo k oživeniu otázky ohľadom území Šlezvicka, Holštajnska a Lauenburgu. Objavovali sa hlasy, ktoré požadovali vznik nezávislého Šlezvicko-Holštajnského vojvodstva. V prípade Šlezvicka a Holštajnska bol Otto von Bismarck ochotný spolupracovať aj s Rakúskom, pričom sa usiloval obmedziť prípadné zásahy ďalších mocností. Bismarckovým cieľom však bolo v budúcnosti obe územia pripojiť k Prusku. V januári 1864 obdržalo Dánsko ultimátum zo strany Pruska a Rakúska. Všetko smerovalo k vojne, ku ktorej skutočne v priebehu roka 1864 prišlo, keďže Prusko spolu s Rakúskom vypovedali Kodani vojnu. Mocnosti neboli ochotné zapojiť sa do bojov, Veľká Británia iba zvolala konferenciu do Londýna. Napriek tomu, že bojujúce strany uzatvorili prímerie, koncom júna 1864 sa boje obnovili, pretože Dánsko odmietlo ustúpiť a vojenské akcie zo strany Pruska a Rakúska pokračovali. Výsledkom bola prehra Dánska a následné rozhovory víťazných strán o osude získaných území. Dohoda medzi oboma krajinami bola nakoniec uzatvorená v rakúskom Gasteine 14. augusta 1865 a na základe nej

si Prusko pričlenilo Šlezvicko a Lauenburg a Rakúsku pripadlo Holštajnsko. Otto von Bismarck následne opakovane ponúkol Rakúsku pomoc na území Talianska, avšak, na oplátku žiadal rakúske nezasahovanie do diania na území Nemecka, čo rakúsky cisár František Jozef I. (1830 – 1916) rezolútne odmietol. Napätie medzi Pruskom a Rakúskom však narastalo a Prusko začalo rokovať aj s Talianskom, pričom 8. apríla 1866 bola podpísaná tajná prusko-talianska dohoda, na základe ktorej sa Taliansko zaviazalo vstúpiť do vojny proti Rakúsku v prípade, že v priebehu nasledujúcich troch mesiacov vypukne vojna aj medzi Pruskom a Rakúskom. To by znamenalo, že Rakúsko by v rovnakom čase muselo bojovať na dvoch frontoch. Všetko smerovalo k vojne medzi Pruskom a Rakúskom. Prusko nenechalo nič na náhodu, Bismarck vedel, že veľmoci do konfliktu nezasiahnu a keď si tým bol istý, od počiatku roku 1866 robilo Prusko na čele s Bismarckom všetko preto, aby Rakúsko vyprovokovalo. Rakúsky cisár František Jozef I. odmietal Prusku ustúpiť, Rakúsko sa nemienilo vzdať svojej pozície v *Nemeckom spolku*, a to najmä v čase, keď Habsburgovci prichádzali o svoje pozície na území Talianska. V júni 1866 pruské vojská obsadili Holštajnsko, Rakúsko začalo s mobilizáciou, pričom vojna medzi Pruskom a Rakúskom vypukla 16. júna 1866. Otto von Bismarck, ktorého raz pruský korunný princ Fridrich Wilhelm výstižne nazval „ministrom konfliktu“, dosiahol svoj cieľ, pretože Rakúsko nebolo na vojnu pripravené. A aj keď sa Rakúsku podarilo poraziť taliansku armádu, na Prusov už nestačilo. Prusko zaútočilo na Sasko, Hannoverisko a Hessensko, ktoré vystupovali ako spojenci Habsburgovcov. Po ich bleskovej porážke sa pruské sily na čele s náčelníkom generálneho štábu Helmuthom von Moltke (1800 – 1891) mohli sústrediť na vpád do Čiech, kde sa rozhodujúcou stala bitka pri Hradci Králové 3. júla 1866. Pre Habsburgovcov táto bitka znamenala zdrvujúcu porážku. V tej rýchlosti, v ktorej celá udalosť prebehla, sa nestačil spamätať ani francúzsky cisár Napoleon III. (1808 – 1873) a jediné, na čo sa zmohol, bola ponuka sprostredkovania prímeria medzi oboma aktérmi vojny. Prusko-rakúska vojna skončila podpisom pražskej mierovej zmluvy 23. augusta 1866, ktorá znamenala koniec *Nemeckého spolku* a Prusko zabralo územie Holštajnska a niekoľkých nemeckých štátov. Vo februári 1867 vznikol *Severonemecký spolok* s vedúcou úlohou Pruska. Výstižne ho nazval bývalý bádenský minister zahraničných vecí Franz von Roggenbach (1825 – 1907), keď povedal, že ide o „spolok psa s blchami“. Rakúsko muselo medzičasom riešiť aj problémy v rámci monarchie. Výsledkom bol vznik dualistickej monarchie Rakúsko-Uhorska v roku 1867. A aby toho nebolo na Rakúsko málo, okrem toho, že sa muselo vyrovnáť s prehrou vo vojne s Pruskom, muselo tiež Prusku uhradiť 30 miliónov zlatých ako vojnové reparácie. Rakúsko ako mocnosť upadalo, veď aj samotný pápež Pius IX. (1792 – 1878) uviedol, že

„spadlo na úroveň druhej orientálnej mocnosti“. Úroveň Pruska neustále stúpala, v hospodárskych a ekonomických záležitostiach veľmi rýchlo začalo „dýchať na chrbát“ Francúzsku. Otto von Bismarck začal rozohrávať politiku, ktorá smerovala k prusko-francúzskej vojne, ale tak, ako to chcel samotný Bismarck.

1.2 Prusko-francúzska vojna

Koncom septembra 1868 bola z Madridu svojimi poddanými vyhnaná španielska kráľovná Izabela II. z rodu Bourbonovcov (1830 – 1904), nakoľko jej vláda bola poznačená množstvom intríg a sprisahaní a na dobrej povesti jej nepridali ani fámy o jej početných aférach. Po vzbure v Cádize odišla Izabela po 35 rokoch vlády do exilu do francúzskeho Biarritzu, pričom formálne sa vzdala trónu až v roku 1870, a to v prospech svojho syna Alfonza (1857 – 1885). Medzitým pôsobil ako regent generál Juan Prim (1814 – 1870), ktorý za najvhodnejšieho kandidáta na prázdny španielsky trón označil princa Leopolda Hohenzollerna (1835 – 1905), manžela portugalskej princeznej Antónie Márie z rodu Braganza (1845 – 1913). Leopold, ktorý bol členom katolíckej vetvy rodu, bol zároveň synovcom vtedajšieho pruského kráľa Wilhelma I. V roku 1869 sa Leopold vyjadril, že vzhľadom na francúzsky záporný postoj v tejto udalosti španielsku korunu nemôže prijať, avšak, vo februári 1870 prišla ponuka opäť. A aj postoj Leopolda sa zmenil, i keď konečné rozhodnutie mal vyriešiť práve pruský kráľ Wilhelm I., ktorý v tom čase stál na čele rodu Hohenzollernovcov. Isté je, že Wilhelm z celej situácie nebol nadšený. Opačný názor na celú záležitosť mal však kancelár Otto von Bismarck, pretože, ak by Leopold trón získal, znamenalo by to zámienku k vojne s Francúzskom, ktorú by Bismarck rád využil. Bismarck dokonca na konci mája 1870 napísal list Leopoldovi otcovi Karolovi Antonovi Hohenzollernovi (1811 – 1885), kde prípadné prijatie španielskej koruny označil za službu Nemecku. Sám Leopold 19. júna 1870 informoval Wilhelma I., že španielsku ponuku plánuje prijať. Wilhelm nakoniec súhlasil a Juan Prim mal za úlohu zariadiť, aby parlament v Madride odsúhlasil voľbu Leopolda za nového španielskeho panovníka. Vo Francúzsku o prebiehajúcich udalostiach informovali 2. júla noviny *La Gazette de France*. Juan Prim si dokonca zavolať francúzskeho veľvyslanca baróna Edouarda Merciera (1816 – 1886) a informoval ho o španielskych plánoch a prezradil aj meno nového kráľa. Veľvyslanec posunul nové informácie ministerstvu zahraničných vecí a medzičasom sa správa rozšírila vo Francúzsku, kde vzbudila vlnu pohoršenia. Francúzi si uvedomili hrozbu obkolesenia zo strany Hohenzollernovcov. Titulky novín tiež podnecovali Francúzov k „spravodlivému hnevu“ a slová o prípadnej vojne proti Prusku nenechali na seba dlho čakať. Veď aj francúzsky minister vojny Edmond Leboeuf (1809 – 1888) sa kladne vyjadril pri otázke, či

je krajina na vojnu pripravená. Samotný cisár Napoleon III. však so začatím vojny váhal. Francúzsky vyslanec v Berlíne gróf Vincent Benedetti (1817 – 1900) vtedy smeroval do Bad Ems, do kúpeľov, v ktorých v tom čase prebýval pruský kráľ Wilhlem I. Benedettiho úlohou bolo získať od Wilhelma jasné rozhodnutie, že situáciu s Leopoldom neschvaľuje. V Bad Ems prijal 9. júla 1870 Wilhelm grófa Benedettiho, pričom ho dokonca pozval na večeru. Upozornil však Benedettiho, že Leopoldovi nebude nič zakazovať, keďže nejde o štátnu záležitosť, ale bude s ním hovoriť len ako hlava hohenzollernovského rodu. Usiloval sa však na Leopolda zapôsobiť, aby svoje rozhodnutie prijať španielsku korunu ešte zvážil, najlepšie však stiahol. Situáciu vo Francúzsku zasa burcovali primárne novinári a novinové titulky, kde sa ostro vyjadrovali na adresu Pruska. Bismarck sa v tom čase už urýchlene presúval do Berlína, naopak, Napoleon III. potešený Leopoldovým rozhodnutím, rozhodol o ukončení vojenských príprav. Nie všetci vo Francúzsku však s takýmto postupom súhlasili. Považovali to za zbabelosť. Francúzska cisárovná Eugénia (1826 – 1920) a minister zahraničných vecí vojvoda Agénor de Gramont (1819 – 1880) sa neuspokojili len so stiahnutím Leopoldovej kandidatúry a podarilo sa im presvedčiť Napoleona III., aby vzniesol na pruského panovníka požiadavku, že sa ten zaručí, že ani v budúcnosti Hohenzollernovci nikdy viac neprijmú španielsku kráľovskú korunu.

V stredu 13. júla 1870 zastihol gróf Benedetti Wilhelma I. na pravidelnej prechádzke. Pruský kráľ sa vyjadril, že je všetko uzavreté, na čo mu ale gróf Benedetti odpovedal požiadavkou, aby bolo oficiálne oznámené, že Leopold už nikdy viac nebude kandidovať za španielskeho kráľa a ani k tomu nebude mať žiadne zvolenie. Takáto požiadavka však bola nanajvýš urážajúca a potupná a je teda úplne zrejmé, že ju musel Wilhelm rázne odmietnuť. Bismarck obdržal poobede depešu od panovníka, v ktorej ho informoval o celej záležitosti, avšak s dodatkom, že ak to Bismarck bude považovať za vhodné, môže tento telegram aj nechať uverejniť v novinách. O obsahu depeše informoval Bismarck pruského ministra vojny grófa Albrechta Rooneho (1803 – 1879) a Helmutha von Moltke. Bismarck následne text obdržaného telegramu upravil, čím dal textu úplne nový význam. Tzv. emžská depeša bola v tejto upravenej verzii publikovaná v tlači. Reakcia Francúzska nenechala na seba dlho čakať. Samotná francúzska cisárovná Eugénia bola z textu publikovanej depeše nahnevaná a pred členmi francúzskej vlády sa vyjadrila o nevyhnutnosti vojny. Ministri následne schválili mobilizáciu vo Francúzsku. Francúzska tlač reagovala podobne, keď hovorila o ponížení a verejnej urážke Francúzska.

Francúzsky generál Edmond Leboeuf určil ako deň útoku 25. júl 1870. Pre úspech mobilizácie dokonca železničná spoločnosť takmer úplne prerušila civilnú dopravu a pripravovala špeciálne vlaky s cieľom v Métach, Lunéville, Štrasburgu a Belforte. Aj Nemci

WILHELM II.

Nemecký cisár Wilhelm II. sa narodil 27. januára 1859 v Berlíne, vtedy v Pruskom kráľovstve ako najstarší potomok cisára Fridricha III., ktorý však vládol len 99 dní, a jeho manželky, britskej princeznej Viktórie. Tá pri narodení svojho prvorodeného syna prežila skutočne náročný pôrod. Wilhelm získal vzdelanie adekvátne svojmu postaveniu. V meste Kassel študoval na tamojšom gymnáziu, po absolvovaní ktorého pokračoval v štúdiu na univerzite v Bonne, kde sa zamerával na právo a politiku. Významnú úlohu v živote následníka zohrávala aj vojenská zložka spoločnosti a keď mal 21 rokov, získal hodnosť poručíka a praktické zručnosti nadobudol priamo v armáde. Stále viac však chladol vzťah medzi Wilhelmom a jeho rodičmi. Vo februári 1881 sa Wilhelm oženil s Augustou Viktóriou Šlezvicko-Holštajnskou a manželom sa v priebehu desiatich rokov narodilo šesť synov a jedna dcéra. Po tom, čo v marci 1888 zomrel nemecký cisár Wilhelm I., na cisársky trón nastúpil Friedrich III., ktorý bol ale vážne chorý a troch mesiacoch vlády zomiera na rakovinu hrtana. Novým cisárom sa tak stáva jeho najstarší potomok ako Wilhelm II. Veľmi rýchlo sa dostáva do konfliktu najmä s kancelárom Ottom von Bismarckom, pretože mladý cisár odmieta Bismarckovu opatrnú zahraničnú politiku, ale ich názory sa rozchádzali aj v domácej sociálnej politike. Spory medzi nimi sa vyostrujú, až kým Bismarck v marci 1890 nepodal demisiu. Cieľom Wilhelmovej politiky bolo vybudovať z Nemecka svetovú veľmoc. Veľmi zaujímavé by bolo určite sledovať Wilhelmove zahraničné vzťahy, keďže ako najstarší vnuk britskej kráľovnej Viktórie bol spríbuznený s početnými európskymi kráľovskými rodmi, s ktorými bol počas prvej svetovej vojny v nepriateľskom vzťahu. Najkomplikovanejšie boli však vzťahy s Veľkou Britániou, resp. britskými kráľovskými príbuznými. Sám Wilhelm sa stal počas prvej svetovej vojny obľúbeným cieľom britskej propagandy. Nemci počítali na začiatku prvej svetovej vojny s aplikáciou Schlieffenovho plánu. Táto stratégia im ale nevyšla a z prvej svetovej vojny sa stala zdĺhavá zákopová vojna. Prvá svetová vojna priniesla pád Nemeckého cisárstva a aj samotného Wilhelma II., ktorý však veril, že po páde cisárstva si bude môcť ponechať aspoň Pruské kráľovstvo. To, samozrejme, nebolo možné a 9. novembra 1918 Wilhelm II. abdikoval. Wilhelm následným vlakom opustil Nemecko a odišiel do exilu do Holandska. V exile sa venoval písaniu svojich memoárov, v rámci ktorých sa, okrem iného, obhajoval, že nie je príčinou vypuknutia prvej svetovej vojny. V roku 1921 zomiera Wilhelmova manželka a už o rok neskôr sa druhýkrát oženil, s princeznou Hermínou Reuss zu Greiz, ktorá bola od neho mladšia o takmer 30 rokov. Hermína stála po Wilhelmovom boku až do jeho smrti. Ex-cisár zomrel 4. júna 1941 vo veku 82 rokov na pľúcnu embóliu.

sa s nadšením hrnuli do vojny. Veľká Británia sa rozhodla vôbec do konfliktu nezasahovať. Rovnako sa rozhodli aj Rakúsko-Uhorsko spolu s Ruskom. Jediný, kto bol ochotný francúzskemu panovníkovi pomôcť bol taliansky dobrodruh Giuseppe Garibaldi (1807 – 1882) s malou hŕstkou dobrovoľníkov. Francúzsko vypovedalo vojnu Prusku v nedeľu 17. júla 1870, kým nótu v Berlíne doručili o dva dni neskôr. Bismarck mohol byť spokojný, jeho plán vyšiel.

I keď sa Francúzi dušovali, že sú na vojnu pripravení, opak bol pravdou. Nedostatočné vojsko, vojaci viazaní v Alžírsku a v Ríme, chaotická mobilizácia, jednoducho chaos, ktorý mal svoj podiel na tom, že francúzska armáda nebola schopná začať ofenzívu na území južného Nemecka. Francúzsko v defenzíve zaujalo obrannú pozíciu pozdĺž hraníc, avšak, netrvalo dlho a začiatkom augusta bola táto obrana prelomená. K rozhodujúcej bitke prišlo na začiatku septembra pri Sedane, ale ani tu sa Francúzom nedarilo a už 2. septembra kapitulovali. Prusku sa dokonca podarilo zajať francúzskeho cisára Napoleona III., čo Francúzi vnímali skutočne ako veľkú potupu. Všetko smerovalo k pádu druhého cisárstva, aj samotného Napoleona III. Cisárovná Eugénia z krajiny utiekla a uchýlila sa do Veľkej Británie.

Vo Francúzsku bola na začiatku septembra opäť vyhlásená republika a vláda žiadala Prusko o prímerie. Keďže Prusko požadovalo územia Alsaska-Lotrinska bohaté na nerastné suroviny, s čím Francúzsko nesúhlasilo, pruská armáda pokračovala vo svojom postupe až obkľúčila Paríž. Hlavné mesto po niekoľkých týždňoch kapitulovalo a 28. januára 1871 Francúzsko podpísalo s Pruskom prímerie. Už predtým, 18. januára 1871, bolo v Zrkadlovej sále zámku vo Versailles slávnostne vyhlásené zjednotené Nemecké cisárstvo, čím bola potupa Francúzka dovŕšená. Dátum nebol náhodný, nakoľko 18. januára 1701 bolo Prusko povýšené na kráľovstvo. Prvým cisárom sa stal Wilhelm I a prvým kancelárom Otto von Bismarck.

Na čelo francúzskej vlády sa dostáva Adolf Thiers (1797 – 1877), ktorý počas rokov 1871 až 1873 zastával vo Francúzsku funkciu prezidenta. K upokojeniu napätej situácie v krajine ale neprichádza. Vo Francúzsku prebehol počas marca 1871 revolučný prevrat, moc preberajú socialisti a vzniká tzv. Parížska komúna. Definitívny koniec prusko-francúzskej vojny prišiel 10. mája 1871, kedy bola vo Frankfurte nad Mohanom podpísaná mierová zmluva. Ňou Francúzsko prichádza o Alsasko-Lotrinsko a musí tiež novovzniknutému Nemeckému cisárstvu zaplatiť vojnové reparácie vo výške päť miliárd frankov, ktoré malo Francúzsko zaplatiť počas najbližších troch rokov v niekoľkých dohodnutých splátkach. A pretože Otto von Bismarck presadil, aby kvôli hroziacej inflácii franku bola úhrada reparácií vykonaná v zlate, Francúzsko použilo zlaté dvadsaťfranky, na

prevoz ktorých postupne potrebovalo 322 vagónov. Až po podpise mierovej zmluvy sa Adolf Thiers mohol sústrediť na potlačenie Parížskej komúny. To sa podarilo už na konci mája 1871, kedy boli vodcovia komúny popravení a samotná komúna prestala existovať. Aj keď spôsobila vojna Francúzsku nemalé hospodárske problémy, už v roku 1872 dosiahol francúzsky priemysel a poľnohospodárstvo predvojnovú úroveň. Nemecká ekonomika vyšla z prusko-francúzskej vojny posilnená a aj ďalšie roky boli rokmi, kedy nemecké hospodárstvo prekvitalo.

1.3 Z Nemecka sa stáva mocnosť

Nový štát na mape Európy – Nemecko – vykročilo hneď po svojom zjednotení na cestu hospodárskeho rastu, aby sa čoskoro zaradilo medzi svetové veľmoci. Po zjednotení sa Nemecko vyvíjalo veľmi autoritársky, čo bolo dedičstvom pruskej hegemonie, ktorá predznamenovala aj smerovanie krajiny v ďalších rokoch a desaťročiach. Nemecko bolo tvorené spolkovými štátmi, zástupcovia ktorých sa schádzali na rokovaní Spolkovej rady v Berlíne. Postupne sa formovali jednotlivé ministerstvá, ako aj jednotné ríšske zákony a normy. Významné postavenie zastával v ríši kancelár, tým prvým bol Otto von Bismarck.

Pomerne silné postavenie mali v Nemecku socialisti, ktorých cieľom bola najmä kritika existujúceho systému. Bismarck sa usiloval obmedziť ich vplyv tým, že boli zakázané ich spolky či stranícka tlač. V 80. rokoch 19. storočia bolo postupne v Nemecku zavedené nielen nemocenské či úrazové poistenie, ale tiež invalidné a starobné poistenie.

Za Bismarcka sa z Nemecka stáva priemyselne vyspelá krajina, a to aj napriek rozsiahlej hospodárskej kríze, ktorá sa nevyhla ani Nemecku. Cisárstvo dokázalo úspešne prenikať na zahraničné trhy, pozornosť venovalo početným investíciám. Rástla životná úroveň všetkých vrstiev nemeckej spoločnosti

V júni a júli 1878 sa v Berlíne, z Bismarckovej iniciatívy, konal kongres, ktorého sa zúčastnili delegácie európskych mocností, aktérov rusko-tureckej vojny a balkánskych krajín, konkrétne išlo o Nemecko, Veľkú Britániu, Francúzsko, Rakúsko-Uhorsko, Taliansko, Rusko, Osmanskú ríšu, Grécko či Rumunsko. Úlohou kongresu bolo prerokovať Sanstefanskú zmluvu, pričom celý kongres bol jednou z ukážok úspešnej politiky Otta von Bismarcka. O tom však viac v samostatnej kapitole.

V rámci zahraničnej politiky nebol Bismarck za radikálne zväčšovanie Nemecka a sám dokonca potláčal snahy o expanziu, i keď sa objavovali hlasy volajúce po vytváraní nemeckej koloniálnej ríše, a to najmä z radov vyššej vrstvy. Práve výbušnosť a netrpezlivosť cisára Wilhelma II., spolu s nesprávnymi politickými ťahmi, boli predzvesťou blížiacej sa vojny, v ktorej sa ocitne aj Nemecko. Nemecko sa usilovalo

dosiahnuť nové prerozdelenie sveta, čo sa, samozrejme, nepáčilo najmä koloniálnym mocnostiam ako Veľká Británia a Francúzsko. Tak dochádzalo k neustálemu vyostrovaniu napätia medzi jednotlivými krajinami, a to najmä po roku 1898, kedy prišlo Nemecko s rozhodnutím vybudovať námornú flotilu. K tomu ešte výstavba Bagdadskej železnice, čím Nemecko prenikalo na Blízky východ, na územie, ktoré bolo dlhodobo vo sfére záujmu primárne Veľkej Británie a Ruska. Veľká Británia, sledujúc počínanie Nemecka, taktiež urýchlila výstavbu svojej vojenskej flotily.

V Nemecku dochádza koncom 80. rokov 19. storočia k výmene na cisárskom tróne, keďže 9. marca 1888 zomrel, vo veku 90 rokov, Wilhelm I. a na trón nastúpil jediný Wilhelmov syn Friedrich III. (1831 – 1888). Jeho vláda však bola veľmi krátka, trvala len do 15. júna 1888. Friedrichovi ako ťažkému fajčiarovi bola diagnostikovaná rakovina hrtana, ktorá sa mu zakrátko rozšírila aj na ďalšie orgány. Zomrel v Postupime 15. júna 1888 a tak malo Nemecko v priebehu jedného roka už tretieho panovníka, ktorým sa stal posledný nemecký cisár Wilhelm II., syn Friedricha a jeho manželky Viktórie, pôvodom z Veľkej Británie. Nový cisár a starý kancelár boli v neustálom konflikte, ktorý súvisel s rozdielnym pohľadom na nemeckú politiku a jej smerovanie a vyvrcholil v marci 1890, keď Otto von Bismarck, po takmer dvoch desaťročiach vo funkcii kancelára, podal demisiu.

2 BUDOVANIE KOLONIÁLNYCH RÍŠ VEĽKEJ BRITÁNIE A FRANCÚZSKA

Obdobie 18. a 19. storočia je známe primárne koloniálnymi snahami a úspechmi viacerých európskych krajín, hlavne Veľkej Británie a Francúzska, ktoré si vytvárali rozsiahle koloniálne ríše. V prípade Veľkej Británie ide najmä o obdobie vlády kráľovnej Viktórie (1819 – 1901), kedy prichádza k hospodárskemu a politickému rozmachu krajiny. Británia sa stala impériom a ovládla veľkú časť sveta – Austrália, Nový Zéland, India, Kanada, rozsiahle časti Afriky. Vrchol svojej slávy a moci dosiahlo britské impérium na začiatku 20. storočia. Predstavovalo vtedy približne štvrtinu súše našej planéty a jeho súčasťou bolo takmer 450 miliónov obyvateľov. Formovanie impéria trvalo viac ako 300 rokov a predstavovalo komplikovaný proces.

Od konca 18. storočia sa pozornosť Británie zamerala na oblasti Ázie, Austráliu či na ostrovy v Oceánii a na začiatku 19. storočia aj na južnú Afriku. V priebehu 19. storočia sa ekonomicky najdôležitejším územím britského impéria stáva India, pričom v roku 1876 bola kráľovná Viktória korunovaná za cisárovnú Indie. India slúžila najmä ako zdroj surovín, lacnej pracovnej sily a bola odbytiskom tovaru. Briti vybudovali v Indii železničnú sieť, zaviedli telegrafické spojenie, zakladali čajové, kávové a kaučukové plantáže.

Koncom 18. storočia začalo aj prenikanie Britov do juhovýchodnej Ázie. Zaujímavým je aj príklad Číny, o ktorú sa Veľká Británia zaujímal. Čína sa začala viac otvárať svetu a vo väčšej miere obchodovať so Západom. Veľká Británia za luxusný tovar platila striebrom, ktoré sa ale usilovala nahradiť inými komoditami. Veľmi rýchlo sa však ukázalo, že za drahý tovar nemá Británia veľmi čo ponúknuť, až napokon prišla s ópium, ktorému Číňania veľmi rýchlo podľahli. Neskôr sa už ópium do Číny pašovalo a keď v roku 1839 Číňania zničili 20 000 debien ópia, dochádza k vypuknutiu prvej ópiovej vojny. Ópiové vojny Čína, aj vďaka svojej zaostalosti, prehrala.

Ešte v priebehu druhej polovice 18. storočia, konkrétne v roku 1770, vyhlásil Austráliu za anglickú kolóniu James Cook (1728 – 1779). Pri zaberaní tamojšieho územia však prichádzalo o život početné domáce obyvateľstvo. Od roku 1788 slúžila Austrália najmä ako trestanecká kolónia a až od roku 1820 bolo povolené aj prisťahovalectvo. Koncom roka 1899 získava Austrália štatút britského domínia. Podobným štatútom sa mohla pochváliť aj Kanada, ktorej územie spočiatku patrilo Francúzsku, ktoré o ňu prišlo v druhej polovici 18. storočia, i keď tamojšie obyvateľstvo bolo tvorené najmä Indiánmi a Francúzmi. Spočiatku bola Kanada rozdelená na Dolnú a Hornú, ale v roku 1840

anglický parlament zákon o zjednotení oboch častí.

Záujem o Afriku, nielen zo strany Veľkej Británie, stúpol najmä v 80. rokoch 19. storočia, čo súviselo aj s výstavbou Suezského prieplavu, ktorý bol otvorený v novembri 1869, ktorý tak urýchlil spojenie európskych krajín s Áziou či krajinami na východe Afriky. Samotný kolonializmus bol dôsledkom záujmu krajín nielen o nové suroviny, ale primárne o zisk nových odbytísk tovarov či lacnej pracovnej sily. Záujmu o kolónie napomáhali aj slávni cestovatelia a ich objaviteľské cesty. Známy je prípad belgického kráľa Leopolda II. (1835 – 1909), ktorý prejavoval záujem o územie Konga, kde ale hájili svoje záujmy aj Francúzi. Svoje záujmy tu však malo aj Nemecko, ale primárne už spomínaná Veľká Británia a Francúzsko, ktorým sa podarilo získať na území Afriky najväčšie územia. Približne do roku 1880 bola ešte stále väčšina afrického kontinentu v rukách samotných Afričanov, nakoľko Európania sa dokázali presadiť len v pobrežných oblastiach. Najmä kvôli tropickým chorobám bola Afrika považovaná za tzv. hrob bieleho muža. Výnimku tvorili rôzni dobrodruhovia, ktorí sa odhodlane vydali hlbšie do afrického vnútrozemia a často tam zomreli na vysoké horúčky. Navyše, mnohí africkí vládcovia v dôsledku obchodu s európskymi štátmi či Osmanskou ríšou často disponovali vycvičenou armádou a palnými zbraňami. Aj toto boli dôvody, pre ktoré európske krajiny dlho vôbec neuvažovali o tom, že by skúsili ovládnuť vnútrozemie Afriky. Situácia sa podstatne zmenila objavením liečiva chinín proti tropickým horúčkam a tiež rýchlopalnými zbraňami. Francúzi v období druhej polovice 19. storočia plne podporovali koloniálnu politiku francúzskej vlády, ktorú prezentovali ako „civilizačnú misiu“. Po úspešnom zjednotení začalo záujem o kolónie v Afrike prejavovať aj Nemecko, ktoré v priebehu 80. rokov 19. storočia získalo územia Toga, Kamerunu, ale aj územia na východe Afriky. Okrem toho tu svoje záujmy riešilo aj Taliansko, a to vo východnej Afrike. V roku 1885 získalo Taliansko Eritreu a ďalej sa zameriavali na oblasť na pobreží Červeného mora, pričom sa zaujímali nielen o Somálsko, ale primárne o územie Etiópie, ktorá však v roku 1896 získala nezávislosť. V prípade Afriky bolo jasné, že pri jej delení skôr či neskôr musí prísť k stretu Veľkej Británie a Francúzska. Tým miestom bol Sudán. Dokonca hrozilo, že medzi Veľkou Britániou a Francúzskom príde k vojnovému konfliktu. Nakoniec obe krajiny v marci 1899 podpísali zmluvu, na základe ktorej Francúzsko uznalo nároky Veľkej Británie v povodí Nílu. Veľká Británia si robila záľusť aj na juh Afriky, konkrétne jej išlo o tzv. búrske štáty Transvaal a Oranžsko, ktoré sa jej predtým nepodarilo získať, nič to však nemenilo na skutočnosti, že mala o tieto územia záujem. Spory medzi Britmi a Búrmami prerástli do vojnového konfliktu, ktorý sa začal v októbri 1899. Na prekvapenie každého, kto očakával bezproblémové víťazstvo Veľkej Británie,

sa britským jednotkám spočiatku vo vojne vôbec nedarilo a koncom roku 1899 utrpeli porážku v troch veľkých bitkách. Avšak netrvalo dlho a britská prevaha bola viditeľná, najmä čo sa týka dostatočného počtu vojakov a tiež ich materiálneho zabezpečenia. V máji 1900 sa Oranžsko stáva britskou kolóniou, rovnako ako aj Transvaal v septembri 1900. Búri sa však nevzdávali, samotná vojna sa skončila až v roku 1902.

V roku 1914 už bolo takmer celé územie Afriky rozdelené medzi európske krajiny. Práve v súvislosti s Afrikou sa vyostriло aj imperiálne súperenie Veľkej Británie a Francúzska, ktorých záujmy sa stretli na území Sudánu. Cieľom Veľkej Británie bolo prostredníctvom železnice spojiť Káhiru na severe s južným Kapským Mestom, kým Francúzi zase plánovali spojiť, taktiež železnicou, senegalský Dakar na západe s Džibuti na východe Afriky. Obe mocnosti sa stretli na Hornom Níle vo Fašode a spor medzi nimi sa zmenil na ostrú diplomatickú vojnu a hrozil až otvorený vojnový konflikt. Vzájomné nezhody urovnali potom až nespočetné zmluvy, ktoré obe strany uzavreli.

Francúzsko úspešne kolonizovalo aj Indočínu, Británia mala už spomínanú Indiu a tiež Barmu. Na Ďalekom východe však svoje záujmy ukázalo i Rusko, ktoré v roku 1891 začalo s budovaním Transsibírskej magistrály. Sporným sa stal najmä posledný úsek trate smerujúci od Bajkalského jazera po Vladivostok. Rozhodovalo sa, či trať pôjde cez ruské územie pozdĺž rieky Amur alebo cez územie Mandžuska, ktoré v tom čase patrilo Číne. Na to bol, samozrejme, nevyhnutný súhlas Číny, ohľadom čoho sa začalo s rokovaniami v roku 1896.

Okolo roku 1900 už boli kolónie takmer výlučne rozobraté veľmocami a možnosť získať nejaké územie skončila.

3 VZNIK MOCENSKÝCH BLOKOV

Ide o Trojspolok, ktorého základnými členmi bolo Nemecko, Rakúsko-Uhorsko a Taliansko a druhou alianciou bola Dohoda a v rámci nej Veľká Británia, Francúzsko a Rusko.

Vznik Trojspolku ako mocenského bloku bol vcelku zaujímavosťou súhrou udalostí. Po Berlínskom kongrese v roku 1878 v podstatnej miere dochádza k zhoršeniu vzťahov medzi Nemeckom a Ruskom, čím nastáva oslabenie existujúceho *Spolku troch cisárov*. Bismarck sa teda začal orientovať primárne na spojenectvo Nemecka s Rakúsko-Uhorskom. A keď bola v októbri 1879 podpísaná vo Viedni zmluva medzi Nemeckom a Rakúsko-Uhorskom, predstavovala tak vznik Dvojspolku a teda akýsi základ budúcich mocenských blokov. Vznik Trojspolku nenechal na seba dlho čakať. Taliansko hľadalo spojenca v Nemecku, kde ho ale Bismarck odkázal do Viedne, čo mohol byť problém, nakoľko Taliani neboli nikdy priaznivo naklonení Habsburgovcom. Aj samotní členovia Trojspolku mali rôznu motiváciu na vznik spolku. Taliansko hľadalo spojenca, aby si zaistilo ochranu pred Francúzskom a aby si zabezpečilo svoju územnú celistvosť. Nemci boli ochotní ísť s Talianskom do spolku, aby tak posilnili svoju pozíciu voči Francúzsku v čase, keď sa ich vzájomné vzťahy stále viac zhoršovali. Rakúsko-Uhorsko síce s Francúzskom žiadny problém nemalo, usilovalo sa iba zaistiť si neutralitu v prípade konfliktu s cárskym Ruskom. Keďže začiatkom 80. rokov 19. storočia bolo najmä v záujme Talianska, aby si vytvorilo pevné väzby s Nemeckom a Rakúsko-Uhorskom, nemalo teda nejaké prehnané požiadavky. Jedným z tých zásadnejších ústupkov zo strany kancelára Bismarcka bolo, že Trojspolok nebude namierený proti Veľkej Británii. Postupom času však aj Taliansko začalo riešiť svoje záujmy na Balkáne, čo sa nepáčilo primárne Rakúsko-Uhorsku. Prvá zmluva o Trojspolku hovorila o tom, že spolok mal byť po piatich rokoch obnovený, pričom aj rakúsko-talianska zmluva bola podpísaná 20. februára 1887. Vznik Trojspolku sa datuje do roku 1882, pričom zmluvy sa pravidelne obnovovali až do roku 1915. Zmluva hovorila o tom, že Taliansku prídu Nemecko a Rakúsko-Uhorsko na pomoc, ak by bolo napadnuté Francúzskom, Naopak, Taliansko by pomohlo Nemecku v prípade napadnutia Francúzskom a ak by vypukla vojna medzi Rakúsko-Uhorskom a Ruskom, Taliansko sa zaviazalo, že zostane neutrálne. Primárne Taliansko sa však ukazovalo ako skutočne nespoľahlivý partner pre Nemecko a Rakúsko-Uhorsko, a to najmä v čase, keď sa mali obnovovať zmluvy týkajúce sa Trojspolku. Samotné Taliansko prišlo dokonca s požiadavkou, aby nový text zmluvy neobsahoval podmienku namierenú proti Veľkej Británii. Nemecko s Rakúsko-Uhorskom rozoberali prínos Talianska v spolku, výsledkom však bol telegram zaslaný

z Viedne talianskemu panovníkovi Viktorovi Emanuelovi III. (1869 – 1947), ktorý mal byť zárukou priateľstva medzi Nemeckom, Rakúsko-Uhorskom a Talianskom.

K predĺženiu platnosti zmluvy o existencii Trojspolku prišlo aj v júli 1907, keďže ani jeden z členov mocenského bloku ju nevypovedal. Tak Nemecko ako aj Rakúsko-Uhorsko si uvedomovali nevyhnutnosť udržať Taliansko v Trojspolku, preto uvažovali dokonca o podpore talianskych nárokov na územie v severnej Afrike, konkrétne v Líbyi.

Nemecko tiež na prelome 19. a 20. storočia začalo s námorným zbrojením, čo sa nepáčilo primárne Veľkej Británii a dochádzalo k stále radikálnejšiemu zhoršovaniu vzťahov medzi oboma krajinami. Bolo to však zároveň obdobie, kedy dochádza k zlepšeniu vzťahov medzi Francúzskom a Veľkou Britániou. Táto politika vedená oboma krajinami mala viacero významných stúpcov, medzi inými aj britského kráľa Eduarda VII. (1841 – 1910), či vtedajšieho francúzskeho prezidenta Émila Loubeta (1838 – 1929), ktorý zastával pozíciu od februára 1899 do februára 1906. Veľkou mierou sa o zblížovanie zaslúžil francúzsky veľvyslanec v Londýne Paul Cambon (1843 – 1924). Výsledkom zblížovania oboch krajín bol potom podpis tzv. Srdečnej dohody (Entente cordiale) v Londýne 8. apríla 1904. Zmluva upravila vzťah nielen samotných krajín navzájom, ale tiež ich vzťahy v rámci koloniálnej politiky. Francúzsko uvoľnilo Britom pole pôsobnosti v Egypte, kým Veľká Británia nechala Francúzsko slobodne konať v Maroku. Narastajúce napätie v Európe bolo za tým, že sa postupne začali zblížovať aj ďalšie krajiny, primárne Veľká Británia a Rusko. Zmluvu podpísali v Petrohrade 31. augusta 1907. Nové priateľstvo medzi Britániou a Ruskom bol potvrdené aj stretnutím britského kráľa Eduarda VII. s ruským cárom Mikulášom II. (1868 – 1918) v júni 1908. Už v roku 1893 bola podpísaná aj zmluva medzi Ruskom a Francúzskom. Tak vznikla podpísaním bilaterálnych zmlúv Dohoda, resp. Trojdohoda.

4 ZJEDNOTENIE TALIANSKA

K záležitostiam, ktoré v druhej polovici 19. storočia zamestnávali európske krajiny patrilo aj proces zjednocovania Talianska, pri ktorom sa domáci obyvatelia pod vedením Sardínskoho kráľovstva museli vysporiadať nielen s Bourbonovcami na juhu krajiny, ale aj s Habsburgovcami na severe a tiež s pápežom a jeho štátom v strede. Po roku 1849 bolo územie Talianska opäť pod kontrolou Habsburgovcov, ktorí spravovali nielen územia Lombardie a Benátska na severe, ale pod svojou správou mali aj Toskánsko či Modenu. Skutočnosť však bola taká, že Taliani odmietali nadvládu Rakúska na ich území. Domáca dynastia Savojoyvcov vládla v Sardínskom kráľovstve, kde po revolúcii 1848/1849 dochádza k zmene na tróne, keď Karol Albert (1798 – 1849) abdikoval v prospech svojho syna Viktora Emanuela II. (1820 – 1878). Práve počas revolúcie prišlo k niekoľkým vojenským stretom medzi Savojoyvcami a Habsburgovcami, z ktorých vyšlo víťazne Rakúsko. Nasledujúce desaťročie boli pre Sardínske kráľovstvo obdobím hospodárskeho rozvoja, počas ktorých sa kráľovstvo usilovalo získať na svoju stranu a teda aj na stranu zjednotenia celej krajiny západné veľmoci, čo bol aj jeden z dôvodov, pre ktoré sa Savojoyvci zapojili do Krymskej vojny v 50. rokoch 19. storočia. Do popredia sa tiež dostávala kampaň v novinách, kde v článkoch prebiehali útoky na Habsburgovcov, ktoré viedli až k prerušeniu diplomatických stykov medzi oboma krajinami. Mnohí Taliani videli prekážku možného zjednotenia sa vo Francúzsku a jeho prítomnosti v pápežskom štáte, čím dochádzalo k nárastu napätia medzi Sardínskym kráľovstvom a Francúzskom, avšak, v decembri 1858 bola podpísaná zmluva o tajnom francúzsko-sardínskom spojeníctve. Navonok bola táto zmluva demonštrovaná svadbou synovca francúzskeho cisára princa Napoleona Jeroma Bonaparta (1822 – 1891) s dcérou Viktora Emanuela II. princeznou Máriou Klotildou Savojskou (1843 – 1911), ktorá sa uskutočnila 30. januára 1859. Všetko smerovalo k vojne medzi Sardínskym kráľovstvom a Rakúskom. Dňa 23. apríla 1859 dostal sardínsky ministerský predseda Camillo Cavour (1810 – 1861) ultimátum zo strany Rakúska, v rámci ktorého požadovalo, aby sa sardínske jednotky do piatich dní stiahli od hraníc Lombardie a rozpustili dobrovoľníkov. Camillo Cavour sa spoliehal na sľub francúzskeho cisára Napoleona III., že mu pomôže, a tak Sardínske kráľovstvo odmietlo habsburské ultimátum. Dňa 27. apríla 1859 rakúska armáda napadla vojenské jednotky Sardínskoho kráľovstva po prekročení rieky Ticino a netrvalo dlho a Rakúsku vyhlásilo vojnu aj Francúzsko, pričom na čelo francúzskej armády sa postavil sám Napoleon III. Významné sú najmä dve bitky, a to pri Magente zo 4. júna a druhá pri Solferine 24. júna 1859, pričom Rakúsko bolo porazené.

Napoleon III. sa vo Villafranca stretol s rakúskym cisárom Františkom Jozefom I. a výsledkom bol podpis dohody o predbežných mierových podmienkach 12. júla 1859, podľa ktorých mala Lombardia pripadnúť Sardínskemu kráľovstvu, Benátsko sa malo stať súčasťou Talianskej konfederácie vedenej pápežom a zaručený bol návrat vládcov do Toskánska a Modeny. Taliani z takýchto podmienok neboli nadšení a nepáčili sa ani samotnému Cavourovi, ktorý, keďže nebol prizvaný k rokovaniam, podal demisiu. Na jeseň 1859 sa spojili dočasné vlády Bologne, Modeny a Toskánska v jeden celok, kde armáde velil Giuseppe Garibaldi. Finálna mierová zmluva bola podpísaná 10. novembra 1859 vo švajčiarskom Zürichu. Dňa 20. januára 1860 sa Camillo Cavour opätovne dostáva do premiérskeho kresla Sardínskoho kráľovstva a rozhodol o uskutočnení ľudového hlasovania medzi dospelým mužským obyvateľstvom v Toskánsku, Parme, Modene a v časti pápežského štátu, ktorí tak mali rozhodnúť, čo s nimi ďalej bude. Plebiscit rozhodol o tom, že stredná časť Talianska sa pripojila k Sardínskemu kráľovstvu. Rovnaký plebiscit sa však konal aj v Savojsku, rodovom území vládnucej dynastie Sardínskoho kráľovstva, kde bolo rozhodnuté o tom, že Savojsko sa stane súčasťou Francúzska.

Na začiatku apríla 1860 vypuklo povstanie na Sicílii, kde sa dobrovoľníci z Janova pod vedením Giuseppe Garibaldiho v máji 1860 vylodili pri Marsale. Cavour sa od tohto diania dištancoval, ale na juhu vypuklo povstanie namierené proti Františkovi II. Bourbonškému (1836–1894), ktorý stál na čele Neapolska, resp. Kráľovstva oboch Sicílií. Netrvalo dlho a povstalci získali nadvládu na ostrove s cieľom pričleniť aj juh Talianska k Sardínskemu kráľovstvu. Garibaldiho cieľom bolo získať Rím, pričom európske mocnosti len s nevôľou sledovali dianie na Apeninskom polostrove. Neapolskému kráľovi a rovnako tak aj pápežovi sa usiloval pomôcť najmä Napoleon III. V septembri 1860 prekročila sardínska armáda hranice pápežského štátu a po porážke pápežskej armády prenikla až do Neapolska. V piatok 26. októbra 1860 sa Giuseppe Garibaldi stretol s Viktorom Emanuelom II. V tejto situácii nenašiel rakúsky cisár František Jozef I. žiadnu zahraničnú pomoc, vďaka ktorej by dokázal udržať svoje pozície v Taliansku. Na juhu v Neapolsku prebehlo ľudové hlasovanie, na základe ktorého bolo toto územie, spolu s časťou pápežského štátu, pripojené k Sardínskemu kráľovstvu. Dňa 17. marca 1861 sa Viktor Emanuel II. oficiálne stáva talianskym kráľom. Zjednotenie Talianska však nebolo dovŕšené, chýbal pápežský štát na čele s Piom IX. a Benátsko. V roku 1864 bola podpísaná francúzsko-sardínska dohoda, na základe ktorej sa Taliansko zaviazalo, že neobsadí pápežský štát a tiež, že presťahuje hlavné mesto krajiny z Turína do Florencie. Na druhej strane, Napoleon III. sľúbil, že do dvoch rokov stiahne svoje vojská z pápežského štátu. V polovici 60. rokov 19. storočia, keď sa usilovne snažilo o zjednotenie aj Nemecko, ale

bez Rakúska, usiloval sa pruský kancelár Otto von Bismarck docieľiť spojenectvo medzi Talianskom a Pruskom proti Rakúsku. Napoleon III. sa obával spojenectva medzi Pruskom a Talianskom, preto navrhol Rakúsku, aby sa vzdalo Benátska a vyhne sa tak prípadnej vojne na dvoch frontoch. Taktiež ale oznámil Viktorovi Emanuelovi II., že si v žiadnom prípade neželá taliansko-pruskú dohodu. Vojna medzi Rakúskom a Pruskom prebehla v roku 1866 s rozhodujúcou bitkou pri Hradci Králové v júli 1866, kde rakúska armáda utrpela katastrofálnu porážku. Taliansko získalo územie Benátska, Rím sa však urputne bránil, aj s pomocou francúzskej armády, ktorá znemožňovala dokončiť zjednocovací proces na Apeninskom polostrove. Keď však v roku 1870 vypukla prusko-francúzska vojna, francúzsky cisár Napoleon III. odvolal svoje vojská z pápežského štátu, čo využilo Taliansko a 20. septembra 1870 obsadilo Rím, ktorý bol vyhlásený za hlavné mesto Talianskeho kráľovstva na čele s rodom Savojevov.

NAPOLEON III.

Napoleon III. zohral v európskych dejinách významnú úlohu. Narodil sa v Paríži 20. apríla 1808 ako Ľudovít Napoleon Bonaparte a zároveň ako syn Ľudovíta Bonaparteho a Hortenzie de Beauharnais. Po tom, čo bol cisár Napoleon porazený pri Waterloo a poslaný do exilu na Svätú Helenu, rodina Bonapartovcov musela Francúzsko opustiť a žil nasledujúce roky v exile. Malý Ľudovít tak žil vo Švajčiarsku a na území Nemecka a Talianska, kde sa zapojil aj do činnosti tamajších karbonárov. Keď v Paríži padá režim Karola X., inkognito prichádza Ľudovít Napoleon spolu s matkou do Francúzska a z rozhodnutia nového kráľa Ľudovíta Filipa Orleánskeho môžu zostať istý čas v krajine. Už v máji 1831 však Francúzsko opúšťajú, odcestovali do Británie a potom opäť do Švajčiarska, kde sa dokonca prihlásil aj do armády. V roku 1836 naplánoval povstanie, ktoré ale bolo prezradené, a tak opäť uniká do švajčiarskeho exilu. Ďalšie mesiace venoval cestovaniu – Veľká Británia, Brazília, USA a od roku 1838 sa, po smrti matky, presťahoval do Londýna. Stále však sníval o návrate do Francúzska, a tak v roku 1840 zorganizoval ďalší prevrat, ktorý však bol ešte väčším fiaskom ako ten prvý. Ľudovít Napoleon sa dostáva do väzenia, kde sa venoval písaniu a v roku 1846 sa vracia do Anglicka. Do Francúzska sa vrátil počas revolúcie v roku 1848 a bol zvolený do Národného zhromaždenia. V decembri 1848 boli naplánované prezidentské voľby, Ľudovít Napoleon okamžite ohlásil svoju kandidatúru a zahájil kampaň. Jeho úspech vo voľbách všetkých prekvapil, keďže získal takmer 75% všetkých hlasov. Ako prezident sa začal angažovať vo francúzskej zahraničnej politike, najmä na území Talianska, Ako prezident mohol byť podľa ústavy pri moci len jedno funkčné obdobie. Ľudovít Napoleon sa usiloval dosiahnuť zmenu ústavy, čo sa mu ale nepodarilo, a tak naplánoval na začiatok decembra 1851 štátny prevrat. Dokonca sa v krajine konalo referendum s otázkou, či ľudia súhlasia so štátnym prevratom, ktoré dopadlo v prospech prevratu. Netrvalo však dlho a Ľudovít Napoleon sa rozhodol, že sa stane cisárom, za čo v referende v novembri 1852 hlasovalo až 97% Francúzov. Dňa 2. decembra 1852 zaniká vo Francúzsku druhá republika a začína obdobie druhého cisárstva a Ľudovít Napoleon začal vládnuť ako cisár Napoleon III. Počas jeho vlády sa ako katastrofálna ukázala byť najmä cisárova zahraničná politika. V roku 1853 sa cisár oženil so španielskou šľachticou Eugénie de Montijo a páru sa narodil jeden syn, ktorý ale v mladosti tragicky zomiera. Vo funkcii cisára bol Napoleon III. do roku 1870, kedy v prebiehajúcej prusko-francúzskej vojne kapituloval a vydal sa do rúk Prusov. Druhé cisárstvo zaniká. Niekoľko mesiacov strávil Napoleon v Nemecku a na jar 1871 rodina odcestovala do exilu vo Veľkej Británii. Tam Napoleon aj 9. januára 1873 zomiera. Eugénia prežila svojho manžela takmer o polstoročie, zomiera v roku 1920 vo veku 94 rokov.

5 ÚPADOK OSMANSKEJ RÍŠE

Ako napäté môžeme označiť vzťahy, ktoré v priebehu novoveku panovali medzi habsburskou monarchiou a Osmanskou ríšou, pričom boli ovplyvnené množstvom vojenských konfliktov. Moc Osmanskej ríše ale od 18. storočia viditeľne upadala. K poslednému vzájomnému vojenskému stretu oboch krajín prišlo na konci 18. storočia, v rokoch 1787-1791. V priebehu 19. storočia už obe krajiny riešili primárne iné problémy ako vzájomné spory. Habsburgovci sa sústredili na dianie ohľadom zjednocovanie Nemecka a Talianska a aj keď nemali už dostatočný priestor na riešenie východnej otázky, starostlivo sledovali situáciu na východe a juhovýchode Európy, najmä nárast ruského vplyvu na Balkáne, medzi tamojšími slovanskými národmi. Z toho dôvodu sa habsburská Viedeň rozhodla nepodnikať žiadne kroky, ktoré by mohli oslabovať pozície Osmanskej ríše na Balkáne. Cieľom Habsburgovcov bolo udržať status quo na Balkáne, výnimkou bola len *Veľká východná kríza* v druhej polovici 19. storočia, kedy skutočne eskalovalo napätie na Balkáne. V roku 1875 dochádza totiž v Bosne a Hercegovine k vypuknutiu povstania, ktoré sa prenieslo ďalej do Bulharska, kde ale bolo krvavo potlačené Osmanmi, ako aj následné vypovedanie vojny Osmanskej ríši zo strany Srbska, ktoré malo, samozrejme, podporu Ruska. V auguste 1876 bolo ale Srbsko porazené. Rakúsko-Uhorsko najskôr len opatrne sledovalo chaotické dianie na Balkáne. Na začiatku roku 1875 rakúsko-uhorský minister zahraničných vecí gróf Július Andráši (1823 – 1890) vyhlásil, že zachovanie Osmanskej ríše v jej vtedajšej veľkosti je pre habsburskú ríšu kľúčové. Návrh na riešenie situácie na Balkáne zo strany Viedne bol taký, aby Bosna a Hercegovina získala autonómiu s tým, že naďalej zostane pod správou osmanského sultána. K upokojeniu situácie na Balkáne ale neprišlo a narastalo napätie medzi Ruskom a Rakúsko-Uhorskom. Gróf Andráši sa na začiatku mája 1876 stretol v Berlíne s ruským kancelárom Alexandrom Gorčakovom (1798 – 1883), kde aj za asistencie nemeckého kancelára Otta von Bismarcka vypracovali 13. mája tzv. Berlínske memorandum. Cieľom memoranda bolo donútiť Osmanov k uskutočneniu reforiem v Bosne a Hercegovine. Avšak, viac ako samotné memorandum mala význam najmä tajná dohoda, ktorú uzavreli obaja diplomati, a to, že v prípade rozpadu Osmanskej ríše si Rakúsko-Uhorsko robilo záľusk na časť Bosny, Rusi by zase získali Besarábiu. Osmanský veľkovezír Mahmud Paša (1856 – 1913) bol ochotný ustúpiť tlaku zahraničných mocností, čo ale vyvolalo nepokoje nielen v Konštantínopole, ale aj v ďalších mestách na Balkáne. Vyvrcholením nepokojov bola potom výmena sultána, kedy 30. mája 1876 nahradil, po takmer pätnástich rokoch vlády, Abdulaziza (1830 – 1876) duševne chorý sultán Murad V. (1840 – 1904).

Jeho vláda ale nebola dlhá, vládol len 93 dní, do 31. augusta 1876. Zvrhnutý Abdulaziz bol prevezený do jednej z miestností paláca Topkapi, z ktorého bol presunutý do paláca Feriye, avšak, obával sa o vlastnú bezpečnosť. V nedeľu 4. júna 1876 bol nájdený mŕtvy. Jeho smrť je vhodným námetom pre rôzne konšpirácie, avšak, podľa viacerých lekárov, ktorým bolo dovolené prehliadnuť jeho telo, spáchal samovraždu.

Situácia tak v Osmanskej ríši ako aj na Balkáne sa však neupokojila, Osmanská ríša stráca podporu zo strany Veľkej Británie a tiež jej bola vyhlásená vojna zo strany Srbska a Čiernej Hory. V júli 1876 sa v českom meste Mnichovo Hradiště uskutočnilo ďalšie stretnutie Andrášiho s Gorčakovom. Osmanom sa podarilo vo vojne Srbov poraziť, čo im zvýšilo aj sebavedomie rovnako, ako aj výmena neschopného sultána na konci augusta 1876, kedy Murada V. nahradil sultán Abdul Hamid II. (1842 – 1918), ktorý vládol do roku 1909.

Na druhej strane však treba povedať, že v priebehu 19. storočia dochádza v Osmanskej ríši k zavedeniu viacerých ústavných reforiem, ktoré znamenali pre krajinu pomerne modernú armádu, nechýbali ani reformy týkajúce sa náboženstva. Ďalšie reformy sa týkali rozvoja infraštruktúry, ale najmä vzostupu poľnohospodárskej výroby, či počiatocnému rozvoju priemyslu. Prevažná väčšina obyvateľstva v ríši sa však naďalej venovala poľnohospodárstvu. Nárast však zaznamenala nielen mzda, ale tiež životná úroveň Osmanov. Dochádza k poeurópsťovaniu tamojších najvýznamnejších miest, ako bol samotný Konštantínopol, ale aj Izmir, Solún a v menšej miere aj Trabzon nachádzajúci sa na pobreží Čierneho mora. Išlo o stále modernejšie prístavné mestá s nábřežiami, pevnými domami a ulicami s obchodmi, popri typických tradičných bazároch. Nechýbali hotely, reštaurácie, kaviarne, školy či nemocnice. Do odľahlejších regiónov Osmanskej ríše však modernizácia a európsky štýl neprišli a zostávali rovnaké už niekoľko storočí. Krušné časy nastali pre Osmanskú ríšu v prvých dvoch dekádach 20. storočia, kedy sa najskôr radikálne zmenšili osmanské dŕžavy v Európe až po samotný zánik ríše po prvej svetovej vojne. Významnou, aj keď často opomínanou udalosťou bola určite aj mladotureká revolúcia, ktorá vypukla v roku 1908. Mladoturci predstavovali politické hnutie v Osmanskej ríši, ktoré vzniklo v 70. rokoch 19. storočia, pričom ich primárnym cieľom bolo zavádzanie početných reforiem v krajine. Príčinou vypuknutia revolúcie bola nespokojnosť členov hnutia s vládou sultána Abdul Hamida II., ktorý pod hrozbou povstania obnovil v krajine platnosť ústavy, rovnako ako aj činnosť parlamentu, zrušená bola cenzúra a tajná polícia. Nasledovali parlamentné voľby, ktoré Mladoturci vyhrali. Situácia v krajine sa však vôbec nezmenila k lepšiemu, ani všeobecná nespokojnosť sa neupokojila a pomerne búrlivé boli pomery v Osmanskej ríši aj v priebehu roka 1909, kde

narastali nepokoje so sultánom Abdulom Hamidom II., ktorý bol nakoniec po búrlivých rokovaníach 27. apríla 1909 zosadený. O niekoľko dní neskôr padla aj tamojšia vláda vedená Ahmedom Tevfikom Pašom (1845 – 1936). Novým sultánom sa stal mladší brat predchádzajúceho panovníka Mehmed V. (1844 – 1918). Ten viedol Osmanskú ríšu do roku 1918.

K udalostiam, ktoré prispeli k celkovej nestabilite v období pred vypuknutím 1. svetovej vojny bol aj vojenský stret medzi stále slabšou Osmanskou ríšou a Talianskom na území Tripolisu, Fezzánu a Kyrenaiky, čo boli historické územia nachádzajúce sa v dnešnej Líbyi. Kolonizácia Afriky bola na začiatku 20. storočia už takmer na konci, i keď krajiny ako Nemecko a Taliansko neboli spokojné so stavom svojich kolónií, resp. s ich veľkosťou, a tak požadovali opakované prerozdelenie sveta. Práve Taliansko možno vnímať ako poslednú európsku krajinu, ktorá sa ešte aj na začiatku 20. storočia usilovala vybudovať si svoju koloniálnu ríšu na území Afriky. Pod svojou správou mali Eritreu, centrom ich záujmu sa stalo Etiópske cisárstvo (Habeš), avšak tam Taliansko narazilo na cisára Menelika II. (1844 – 1913) a z taliansko-etiópskej vojny vyšlo v roku 1896 ako porazené a muselo sa vzdať nárokov na Etiópiu. Krajine sa však podarilo ovládnuť územie Somálska, po čom zamerali svoj pohľad na dnešnú Líbyu. Taliansko sa ešte pred ziskom týchto území snažilo vyriešiť prípadné spory s mocnosťami, napr. uzatvorením dohody s Francúzskom v roku 1900, ktorou uznala francúzske nároky v Maroku. Na oplátku žiadali Taliani o uznanie svojich nárokov v Tripolise. Ďalšie dohody uzavrelo Taliansko s Rakúsko-Uhorskom či Ruskom a ani Nemecko a Veľká Británia nejavili dojem, že by sa plánovali postaviť proti talianskym zámerom v severnej Afrike.

Územie Líbye nebolo na začiatku 20. storočia bohaté na nerastné suroviny, v prípade Talianska išlo skôr o vhodný východiskový bod na severe Afriky, z ktorého mohli ďalej postupovať africkým vnútrozemím. Aj keď sa vojnová propaganda v Taliansku rozbehla na plné obrátky už na jar 1911, so samotnou zámienkou na vypovedanie vojny Taliansko čakalo až do jesene. Taliani chceli využiť pre obsadenie územia práve obdobie druhej marockej krízy, kedy bol záujem mocností obrátený na Maroko. V septembri 1911 poslala talianska vláda osmanskému sultánovi Mehmedovi V. 24-hodinové ultimátum, prostredníctvom ktorého priamo žiadala odstúpenie Tripolska a Kyrenaiky. Taliani zároveň požadovali stiahnutie osmanskej armády a tiež odvolanie ich úradníkov z okupovaných území. Pre Osmanov bolo toto ultimátum urážkou, avšak do 24 hodín odpovedali v zmierlivom tóne, snažiac sa vyhnúť vojne. Talianska strana však už 29. septembra 1911 vypovedala Osmanskej ríši vojnu a už na ďalší deň padla konštantínopolská vláda. Taliansko malo prevahu na mori a 30. septembra sa talianskej

námornej flotile podarilo zablokovať Tripolis, pričom už 4. októbra triumfálne vstúpili do mesta. Talianskym jednotkám sa postupne podarilo obsadiť aj ďalšie líbyjské mestá ako Tobruk, Chums, Darnu a následne aj Benghází. Na pevnine však už talianske jednotky neboli v takej prevahe, akou disponovali na mori. Osmani poslali do severnej Afriky dvoch svojich popredných veliteľov – Envera Pašu (1881 – 1922) a Mustafu Kemala (1881 – 1938), pričom využívali aj jednotky miestnych arabských kmeňov. Dňa 5. novembra 1911 taliansky kráľ Viktor Emanuel III. vyhlásil anexiu Tripolska a Kyrenaiky, ktoré sa stali súčasťou Talianskeho kráľovstva. Boje naďalej pokračovali a jedna z najvýznamnejších bitiek – bitka pri Tobruku – sa začala 22. decembra 1911 a trvala až do 8. januára nasledujúceho roka a skončila sa jednoznačným víťazstvom osmanských vojsk, ktorým velil Mustafa Kemal. Boje pokračovali počas celého roka 1912 a Talianom sa vôbec nedarilo v postupe líbyjským vnútrozemím. V apríli 1912 zaútočili talianske vojnové lode na osmanské pevnosti pri vstupe do Dardanel a nasledovali ďalšie útoky a 4. mája sa 4 000 talianskych vojakov vylodilo na ostrove Rodos s tým, že nakoniec Taliansko začalo s obsadzovaním Dodekanézskych ostrovov. Rakúsko-Uhorsku sa tento taliansky postup neveľmi pozdával, pretože to vnímali ako vlastné ohrozenie v súvislosti so svojimi záujmami na Balkáne, dokonca, v prípade ďalšieho talianskeho postupu by mohlo prísť k ohrozeniu vzájomných dohôd z Trojspolku. Napriek tomu Taliani 19. júna 1912 po druhýkrát zaútočili na Dardanely. Začali sa však objavovať hlasy hovoriace o uzavretí vhodného prímeria. Proti vojne sa totiž začala stavať aj talianska verejnosť, pretože vojna nielenže trvala príliš dlho, ale aj stála krajinu množstvo financií. Taliani sa celý čas usilovali dotlačiť Osmanskú ríšu ku kapitulácii. Tá dlho odolávala. S predbežnými mierovými rozhovormi sa začalo vo švajčiarskom Lausanne 12. júla 1912. Tie však boli na konci júla prerušené a opätovne obnovené až v polovici augusta neďaleko švajčiarskeho Montreux. Nakoniec prišlo k podpisu mieru v Lausanne 18. októbra 1912. Sultán sa tým vzdal kontroly nad územiaми Tripolska a Kyrenaiky. To znamenalo koniec nadvlády Osmanskej ríše v severnej Afrike.

6 OSLABENIE CÁRSKEHO REŽIMU V RUSKU

Obdobie 19. storočia, najmä od Viedenského kongresu, sa vyznačovalo úsilím európskych mocností zabezpečiť tzv. rovnováhu síl (*balance of power*). Išlo primárne o politiku Veľkej Británie, ktorá sa usilovala, aby sa spolu s Pruskom, Rakúskom a Ruskom držali navzájom pod drobnohľadom a „v šachu“, kým zostávajúce krajiny tzv. druhej a tretej kategórie zostanú len pasívnymi účastníkmi európskeho politického diania. Rakúsko v tomto období už len navonok pôsobilo ako mocnosť, Francúzsko po napoleonských vojnách muselo byť rado, že nedopadlo horšie a Rusko s Pruskom museli akceptovať novovzniknutý systém. Práve Rakúsko a Prusko tu ale, z pohľadu Veľkej Británie, mali dôležitú úlohu, a to byť akýmsi nárazníkom v prípade budúcej rozpínavosti Francúzska smerom na východ, resp. všeobecne po Európe. Tu všetci zainteresovaní aktéri spoznali najmä v polovici 19. storočia, kedy moc v krajine prevzal do svojich rúk Ľudovít Napoleon Bonaparte, neskôr ako cisár Napoleon III. A rovnako tak z opačnej strany bolo dôležité obmedziť rozpínanosť Ruska. Veľmi zaujímavé je v tomto smere sledovať aj vzájomné vzťahy medzi Rakúskom a stále silnejúcim Pruskom, ktoré sa spoločne vyvíjali až do druhej polovice 19. storočia, kedy dochádza k vzájomnému vojenskému stretu oboch aktérov.

Najmä obavy z nestáleho a po moci bažiacieho Napoleona III. boli namieste. Nie je žiadnym tajomstvom, že sa usiloval vyrovnat' svojmu slávnemu strýkovi a robil všetko preto, aby podkopal systém politickej rovnováhy v európskom priestore. Vidieť to v podkopávaní pozícií Ruska, ktoré dovtedy vystupovalo ako ochranca kresťanského obyvateľstva žijúceho v Osmanskej ríši. V polovici 19. storočia obnovilo totiž Francúzsko spor o sväté miesta v Palestíne, ktorý pretrvával od roku 1819, kedy prišli s požiadavkou chrániť práva katolíckej cirkvi v mestách Jeruzalem, Betlehem a Nazaret. Keď však sultán s požiadavkou Francúzska súhlasil, s protestom vystúpil ruský cár Mikuláš I. Romanov (1796 – 1855), ktorý žiadal práva pre pravoslávnu cirkev. Takúto požiadavku obsahovala aj mierová zmluva z Küçük-Kajnardži (Küçük-Kaynarca), ktorá bola podpísaná medzi Ruskom a Osmanskou ríšou ešte v roku 1774. Cieľom ruského cára bolo rozšírenie ruského vplyvu a tiež dosah na pravoslávnych obyvateľov Osmanskej ríše.

V roku 1853 rokovalo Rusko s britským veľvyslancom Georgom Hamiltonom Seymourom (1797 – 1880) o možnosti delenia Osmanskej ríše, ktorú ruský cár Alexander I. (1777 – 1825) označil za „chorého muža“ na Bospore. Obe krajiny riešili možnosť rozdeliť si územie Osmanskej ríše, pričom v rámci delenia mohla Veľká Británia získať Egypt a Krétu, kým Rusko si robilo záľusk primárne na protektorát nad

podunajskými kniežatstvami a Srbskom. Briti však s nevoľou sledovali ruské pohnútky a netrvalo dlho a britská politika nabrala jednoznačný protiruský smer. Dochádza tiež k zásadnej udalosti, keď Veľká Británia a Francúzsko vo februári 1853 podpisujú zmluvu o predbežných konzultáciách a koordinácii postupu, ktorý sa týkal východnej otázky. Rusi však tlačili na sultána so svojimi požiadavkami a do toho ruský minister zahraničných vecí Karl Nesselrode (1780 – 1862) poslal 31. mája 1853 osmanskému sultánovi ultimátum, podľa ktorého mal len osem dní na prijatie ruských požiadaviek. Ak sa tak nestane, ruské vojská hrozili obsadením dunajských kniežatstiev. Osmani odmietli ruské ultimátum, a tak v lete 1853 obsadila ruská armáda územie Moldavska a Valašska, čo vyvolalo nevoľu Viedne a ďalších európskych krajín. Zvolaná bola konferencia účastníkov z Veľkej Británie, Francúzska, Pruska a Rakúska a výsledkom bola tzv. Viedenská nóta.

V októbri 1853 vypovedala Osmanská ríša Rusku vojnu a ruský cár Mikuláš I. predpokladal, že európske mocnosti sa do konfliktu nezapoja. Už koncom mesiaca prekročili osmanské vojská Dunaj. Rakúsko sa usilovalo zabrániť rozšíreniu vojny a Veľká Británia spočiatku váhala. Medzitým sa bojovalo. Ruská flotila vedená admirálom Pavlom Stepanovičom Nachimovom (1802 – 1855) zničila na konci novembra 1853 turecké loďstvo v prístave v Sinope. Prešlo len pár dní a do vojny sa zapojili aj francúzske a britské vojnové lode, ktorých úlohou bolo, že mali chrániť osmanské loďstvo a prístavy pred útokmi ruského loďstva. K oficiálnemu uzatvoreniu spojenectva medzi Veľkou Britániou, Francúzskom a Osmanskou ríšou namierenému proti Rusku však prišlo až 12. marca 1854. Nasledovalo vyhlásenie vojny Rusku zo strany Veľkej Británie a o deň neskôr aj zo strany Francúzska. Vojne sa vyhýbalo Rakúsko a podobne na tom bolo aj Prusko. S bojmi sa začalo v júni 1854, kedy sa spojenci vylodili pri bulharskom meste Varna s cieľom zabrániť útoku na Konštantínopol. Spojenci sa medzičasom dohodli na sformulovaní štyroch požiadaviek, ktoré predostreli Rusku a ktoré boli základným prvkom neskoršej mierovej zmluvy. Požadovali spoločný protektorát nad podunajskými kniežatstvami, slobodnú plavbu po Dunaji, revíziu zmluvy o úžinu Dardanely z roku 1841 a spoločné garancie určené pre kresťanov žijúcich v Osmanskej ríši. V decembri 1854 podpísalo Rakúsko spojeneckú zmluvu s Veľkou Britániou a Francúzskom, na základe ktorej malo chrániť podunajské kniežatstvá, ktoré predtým Rusi vypratali. Bojujúci spojenci uskutočnili útok na prístavné mesto Sevastopol' nachádzajúce sa na Kryme, ktoré bolo hlavnou základňou ruského vojnového loďstva v Čiernom mori. Pevnosť Sevastopol' odolávala 349 dní. Medzitým sa v januári 1855 k spojencom pripojilo aj Sardínske kráľovstvo a zmeny nastali aj vo vnútri Ruskej ríše, kde v marci 1855 zomiera cár Mikuláš I. a novým panovníkom sa stáva Alexander II. (1818 – 1881), ktorý vyjadril súhlas so štyrmi bodmi spojencov.

V marci 1855 začala konferencia vo Viedni, aby rokovali o mieri a požiadavkách zainteresovaných účastníkov. Konferencia však skončila neúspešne, čo znamenalo posilnenie pozície Francúzska na kontinente. Medzičasom stále spojenecké vojská obliehali Sevastopol', pričom najväčšiu ťarchu niesla francúzska armáda, a tak keď pevnosť nakoniec kapitulovala, bol to primárne francúzsky triumf. Francúzi začali pripravovať mierovú konferenciu v Paríži a Krymskú vojnu považovali za ukončenú. Iný názor na situáciu ale mala Veľká Británia, ktorá začala pripravovať ďalšie operácie v Čiernom mori. Ďalej bojovať chcel aj ruský cár. Avšak, v decembri 1855 pohrozilo Rakúsko Rusku okamžitým vyhlásením vojny, pokiaľ nezačnú rokovať o prímerí a dohodnutých bodoch. K Rakúsku sa pridalo aj Prusko. Tento postoj nedokázali v Petrohrade dovtedajšiemu rakúskemu priateľovi a spojencovi odpustiť. Mierová konferencia prebiehala v Paríži od 25. februára 1856, pričom výsledná mierová zmluva bola podpísaná 30. marca 1856. Tá predstavovala istú potupu porazenej Ruskej ríše, ktorá síce navonok zostala jednou z európskych mocností, avšak, vnútorné problémy ju príliš oslabovali, aby dokázala držať krok s krajinami ako Veľká Británia či Francúzsko. Krymská vojna bola víťazstvom francúzskej diplomacie a upevnila postavenie Francúzska a Veľkej Británie v európskej politike. Zároveň preverila základy, na ktorých stála Európa od čias Viedenského kongresu.

V druhej polovici 70. rokov 19. storočia vypukla opätovne rusko-turecká vojna. Až keď malo Rusko víťazstvo na dosah ruky, aktivizuje sa Západ s tým, že stále je v platnosti dohoda uzavretá v Paríži v roku 1856, ktorá pojednávala o zárukách pre Osmanskú ríšu. Cieľom bolo dosiahnuť, aby sa úžiny Bospor a Dardanely nedostali do ruských rúk. A tak sa Rusko muselo zastaviť bezprostredne pred dosiahnutím Konštantínopolu. Nasledoval podpis Sanstefanskej zmluvy. San Stefano bola mala osada v blízkosti Konštantínopolu, obývaná Grékmi. Osmanská ríša prichádza o svoje európske územia. Avšak, aj v tomto prípade sa ozvali západné mocnosti, ktoré naliehali na diplomatickú internacionalizáciu balkánskej problematiky. Situácia sa mala riešiť na kongrese v Berlíne, ktorý bol zvolaný v lete 1878. Ako medzinárodný sprostredkovateľ sa ponúkol Otto von Bismarck, ktorý sa usiloval všetkých presvedčiť, že krátko existujúce Nemecké cisárstvo nemá záujmy na Balkáne. Vid' kapitola 7.

Situácia v Rusku bola na prelome 19. a 20. storočia takmer neúnosná. Krajinu v rokoch 1901 až 1903 zachvátila hospodárska kríza, nechýbali stávkky nespokojného obyvateľstva, študentské nepokoje a roľnícke vzbury, ktoré spomaľovali hospodársky rast Ruska. Podmienky boli neľudské a viedli robotníkov stále k novým stávkam, ktoré však boli väčšinou potlačené a od roku 1874 boli dokonca v krajine zakázané odbory. Hnacou silou voči cárskemu režimu bola inteligencia a študenti.

Avšak, už v 90. rokoch 19. storočia, spolu so vzostupom hospodárstva prichádzajú aj nové ideológie, ktoré v Rusku vytvárajú opozíciu voči spiatočníckemu cárskemu režimu a ozývajú sa stále kritickejšie hlasy voči cárovi. V novembri 1894 nastúpil na ruský trón posledný z romanovských cárov – Mikuláš II.

Čím sa v Európe viac aktivizovalo Nemecko, tým viac na to reagovali ostatné európske mocnosti. Začiatkom 90. rokov 19. storočia dochádza k zblíženiu Francúzska a Ruska, ktoré spájali obavy pred rýchlo napredujúcim Nemeckom. Keď bol v máji 1891 obnovený Trojspolok, Francúzsko uzavrelo dohodu s Ruskom a obe krajiny sa usilovali získať na svoju stranu aj Veľkú Britániu. V decembri 1893 Francúzsko a Rusko uzavreli tajnú protinemeckú vojenskú konvenciu, na základe ktorej sa obe krajiny zaviazali, že v prípade útoku Nemecka alebo jeho spojencov sa navzájom vojensky podporia. Británia váhala, na ktorú stranu sa pridať, ale nakoniec uzavrela tzv. Srdečnú dohodu s Francúzskom v roku 1904 a následne aj zmluvu s Ruskom v auguste 1907.

Pokles prestíže v rámci Európy chcelo Rusko riešiť prostredníctvom úspešnej imperiálnej politiky na Ďalekom východe, kde sa hlavným ruským konkurentom stalo rýchlo sa rozvíjajúce Japonsko. V prípade, že by chcelo v budúcnosti Rusko použiť proti Japonsku pozemné vojsko, to nebolo možné bez železnice. V roku 1891 bol cárovičom Mikulášom vo Vladivostoku položený základný kameň transsibírskej magistrály. Japonsko už 7. februára 1904 prerušilo diplomatické vzťahy s Ruskom a prešli len dva dni a japonské lode napadli ruské loďstvo v prístave Port Arthur. Nikto vtedy v Európe, ani v samotnom Rusku, nepochyboval o výsledku vojny a o ruskom úspechu. Predsa len Rusko disponovalo nielen početnejšou a silnejšou armádou, ale aj trikrát väčším loďstvom. Vo februári 1904 Japonsko dokázalo zničiť ruskú flotilu, podarilo sa im okupovať Kóreu a zatlačiť Rusov do Mandžuska. Japonská armáda bola rozdelená na tri časti, pričom časť z nej obliehala aj Port Arthur. Nakoniec, na začiatku januára 1905 Port Arthur kapituloval a v bitke pri Mukdene, ktorá bola rozhodujúcou bitkou rusko-japonskej vojny, kde sa na takmer 200 kilometrov širokom fronte stretlo viac ako 300 000 vojakov, ruské vojská sa pod vedením generála Alexeja Kuropatkina (1848 – 1925) dali na ústup, čo pre ne predstavovalo hotovú katastrofu. Vo februári 1905 bola porazená aj ruská mandžuská armáda. Celková ruská katastrofa bola dovŕšená na konci mája 1905, kde bola ruská flotila porazená pri Cušime v Kórejskom prielive. Úlohy sprostredkovateľa mieru sa v tomto prípade ujal americký prezident Theodore Roosevelt (1858 – 1919). Na základe mierovej zmluvy z Portsmouthu, ktorá bola podpísaná 5. septembra 1905, muselo Rusko odstúpiť Japonsku južný Sachalin, prístavy Port Arthur a Dalnyj, železnicu v Mandžusku. Japonskí rybári tiež mohli loviť pri ruskom pobreží a rovnako tak Rusko muselo uznať

záujmy Japonska v Kórei. Oveľa horšie však pre Rusko boli následné vnútropolitické problémy.

Začiatok roka 1905 začal v Rusku veľmi zle. Spoločnosť petrohradských továrníkov a robotníkov začala s prípravou sprievodu k Zimnému palácu, pretože vo svojom utrpení a chudobe hľadali oporu práve u samotného cára. V rámci petície, ktorá bola pripravovaná, boli požiadavky na osemhodinový pracovný čas, slobodu tlače, pozemkovú reformu apod. Robotníci vyšli do ulíc v nedeľu 22. januára 1905 a v sprievode smerovali k Zimnému palácu. Cár tam však nebol, nakoľko odišiel do cárskej letnej rezidencie v Cárskom Sele. V pohotovosti však bolo početné vojsko. Zakrátko zazneli výstrely a výsledkom bolo 130 mŕtvych demonštrantov a množstvo ranených. Dav sa však nenechal zastrašiť, nakoľko aj v nasledujúcich dňoch prepukli početné vzbury a nepokoje. Pričom po tzv. Krvavej nedeli sa aktivizovali najmä príslušníci demokratickej inteligencie. Násilnosti boli na dennom poriadku. Ruská vláda vyslala k potlačeniu nepokojov na vidieku takmer miliónovú armádu.

Od roku 1912 aj v cárskom Rusku silneli prípravy na vojnu, kde bola primárna pozornosť venovaná najmä armáde, pričom obrovské sumy peňazí boli vynakladané práve na zbrojenie.

7 SAN STEFANO A ZASADNUTIE BERLÍNSKEHO KONGRESU

Balkán sa v druhej polovici 19. storočia stal sférou záujmu dvoch slabnúcich mocností, Ruska a Rakúsko-Uhorska. Obe spočiatku vystupovali ako ochrancovia tamajších kresťanov, neskôr dozerali na národnooslobodzovacie ciele balkánskych národov žijúcich po stáročia pod ťarchou Osmanskej ríše. Keď si Rusko bolo isté, že na stranu Osmanskej ríše sa nepostavia európske mocnosti Nemecko, Francúzsko či Veľká Británia, 24. apríla 1877 vyhlásil ruský cár Alexander II. vojnu Osmanskej ríši, ktorá bola vedená v mene všetkých Slovanov a pravoslávnych kresťanov. Vojna začala ruským útokom v podunajských kniežatstvách, pričom v máji 1877 vzniká samostatné a nezávislé Rumunsko, ktorého vojská sa pridali na stranu bojujúceho cárskeho Ruska. Rusi, ktorí mali početnú vojenskú prevahu, však narazili na odpor Osmanov, ktorí statočne vzdorovali až do decembra 1877. Osmanský sultán dokonca zvažoval opustiť Konštantínopol. Avšak, nastal zvrät, keď Osmani preskupili svoje jednotky k pevnosti Plevno, ktorým sa potom podarilo úspešne odraziť ruské vojská. Proti Rusku sa obrátila aj Veľká Británia, ktorá rozhodla, že ak sa Rusku podarí obsadiť Konštantínopol, Veľká Británia vyhlási Rusku vojnu. Pád pevnosti Plevno znamenal aj koniec odporu Osmanov. Vojna bola vedená na dvoch frontoch, a to na Kaukaze a na území Bulharska. Rusko potrebovalo, vzhľadom na svoje finančné možnosti, dosiahnuť rýchle víťazstvo, ktoré však neprichádzalo, nakoľko Rusko podcenilo osmanskú armádu. Na stranu Ruska sa ešte v decembri 1877 pripája predchádzajúcimi vojnami vyčerpané Srbsko. Keď ale Július Andráši pochopil rozsiahle zámery Ruska, Rakúsko-Uhorsko sa opätovne obávalo o svoje záujmy na Balkáne a že musia začať konať. Netrvalo dlho a už v januári 1878 boli koalíčné vojská neďaleko Konštantínopolu a Osmanská ríša tak musela žiadať o prímerie. To bolo podpísané 31. januára 1878.

K podpisu Sanstefanskej mierovej zmluvy potom prišlo 3. marca 1878 a definovaná býva ako ukončenie mocenského postavenia Osmanskej ríše v Európe. San Stefano je dnešné Yeşilköy na pobreží Marmarského mora a dnes je súčasťou Istanbulu. Podmienky tejto dohody boli pre Osmanskú ríšu priam zdrvivúce a vyvolali nespokojnosť medzi Osmanmi. V rámci zmluvy zo San Stefana musela Osmanská ríša súhlasiť s vytvorením nezávislého, tzv. Veľkého Bulharska s prístupom k Egejskému moru. Rovnako tak vzniká nezávislé Srbsko, Čierna Hora a Rumunsko, ktoré si pričleňujú ďalšie územia. Rusko ako víťaz vojny si pripája oblasť južnej Besarábie a mestá na Kaukaze. K tomu všetkému ešte mala Osmanská ríša platiť vojnové reparácie vo výške 1,41 miliardy rubľov. Keďže Rusko

podpisom Sanstefanskej zmluvy získalo aj právo na okupáciu Bulharska a taktiež prinútilo Osmanov súhlasiť s autonómiou Bosny a Hercegoviny, vyvoláva tým nevôľu nielen zo strany Rakúsko-Uhorska, ale aj Veľkej Británie. Cieľom oboch krajín bolo dosiahnuť revíziu uzavretej mierovej zmluvy. Sanstefanská zmluva znamenala politickú izoláciu Ruska, čo bolo aj dôvodom, že ruský cár prijíma ponuku na usporiadanie Berlínskeho kongresu v lete 1878.

Vznik Nemeckého cisárstva predstavoval veľkú zmenu v rovnováhe síl na kontinente. Súviselo to najmä s nárastom nemeckej priemyselnej výroby, pričom Nemecko veľmi rýchlo po hospodárskej stránke doháňalo a predbiehalo európske krajiny. O rastúcom význame Berlína ako centra cisárstva svedčalo aj zvolanie kongresu do Berlína. Za zvolanie kongresu loboval predovšetkým Július Andráši, i keď hlavné rokovania na kongrese prebiehali primárne medzi britskou delegáciou vedenou premiérom Benjaminom Disraelim (1804 – 1881) a delegáciou z cárskeho Ruska, na čele ktorej bol Alexander Michailovič Gorčakov (1798 – 1883). Dňa 6. júna získal Andráši toľko očakávanú podporu Veľkej Británie vo veci nárokov Rakúsko-Uhorska na okupáciu Bosny. Dôležitým bodom kongresu bola tiež otázka Bulharska a jeho budúcej podoby. Andráši bol v tomto smere stále na strane Británie, ktorá sa usilovala docieľiť obmedzenú veľkosť a význam Bulharska. To bolo totiž vnímané ako hlavný nástroj ruskej moci na území Balkánu.

Kongres bol zahájený 13. júna 1878 nemeckým kancelárom Ottom von Bismarckom v berlínskej rezidencii – v Radziwillskom paláci za účasti početných európskych diplomatov. Ďalšou významnou osobnosťou kongresu bol už spomínaný britský premiér Benjamin Disraeli a nechýbal ani rakúsko-uhorský minister zahraničných vecí gróf Július Andráši. Kongres sám o sebe nebol veľmi zaujímavý, pretože všetky dôležité záležitosti dohodli mocnosti, t. j. Veľká Británia, Francúzsko, Nemecko a Rakúsko-Uhorsko ešte pred samotným zahájením kongresu. Rokovania však prebiehali počas celého mesiaca, v závere, 13. júla 1878, bol prijatý tzv. Berlínsky protokol, ktorý znamenal primárne porážku cárskeho Ruska.

Rusku, podľa rozhodnutia kongresu, zostali jeho ázijské akvizície a územie južnej Besarábie. Výsledkom kongresu však bola nová mapa Balkánu. Uznaná a potvrdená bola nezávislosť balkánskych území – Srbska, Čiernej Hory a Rumunska, ktoré si pripája historické územie Dobrudže. Nové územia, na úkor Osmanskej ríše, získava aj Grécko. Avšak, protokol sa líšil od Sanstefanskej zmluvy v otázke tzv. Veľkého Bulharska, ktorého vznik Berlínsky kongres nepodporil. Veľké Bulharsko bolo rozdelené na samostatné Bulharské kniežatstvo, ale aj Východnú Ruméliu na čele s kresťanským guvernárom a posledná časť územia, ktorá zostala pod správou Osmanov.

Bulharské kniežatstvo už v tomto prípade nemalo prístup k Egejskému moru. Územie Bulharska bolo zmenšené takmer o polovicu, z pôvodných 176 000 km² na 96 000 km².

Ďalšia bola záležitosť Rakúsko-Uhorska, kde sa ako kľúčové ukázalo zasadnutie z 28. júna 1878, na ktorom vystúpil gróf Andráši, ktorý prehlásil, že Rakúsko-Uhorsko nemôže viac pozerat' na anarchiu v Bosne a Hercegovine, ktorú ale nemohla vyriešiť žiadna autonómia, pretože krajina je etnicky a nábožensky rozdelená. Zástupcovia Veľkej Británie navrhli, aby preto Bosnu a Hercegovinu, ktorá by aj naďalej formálne zostala Osmanskej ríši, obsadilo a spravovalo Rakúsko-Uhorsko. Nasledovala dlhá diskusia, po ktorej podporu s týmto plánom vyjadrilo aj Nemecko, Francúzsko, Taliansko a nakoniec aj samotné Rusko. Proti boli iba zástupcovia Osmanskej ríše, ktorí ale neboli v pozícii, že by si mohli diktovať. Boli však toho názoru, že Osmanská ríša je stále natoľko silná, aby si dokázala spraviť poriadok v Bosne a Hercegovine. Dňa 4. júla 1878 však osmanská delegácia na čele s Alexandrom Karateodorim Pašom (1833 – 1906) prišla s vyhlásením, že Porta sa v otázke Bosny a Hercegoviny dohodne priamo s Viedňou. Zdalo sa tak, že problém je vyriešený a Berlínsky kongres môže byť s úspechom ukončený. Osmani 11. júla pri rokovaní s rakúskym zástupcom na kongrese a neskorším ministrom zahraničných vecí barónom Heinrichom von Haymerlom (1828 – 1881) predniesli požiadavku, aby okupácia Bosny a Hercegoviny bola len provizórna a aby naďalej suverénnym pánom nad celým územím bol sultán. Andráši túto požiadavku odmietol, ale Osmani ju predniesli aj na poslednom zasadnutí kongresu o dva dni neskôr a Andráši sa ocitol v dosť nepríjemnej situácii a bol nútený súhlasiť s požiadavkou osmanskej delegácie. Pre osmanskú delegáciu to bol obrovský diplomatický úspech, za čo sa na grófa Andrášiho zosypala vlna kritiky. Pre Rakúsko-Uhorsko bol z celej Berlínskej zmluvy najdôležitejší článok XXV, ktorý hovoril o tom, že provincie Bosna a Hercegovina budú obsadené a spravované Rakúsko-Uhorskom, naďalej bude pokračovať osmanská správa sandžaku Novi Pazar, ktorý sa nachádza medzi Srbskom a Čiernou Horou. Rakúsko-Uhorsko však získalo právomoc v celej oblasti bývalého bosenského vilájetu udržiavať posádky a obsadiť vojenské a obchodné cesty. Zisk Bosny a Hercegoviny predstavoval výrazné posilnenie rakúsko-uhorskej pozície na Balkáne. V samotnej Bosne a Hercegovine sa pomerne rýchlo rozšírili správy o rozhodnutiach v Berlíne, pretože už 3. júla bol bosenský miestodržiteľ informovaný o tom, že Bosna a Hercegovina s najväčšou pravdepodobnosťou pripadne Habsburgovcom a už o dva dni neskôr vypukli v Sarajeve prvé protirakúske demonštrácie. Za účelom podrobenia si Bosny a Hercegoviny bol už na začiatku júna 1878 poslaný do krajiny rakúsky generál Josip Filipović (1819 – 1889) pôvodom z Chorvátska. Rakúsko-Uhorsko sa vojensky začalo pripravovať za obsadenie Bosny a Hercegoviny, s ktorým sa

začalo 30. júla 1878. Napriek odporu domácich sa cisárskym vojskám podarilo 19. augusta obsadiť aj Sarajevo. Samotná invázia však pokračovala ďalej a okupácia Bosny a Hercegoviny bola úspešne završená až 19. októbra 1878. Mohlo by sa zdať, že na konci 70. rokov 19. storočia mala cisárska Viedeň najsilnejšie postavenie na Balkáne. Skutočnosť však nebola až taká ružová a v nasledujúcich rokoch sa jasne ukázalo, že Rakúsko-Uhorsko bolo príliš slabé, aby si, bez akýchkoľvek aliancií, dokázalo zaistiť pevnú pozíciu na Balkáne. Rakúsko-Uhorsko však stále uvažovalo nad plnou anexiou Bosny a Hercegoviny, dokonca v lete 1882 rakúsko-uhorský minister zahraničných vecí gróf Gustáv Kálnoky (1832 – 1898) spolu s ministrom financií Benjaminom von Kállayom (1839 – 1903) predstavili návrh zákona o anexii Bosny a Hercegoviny. Avšak, uhorská časť monarchie bola proti a v januári 1883 bolo po anexii a Bosna a Hercegovina mala byť ďalších 25 rokov spravovaná ako okupovaná provincia. Pravdou však je aj skutočnosť, že centrálna vláda monarchie tiež nechcela investovať peniaze do územia, ktoré jej formálne nepatrilo. V priebehu nasledujúcich desaťročí sa však Bosna a Hercegovina stala súčasťou colnej únie Rakúsko-Uhorska, platila tu rakúska mena, existovala rakúska správa.

Predstavitelia Berlínskeho kongresu tiež rozhodli, že Macedónsko opätovne pripadlo Osmanskej ríši, ktorá získala späť aj Tráciu. Rusko len s nevôľou sledovalo rozdelenie Bulharska a tiež to, že Habsburgovci majú obsadiť územie Bosny a Hercegoviny. Osmanská ríša bola síce predstaviteľmi na Berlínskom kongrese formálne zachovaná ako mocnosť, v skutočnosti však bola riadne oslabená. Od Osmanov sa pomaly, ale isto odkláňal ich ochranca – Veľká Británia, na druhej strane postupne sa viac začali zblížovať s Nemeckom, najskôr v podobe užšej vojenskej spolupráce. Partnerstvo vo veci vojenskej sa prehĺbilo aj na ekonomickú spoluprácu a nárast politickej váhy Nemecka v Konštantínopole.

Výsledky Berlínskeho kongresu boli v skutočnosti prepojením mocenských ambícií európskych mocností s túžbami malých štátov existujúcich na Balkáne. A to sa len ťažko dalo účinne spojiť. Najmä Bulharsku sa nepáčilo rozhodnutie Berlínskeho kongresu, ktorým prišlo o územie Macedónie. Išlo o etnicky a nábožensky zmiešané územie, ktorému však nemožno uprieť fakt, že bolo križovatkou Balkánu, aj v prípade ciest zo severu na juh, napr. do prístavu Solún, alebo z oblasti Egejského mora smerom do Konštantínopolu. Vždy bolo potrebné prejsť cez územie Macedónska. Sanstefanskou zmluvou síce získali toto územie Bulhari, avšak, dlho sa z neho netešili.

Osmanská ríša „prežila“ teda aj kongres, rozhodnutím ktorého sa jej vrátili späť niektoré európske územia, ktorých rozvoj sa tak spomaľuje. Nemecko v tom čase usilovne pracovalo na plánoch železnice smerujúcej z Berlína cez Konštantínopol až do Bagdadu.

Spokojné s výsledkom Berlínskeho kongresu bolo aj Srbsko, ktoré si polepšilo, v porovnaní so Sanstefanskou zmluvou. Tešil sa najmä srbský kráľ Milan Obrenović či srbský zástupca na kongrese – minister zahraničných vecí Jovan Ristić, ktorý sa krátko po kongrese opätovne ujíma funkcie srbského ministerského predsedu. Ristića však Bismarck vyslovene z rokovaní vylúčil. Napriek úspechu však bola krajina hlboko zasiahnutá predchádzajúcimi rokmi vojen. Najviac poníženia si ale na kongrese „užila“ osmanská delegácia. Prehliadaní však zostali aj zástupcovia ďalších balkánskych krajín. Najmä Rusko sa však po rokovaní Berlínskeho kongresu muselo zmierať so zásadnou revíziou Sanstefanskej mierovej zmluvy.

8 UDALOSTI NABALKÁNE

Malé národy, etnicky a nábožensky diferencované, ktoré žili po stáročia pod nadvládou Osmanskej ríše a usilovali sa dosiahnuť uznanie a nezávislosť na Balkánskom polostrove. A potom tu boli európske mocnosti, ktoré mali na Balkáne vlastné záujmy, počnúc Ruskom, ktoré sa dlhodobo stavalo do úlohy ochrancu všetkých tamojších Slovanov a pravoslávnych veriacich. Rakúsko-Uhorsko si chcelo rozširovať svoje územie na úkor Bosny a Hercegoviny, keďže slabnúca mocnosť si nedokázala získať kolónie mimo Európy, a tak sa zamerala práve na Balkánsky polostrov. Cieľom Nemecka bolo vybudovať Bagdadsú železnicu, ktorá nielenže mala spájať Berlín s mestami na Blízkom východe, ale tiež sa mala napájať na Anatólskú železnicu, ktorej výstavbu tiež financovali Nemci. Povolenie na jej výstavbu získali Nemci od osmanského sultána v roku 1903 a aj keď sa snažili, do vypuknutia prvej svetovej vojny sa im nepodarilo potiahnuť železnicu až do Bagdadu. A kolonizačné zámery tu malo aj Taliansko, ktoré sa síce zameriavalo aj na Afriku, ale okrem toho mu išlo o pobrežie Jadranského mora. Nie nadarmo sa teda územiú Balkánskeho polostrova hovorilo „sud s pušným prachom“.

8.1 Postavenie balkánskych štátov

Čierna Hora bola v období novoveku súčasťou rozsiahlej Osmanskej ríše, pričom na jej území bol vytvorený ešte na začiatku 16. storočia samostatný sandžak. Samozrejme, tiež sa usilovali dosiahnuť samostatnosť a nezávislosť na Osmanskej ríši. Uznanie zo strany Ruska sa Čiernej Hore podarilo získať v marci 1852, kedy ju Rusko akceptovalo ako svetské kniežatstvo, na čele ktorého stál knieža Danilo Petrović-Njegoš (1826 – 1860). Práve vplyv Ruska mal počas celého 19. storočia veľký význam pri formovaní Čiernej Hory. V roku 1858 Čiernohorci spolu s pravoslávnyimi obyvateľmi Hercegoviny vystúpili proti Osmanom a podarilo sa im poraziť silnejšiu osmanskú armádu v bitke pri Grahovci. Tu Danilov brat Mirko Petrović-Njegoš (1820 – 1867) viedol čiernohorskú armádu do boja. Knieža Danilo sa však v roku 1860 stal obeťou atentátu a novým čiernohorským panovníkom sa na dlhých 58 rokov stáva Danilov synovec Nikola I. (1841 – 1921). Ten, rovnako ako jeho predchodca, rozpútal začiatkom 60. rokov 19. storočia boje proti Osmanskej ríši, pričom Čierna Hora utrpela zdrvujúcu porážku a nechýbalo veľa a osmanské vojská by sa dostali až do hlavného mesta Cetinje. V roku 1875 vypuklo veľké protiosmanské povstanie v Bosne a Hercegovine, do ktorého sa Čierna Hora opätovne zapojila a v júni 1876 vypovedala vojnu Osmanskej ríši. Vojenské operácie išli v dvoch

hlavných smeroch – na Hercegovinu a na Podgoricu a Skadar a napriek tomu, že osmanská armáda bola vo veľkej presile, darilo sa aj Čiernohorcom, ktorí zaznamenali viacero vojenských úspechov. Definitívny úspech Čiernej Hory prišiel potom v rokoch 1877, resp. 1878, kedy vojnu Osmanom vyhlásilo aj Rusko, keďže práve na ruskom fronte bola viazaná väčšina osmanských vojakov. Následne získava Čierna Hora, nielen rozhodnutím zo San Stefana, ale aj následne Berlínskym kongresom, samostatnosť. Nikola I. dokonca nadviazal diplomatické styky aj s Osmanskou ríšou. Nikola dokázal z Čiernej Hory vybudovať modernú krajinu a v roku 1910 sa vyhlásil za kráľa. Nezávislá Čierna Hora existovala do roku 1918, kedy bolo rozhodnuté v novembri 1918 o vzniku únie so Srbskom, čím Čierna Hora prichádza o tak urputne vybojovanú nezávislosť.

Pokiaľ ide o oblasť Macedónie, prvé znaky prebúdajúceho sa národného povedomia možno badať na začiatku 19. storočia a potom až po roku 1860. Územie Macedónska nie je len dnešné Severné Macedónsko. Územnou reformou bola v čase osmanskej okupácie táto oblasť rozdelená do troch vilájetov s centrami v Skopje, Bitole a v Solúne. Vhodnejšie je však rozdeliť Macedónsko na pirinské (bulharské), egejské (grécke) a vardarské (srbské), ako tomu bolo po balkánskych vojnách. Veľký význam pre macedónskych národovcov malo založenie Vnútromacedónskej revolučnej organizácie (VMRO), ktorá sa sformovala v roku 1893. Macedónska otázka sa po prvýkrát výraznejšie dostáva do povedomia v 70. rokoch 19. storočia, kedy bolo na Berlínskom kongrese rozhodnuté, že sa má územie Macedónska vrátiť späť pod osmanskú správu.

Na čele VMRO stáli mladí Macedónci – Dame Gruev (1871 – 1906), Goce Delčev (1872 – 1903) či Ivan Chadžinikolov (1869 – 1934), ktorých cieľom bolo oslobodiť Macedónsko spod panstva Osmanov. V januári 1903 rozhodli v Solúne na tajnom kongrese VMRO jeho zástupcovia, že do konca jari začne povstanie. Toto rozhodnutie však nebolo jednohlasným súhlasom všetkých, osobnosti ako Goce Delčev či Jane Sandanski (1872 – 1915) ho odmietli. Hlavnou hybnou silou povstania malo byť primárne roľnícke obyvateľstvo, ktoré malo na jar množstvo práce na poliach, začiatok povstania tak bol posunutý až po žatve a stanovený na 2. august. Situácia v krajine sa postupujúcim časom stávala stále viac napätou a najmä nejasnou, pričom dochádza k rôznym akciám, medzi ktoré môžeme zaradiť potopenie francúzskej lode Guadalquivír v prístave v Solúne koncom apríla 1903, ale aj opakované bombové útoky na viaceré ciele – železnica, banka, zásobník plynu, pošta, škola apod. Vrcholom bola vražda jedného z vodcov Goceho Delčeva 4. mája 1903, ku ktorej došlo počas potýčok s osmanskou políciou v obci Banica. VMRO prišlo o jedného z najschopnejších a najaktívnejších vodcov a organizátorov povstania. Plukovník Anastas Jankov (1857 – 1906) začal v západnom Macedónsku

burcovať k nepokojom s tým, že Osmanská ríša očakávala povstanie už dlhšiu dobu, preto do macedónskych vilájetov presúvala svoju obranu.

Samotné Ilindenské povstanie skutočne začalo 2. augusta, na sviatok sv. Eliáša (Ilia), v bitolskom vilájete a veľmi rýchlo sa boje rozšírili po celom území Macedónska. Povstalci mali skryté zbrane a útočili nielen na majetky moslimských begov, ale tiež ničili dôležitú infraštruktúru, akou boli telefónne a telegrafné spojenia, mosty, či administratívne budovy. Už 3. augusta 1903 sa im podarilo obsadiť mesto Kruševo ležiace medzi horami v centrálnej časti vardarskej Macedónie, kde bola zriadená tzv. Republika Kruševo. Osmani mesto niekoľko dní ostreľovali a dňa 12. augusta boli nedostatočne pripravené povstalecké jednotky nútené čeliť osmanskej presile a boli porazené v bitke pri Silve. Republika Kruševo prestala existovať a samotné mesto bolo vypálené. Do 19. augusta vypuklo povstanie aj v drinopolskej Trácii. Macedónci zapletení do povstania utŕžili krvavú odplatu, výsledkom ktorej boli tisíce zavraždených civilistov a množstvo ľudí muselo utiecť do hôr či do susedného Bulharska. A dôvod? Povstanie vypuklo skôr než bola krajina pripravená a nemalo žiadnu podporu zo zahraničia. Aj európske mocnosti sledovali situáciu v Macedónsku a aj keď sa im nepáčil spôsob osmanskej vlády na území Macedónska, napriek tomu nezakročili, aby im pomohli. Ilindenské povstanie síce nemalo dlhé trvanie, rezonuje však dodnes. V októbri 1903 sa v Štajersku dokonca uskutočnilo stretnutie rakúskeho cisára Františka Jozefa I. s ruským cárom Mikulášom II., aby tu dali dokopy politickú stratégiu, ktorá by spolu so zaručením status quo v Macedónii bola prospešná pre tamojších kresťanov.

Až v roku 1908 prišlo k vytvoreniu zvláštneho statusu pre Macedónsko, ktoré malo byť podriadené guvernérovi, ktorého mali menovať mocnosti. Tak malo byť vlastne územie Macedónska vyňaté spod osmanskej správy.

Nepokoje z Macedónska sa preniesli aj do susedného Albánska, kde bol v roku 1903 zavraždený ruský konzul. Albánsko sa ako jedna z posledných balkánskych krajín rozhýbala v boji za svoju nezávislosť, k čomu prišlo až v novembri 1912. Nie všetci však boli úplne stotožnení so vznikom samostatného štátu. Súviselo to najmä s tým, že veľké množstvo Albáncov zostalo žiť mimo novoutvoreného Albánska. Prvým prezidentom sa stal Ismail Kemal (1844 – 1919). V decembri 1912 sa v Londýne konala medzinárodná konferencia, ktorej členovia prerokúvali otázku Albánska. Krajiny ako Taliansko či Rakúsko-Uhorsko akceptovali vznik nového štátu na Balkáne, no boli tu aj ďalšie, ako napr. Rusko, Srbsko, či Čierna Hora, ktoré mali skôr záujem o zväčšenie svojich vlastných území na úkor Albánska. V neutrálnom móde vystupovala Veľká Británia s Nemeckom. Albánsko sa však čoskoro mení na konštitučnú monarchiu, na čele ktorej bol v roku 1914 nemecký princ Wilhelm Wied z Neuwiedu (1876 – 1945), ktorý však po siedmich

mesiacoch svojej vlády v septembri 1914 krajinu opúšťa.

V súvislosti so Srbskom prebehli v priebehu rokov 1876 až 1878 dve srbsko-turecké vojny, kde v prvej utrpelo Srbsko porážku a následne dochádza k obnove predvojnových hraníc s tým, že v druhej vojne sa už Srbsku viac darilo a následne, na Berlínskom kongrese, bola uznaná nezávislosť Srbska a k tomu získava Srbsko nové územia na juhu. V Srbsku bol v období po Berlínskom kongrese pri moci rod Obrenovičovcov, najskôr Milan (1854 – 1901), ktorý však v marci 1889 abdikoval a novým panovníkom sa stáva jeho syn ako Alexander I. (1876 – 1903). Veľmi skoro však začal vystupovať podobne arogantne ako jeho otec. V roku 1900 sa oženil s o dvanásť rokov staršou rozvedenou dvornou dámou svojej matky Dragou Mašinovou (1864 – 1903). Nakoniec sa ešte ukázalo, že Draga nemôže mať deti. Práve Draga presvedčila kráľa, aby spravil čistky v srbskej armáde, čo sa obom stalo osudným, keďže 11. júna 1903 sa dôstojníci, motivovaní kapitánom Dragutinom Dimitrijevičom (1876 – 1917), známym ako Apis, dostali do kráľovského paláca. Boli nespokojní s vládou kráľa Alexandra. Počas prevratu našli kráľa ukrytého za závesom, ten bol spolu s Dragou zastrelený, obe telá následne vzbúrenci rozsekali a vyhodili z okna na nádvorie. To bol koniec dynastie Obrenovičovcov a návrat Karađjordjevičovcov na srbský trón. Novým panovníkom sa stal Peter I. Karađjordjević (1844 – 1921).

8.2 Vznik nezávislého Bulharska

Bulharsko sa vo svojom boji proti osmanskej nadvláde, resp. spod gréckeho cirkevného a kultúrneho vplyvu, usilovalo dosiahnuť najmä teritoriálnu, ale aj cirkevnú autonómiu, budovanie bulharských škôl a kultúrnych inštitúcií, či organizáciu veľkého ozbrojeného povstania. A bolo to najmä povstanie, ktoré v polovici 70. rokov 19. storočia vypuklo v Bosne a Hercegovine, ktoré naštartovalo dianie v Bulharsku. Povstanie vypuklo v Bulharsku 20. apríla 1876 a je začiatkom vzniku samostatnej a nezávislej krajiny. Avšak, slabo organizované povstanie sa začalo skôr než bolo pôvodne plánované. Povstalci dokázali ovládnuť stred Bulharska okolo Plovdivu, ale Osmani sa pri potláčaní povstania nevzdávali, a to až tak, že zabili 30 000 Bulharov a vypálili 100 dedín. Tieto hrôzy vyvolali vlnu spolupatričnosti s Bulharskom naprieč Európou a osobnosti ako Charles Darwin, Oscar Wilde, Victor Hugo či Giuseppe Garibaldi vyjadrili odpor voči osmanskému počínaniu na území Bulharska. Čo však bulharským povstalcom chýbalo, bola priama pomoc zo zahraničia, ku ktorej neprišlo a povstanie bolo zo strany Osmanskej ríše potlačené. Význam pre dianie v Bulharsku však mala aj následná rusko-turecká vojna, ktorá vypukla začiatkom roka 1877, kedy Rusku pomáhala nielen Rumunsko,

ale aj dobrovoľníci z Bulharska.

Práve Sanstefanská mierová zmluva z marca 1878 znamenala vznik nezávislého Bulharského kniežatstva, ktoré zaberalo nielen samotné územie Bulharska, ale aj Tráciu a Macedónsko až po Egejské more. V tejto podobe však existovalo len niekoľko mesiacov, nakoľko rokovania na Berlínskom kongrese v lete 1878 priniesli radikálnu zmenu a oklieštenie Bulharska. Množstvo etnických Bulharov tak zostalo mimo nových bulharských hraníc.

Ďalším dôležitým krokom bolo prijatie ústavy vo Velikom Tarnove 22. februára 1879, výsledkom ktorej bol vznik jednokomorového parlamentu, ale tiež ochrana základných ľudských práv, volebné právo pre všetkých mužov nad 21 rokov či východné ortodoxné náboženstvo sa stáva štátnym náboženstvom. Za prvého panovníka samostatného Bulharska bol zvolený hessenský šľachtic Alexander von Battenberg (1857 – 1893), čo nebola náhoda, nakoľko Battenberg bol nielen dôstojníkom ruskej armády, ale mal blízke väzby na Rusko a cársku rodinu, keďže cár Alexander III. (1845 – 1894) bol jeho bratrancom. Alexander von Battenberg získava titul bulharského kniežaťa. Samozrejme, nechýbalo nadšené prijatie, ale pomerne skoro sa dostáva do konfliktu s bulharskou politickou elitou, ktoré potom pretrvávali aj v ďalších rokoch.

V Bulharsku dochádza v roku 1879 k zmene hlavného mesta. Veliko Tarnovo bolo nahradené schátranou a provinčnou Sofiou, ktorá sa však nachádzala v strede tzv. Veľkého Bulharska, teda Bulharska, aké malo vzniknúť Sanstefanskou zmluvou. Zjednotené Bulharsko vzniká potom v septembri 1885, kedy Alexander, so súhlasom predsedu Národného zhromaždenia Stefana Stambolova (1854 – 1895), ale hlavne s podporou Veľkej Británie a Francúzska, spojil Bulharsko s územím Východnej Rumélie. To sa nepáčilo nielen Osmanskej ríši, ktorá proti takémuto kroku protestovala, ale ani Grécku, Rumunsku a Srbsku, ktoré sa obávali ohrozenia vlastných teritoriálnych záujmov na Balkáne. Dôsledkom bolo vypuknutie dvojtýždňovej srbsko-bulharskej vojny v novembri 1885, ktorá skončila srbskou porážkou. Až potom aj Osmanská ríša spolu s mocnosťami prijali bulharské zjednotenie, a to tzv. Tophanskou zmluvou z 5. apríla 1886. V Bulharsku pretrvávala nespokojnosť s kniežaťom Alexandrom, v dôsledku čoho vypuklo v auguste 1886 sprisahanie, knieža bol zajatý a prinútený v Sofii abdikovať. Viedeň spolu s Berlínom pretlačili za nového panovníka Ferdinanda Sasko-Koburského (1861 – 1948), ktorý mal početné majetky aj v Uhorsku, resp. na území Slovenska. V krajine sa začalo s modernizáciou, budovaním železnice, prestavbou hlavného mesta a už na začiatku 20. storočia možno Bulharsko vnímať ako vedúcu krajinu na Balkáne. Mimoriadne však zaostávala zahraničná politika mladého štátu.

Na Balkáne sa na začiatku 20. storočia vyhrotil vzťah Bulharska s Osmanskou ríšou, v rámci ktorého Osmani zdôrazňovali, že v prípade Bulharov ide o ich vazalov. Začali sa objavovať správy o tom, že Bulharsko plánuje vyhlásiť svoju nezávislosť. Stalo sa tak 22. septembra 1908. V nasledujúcich dňoch rakúsky cisár František Jozef I. prijal nového bulharského cára Ferdinanda I. (predtým knieža Ferdinand) s poctami patriacimi panovníkom nezávislých štátov. Existuje predpoklad, na základe ktorého sa ešte predtým Ferdinand I. ako bulharské knieža dohodol s rakúsko-uhorským ministrom zahraničných vecí barónom Alojzom von Aehrenthalom (1854 – 1912) o spoločnom postupe, čiže o anexii Bosny a Hercegoviny a vyhlásení bulharskej nezávislosti, čím mala byť odvrátená pozornosť mocností od samotného obsadenia Bosny a Hercegoviny a Bulharsko malo byť tesnejšie pripútané k monarchii.

8.3 Anexia Bosny a Hercegoviny

Územie Bosny a Hercegoviny ako tzv. bosenský ejálet (od roku 1867 vilájet) patrilo k najmenej rozvinutým častiam Osmanskej ríše. Ejálet bol rozdelený na sedem sandžakov – bosniansky, travnický, banjalucký, zvrnický, biháčsky hercegovinský a novopazarský. Krajina bola multietnicka ako aj religiózne diferencovaná, kde okrem moslimov žilo veľké množstvo pravoslávnych veriacich a katolíkov. Najväčší počet tamojších obyvateľov sa venovalo poľnohospodárstvu a práve obdobie druhej polovice 19. storočia bolo v Bosne vyplnené opakovanými povstaniami roľníkov. Jedným z najväčších bolo povstanie, ktoré vypuklo v roku 1875, pričom jeho spúšťačom bola veľká neúroda v roku 1874, napriek ktorej osmanská správa aj tak požadovala od roľníkov vysoké dane. V priebehu povstania sa v ňom angažovala aj Čierna Hora, Srbsko, Rakúsko-Uhorsko či Rusko. Viacerí regionálni historici dávajú do popredia aj národný charakter povstania. Na čele osmanských vojsk stál správca bosnianskeho vilájetu Derviš Paša (1817 – 1896). Cieľom povstalcov bolo získať nielen slobodu vierovyznania, či rovnosť pred súdom, ale usilovali sa docieľiť zjednotenie s Čiernou Horou. Povstalci tak bojovali pod ochranou čiernohorského kniežat'a Nikolu. Povstanie sa postupne rozširovalo a bolo nevyhnutné, aby sa zapojilo aj Srbsko a samotná Čierna Hora.

Na území Bosny a Hercegoviny sa boje proti Osmanom začali v auguste 1875 a z lokálneho konfliktu sa počas pár mesiacov stal problém takmer celého Balkánu. Najväčší ohlas na povstanie prišiel z Bulharska, kde našiel obrovskú vlnu spolupatričnosti a hovorilo sa o ňom po celej Európe.

Už Berlínsky kongres v lete 1878 rozhodol o tom, že Rakúsko-Uhorsko má právo na okupáciu Bosny a Hercegoviny a tiež sandžaku Novi Pazar. Už vtedy tiež vznikla

možnosť priamej anexie tohto územia, i keď vtedajší minister zahraničných vecí gróf Július Andráši o tom priamo neuvažoval. Obával sa totiž zápornej reakcie veľmocí a tiež Osmanskej ríše. I keď sa o anexii Bosny a Hercegoviny v Rakúsko-Uhorsku uvažovalo nasledujúce tri desaťročia, ani Andráši, ani jeho nasledovníci Gustáv Kálnoky či Agenor Goluchowski (1849 – 1921) nemali dostatok odvahy ju uskutočniť. K zmene prichádza až za ministrovania baróna von Aehrenthala. Na začiatku 20. storočia sa tiež zvažovala aj prípadná anexia Novopazarského sandžaku zo strany habsburskej monarchie, čo sa ale javilo ako krajne nevýhodné. Začala sa dokonca presadzovať myšlienka stiahnutia rakúsko-uhorských vojenských posádok zo sandžaku. Jediný, kto oponoval voči anexii Bosny a Hercegoviny bol následník trónu František Ferdinand d'Este (1863 – 1914). Bol toho názoru, aby bol v Bosne a Hercegovine zavedený tvrdší režim, ale nie anexia. Cieľom Ruska bolo zase dosiahnuť zmenu stavu úžin.

V roku 1880 bol vydaný cisársky edikt, ktorý upravoval postavenie Bosny a Hercegoviny v rámci habsburskej monarchie s tým, že všetky náklady na správu územia musia byť pokryté z vlastných príjmov Bosny a Hercegoviny. V tom čase až 95% obyvateľstva Bosny a Hercegoviny pracovalo v oblasti poľnohospodárstva a celý priemysel krajiny bol založený na existencii jedinej železiarne v meste Vareš, ktorá však bola čoskoro zatvorená. Okrem toho nedisponovala krajina ani potrebnou železničnou sieťou.

Napätie sa vystupňovalo aj v roku 1908, v súvislosti s anexiou Bosny a Hercegoviny, proti čomu sa ohradilo nielen Srbsko, ale aj Rusko. Vtedy sa však ozvalo Nemecko, ktoré sa jednoznačne postavilo na stranu Rakúsko-Uhorsku a dokonca bolo ochotné riskovať aj medzinárodný konflikt. A aby toho nebolo málo, Nemecko prišlo ešte s požiadavkou, aby Rusko a Srbsko formálne uznali rakúsku anexiu Bosny a Hercegoviny. Najmä pre Rusko to bolo horké sústo, keďže v tom čase ešte Veľká Británia a Francúzsko odmietali rozsiahly medzinárodný vojenský konflikt kvôli problémom na Balkáne. K samotnému vyhláseniu anexie Bosny a Hercegoviny prišlo 7. októbra 1908, pričom v monarchii bol tento krok vnímaný ako víťazstvo habsburskej politiky. Pritom ešte dňa 13. augusta 1908 sa konalo v kúpeľnom meste Bad Ischl stretnutie britského kráľa Eduarda VII. s rakúskym cisárom Františkom Jozefom I. Ich vzájomný rozhovor sa týkal predovšetkým otázky nemeckého námorného zbrojenia. Eduard VII. sa usiloval donútiť Viedeň, aby zatlačila na Nemecko v otázke námorného zbrojenia, ale to Britom nevyšlo. Na tomto stretnutí nepadlo ani slovo o tom, že Rakúsko-Uhorsko plánuje anexiu územia na Balkáne. Už o dva dni neskôr sa v Mariánskych Lázních Eduard VII. dozvedel o prípravách na anexiu. Panovník tomu však odmietal uveriť.

Rakúsko-uhorský minister zahraničných vecí Alojz von Aehrenthal definitívne sformuloval plány týkajúce sa anexie Bosny a Hercegoviny na ministerskej konferencii, ktorá sa konala 19. augusta 1908. Za hlavný problém celej anexie považoval medzinárodné uznanie tohto kroku ostatnými krajinami. Podľa Aehrenthala sa v tomto bode mohla monarchia spoľahnúť len na uznanie od Nemecka. Konečné rozhodnutie o anexii Bosny a Hercegoviny padlo potom v Budapešti 10. septembra 1908, kde prebiehalo zasadnutie spoločnej ministerskej rady, ktorému predsedal sám barón von Aehrenthal.

Rakúsko-Uhorsko bolo definitívne rozhodnuté prikročiť k anexii Bosny a Hercegoviny. Najzaujímavejšie boli v tejto veci určité rokovania medzi ministrami zahraničných vecí Rakúsko-Uhorska a Ruska, Aehrenthala a Alexandra Petroviča Izvolského (1856 – 1919), ktoré sa uskutočnili na českom zámku Buchlovice v septembri 1908. Výsledkom rokovania bola dohoda, že Petrohrad nebude odporovať anexiu, na druhej strane Rusko požadovalo zmenu statusu úžin Bospor a Dardanely. Komplikovanú otázku úžin plánoval v dohľadnej dobe Izvolský riešiť aj s európskymi mocnosťami. Jeden problém však zo stretnutia v Buchloviciach vyvstal, a to, že išlo o súkromné stretnutie, kde výsledkom nebola podpísaná žiadna záväzná dohoda. Práve to viedlo neskôr k mnohým špekuláciám a Izvolský dokonca poprel, že by súhlasil s anexiou Bosny a Hercegoviny, tvrdil, že nevedel o blízkom termíne anexie. Aehrenthala dokonca obvinil z toho, že ho podviedol. Až keď boli neskôr zverejnené ruské pramene, bolo jasné, že Izvolský o blížiacej sa anexii vedel. Do tejto komplikovanej situácie ešte 5. októbra 1908 vyhlásilo v meste Veliko Tarnovo bulharské knieža Ferdinand nezávislosť Bulharska. Osmanská ríša túto bulharskú nezávislosť uznala až 2. februára 1909.

Koncom septembra 1908 informovala habsburská monarchia svojho nemeckého spojenca o termíne, kedy prebehne anexia Bosny a Hercegoviny. Tým dátumom bol 8. október 1908. Aehrenthal vtedy napísal dlhý dopis adresovaný nemeckému kancelárovi Bernhardovi von Bülowovi (1849 – 1929), súčasťou ktorého bol súkromný list od Františka Jozefa I. adresovaný nemeckému cisárovi Wilhelmovi II. Podobné listy adresoval rakúsky cisár aj ďalším panovníkom, ktoré mali obdržať len krátko pred samotnou anexiou. Taktickú chybu však v tom čase spravil rakúsko-uhorský veľvyslanec vo Francúzsku gróf Rudolf Khevenhüller-Metsch (1844 – 1910), ktorý mal požiadať o audienciu u francúzskeho prezidenta Armanda Fallièresa (1841 – 1931) 6. októbra. Keď ale gróf Khevenhüller-Metsch zistil, že prezident nebude v tom čase v Paríži, dopis od Františka Jozefa I. odovzdal o tri dni skôr, dokonca s dovetkom, že Rusko, Nemecko a Taliansko o anexii vedia. Rakúsko-uhorský veľvyslanec sa však dopustil aj druhej chyby. Keď francúzsky prezident upozornil, že anexia Bosny a Hercegoviny môže mať vplyv na

vyhlásenie bulharskej nezávislosti, gróf Khevenhüller-Metsch prezradil, zrejme z neopatrnosti, že vyhlásenie nezávislosti Bulharska bude predchádzať samotnej anexii. Keďže vo Francúzsku sa tieto informácie neutajili, v nezávideniahodnej situácii sa ocitol ruský minister zahraničných vecí gróf Alexander Petrovič Izvolský, ktorý 4. októbra ráno pricestoval do Paríža a z novín sa dozvedel o plánovanej anexii. Ruskí spojenci Izvolskému neverili, že k anexii nedal súhlas. Veľká Británia nebola stotožnená ani so zmenou statusu úžin. Avšak, či Izvolskému verili alebo nie, spojenci museli Rusko podržať. V utorok 6. októbra 1908 rakúsko-uhorský veľvyslanec v Konštantínopole markgróf Johann von Pallavicini (1848 – 1941) predal veľkovezírovi Mehmedovi Pašovi nótu, ktorou Rakúsko-Uhorsko oznamovalo anexiu Bosny a Hercegoviny, ale tiež vypratanie sandžaku Novi Pazar. K verejnému ohláseniu anexie prišlo 7. októbra. Osmanská vláda, samozrejme, s anexiou nesúhlasila a považovala ju za porušenie rozhodnutia Berlínskeho kongresu z roku 1878. Už 5. októbra 1908 však Bulharsko deklarovalo úplnú nezávislosť od Osmanskej ríše, vzniklo tak Bulharské kráľovstvo na čele s cárom Ferdinandom I. Dňa 9. októbra osmanský chargé d'affaires vo Viedni predal nótu s oficiálnym protestom voči anexii. Osmanská ríša si však bola dobre vedomá, že nemajú šancu anexiu zvrátiť, preto sa rozhodli požadovať ekonomickú kompenzáciu. Už 10. októbra 1908 Osmanská ríša vyhlásila bojkot nákupu zbožia z habsburskej monarchie, čo skutočne po ekonomickej stránke monarchiu zasiahlo. Viedeň chcela urýchlene riešiť otázku finančnej kompenzácie Osmanskej ríše.

Na druhej strane, nebola to len Osmanská ríša, ktorá bola proti anexii Bosny a Hercegoviny. Nesúhlasné stanovisko prišlo, samozrejme, aj zo Srbska, pretože to narušilo rozsiahle veľkosrbské plány srbských radikálov na čele s Nikolom Pašićom (1845 – 1926). Na druhej strane si treba uvedomiť aj skutočnosť, že anexiou Bosny a Hercegoviny získalo Srbsko z troch strán za susedov Rakúsko-Uhorsko. Narastali tak aj prípadné srbské obavy o to, aby si habsburské monarchia nechcela skôr či neskôr zabráť aj územie Srbska. Srbská vláda dokonca žiadala na jeseň 1908, aby ostatní signatári Berlínskej zmluvy prinútili Rakúsko-Uhorsko anexiu odvolať. Ak by to nebolo možné dosiahnuť, Srbsko požadovalo zodpovedajúcu náhradu škody. Nakoniec však Srbsko muselo, aj keď nechotne, prijať novú situáciu, ktorá v jeho susedstve nastala. V tomto období vznikajú v Srbsku dve nacionalistické organizácie, kde jednou bola *Národná obrana*, ktorá mala presadzovať srbské záujmy na anektovaných územiach. Zakladateľom druhej bol Dragutin Dimitrijević a niesla názov *Zjednotenie alebo smrť* (Ujedinjenje ili smrt), ktorá tiež vznikla v dôsledku srbskej beznádeje z anexie. Známa je však skôr pod názvom *Čierna ruka*. Jej cieľom bol vznik Veľkého Srbska, súčasťou ktorého mala byť aj Bosna a Hercegovina, Chorvátsko či územie Macedónie.

Aká bola reakcia mocností na anexiu a bulharskú nezávislosť? Francúzi zareagovali pomerne pokojne, keďže nič z toho sa ich priamo netýkalo a nemarilo nijaké konkrétne francúzske záujmy. Menej súhlasná bola reakcia Veľkej Británie, dokonca britská tlač zahájila intenzívnu kampaň proti obom udalostiam. Pomerne pozitívne reagovali aj na osmanský bojkot rakúskeho tovaru. Ruská reakcia bola podobná tej britskej. Taliansko, i keď bolo oficiálne spojencom Rakúsko-Uhorska a anexiou Bosny a Hercegoviny neboli narušené žiadne jeho bezprostredné záujmy, nereagovalo súhlasne. Tou hlavnou, pre Rakúsko-Uhorsko, bola nepochybne reakcia Nemecka, ktoré od začiatku podporovalo svojho rakúsko-uhorského spojencu. I keď, aj Nemci mali svoje záujmy v Osmanskej ríši. Srbsko sa usilovalo získať na svoju stranu mocnosti, aby podporili myšlienku jeho kompenzácie zo strany Rakúsko-Uhorska. To sa mu ale nepodarilo dosiahnuť, za zmienku však stojí skutočnosť, že jedine Taliansko sa, napriek tomu, že bolo v Trojspolku s Rakúsko-Uhorskom, pozitívne stavalo k myšlienke kompenzácie pre Srbsko.

Koncom februára 1909 bola tiež podpísaná dohoda medzi Osmanskou ríšou a Rakúsko-Uhorskom, na základe ktorej mohli Habsburgovci anektovať sporné územie Bosny a Hercegoviny za odškodné, ktoré zaplatia Osmanom. Pod hrozbou rakúsko-uhorskej mobilizácie muselo aj Srbsko uznať anexiu susednej Bosny a Hercegoviny, a to bez akejkoľvek vlastnej územnej či inej kompenzácie. Postupne uznali anexiu Bosny a Hercegoviny aj ostatné európske mocnosti.

8.4 Prvá balkánska vojna

Čo sa týka prvej balkánskej vojny, primárne pre Srbsko mala aj iný, veľmi dôležitý význam, pretože po viac ako 500 rokoch mohli Osmanom vrátiť dlh za prehratú bitku na Kosovom poli z roku 1389. Srbské kráľovstvo sa na prelome 19. a 20. storočia usilovalo pričleniť si územia obývané Srbmi a tvoriť jeden veľký silný štát. Oslabovali ho však pretrvávajúce boje dvoch dynastií o moc (Obrenovičovci a Karadjordjevičovci), ktoré ukončil až krvavý atentát na kráľa Alexandra I. Obrenovića a kráľovnú Dragu v roku 1903, kedy na srbský trón nastupuje Peter I. Karadjordjević a na významne postupne získaval aj politik Nikola Pašić, neskorší srbský ministerský predseda.

Rusko diplomatickým pôsobením vplývalo na utuženie aliancie balkánskych krajín – Srbska, Grécka, Čiernej Hory a Bulharska. Cieľom bolo, aby aliancia vojensky zaútočila voči Osmanskej ríši. Napriek tomu, že hrozbu možného konfliktu na Balkáne si všetci uvedomovali, vypuknutie prvej balkánskej vojny v roku 1912 zastihlo mocnosti nepripravené. Nevyhnutné však bolo najskôr zabezpečiť podpisy bilaterálnych zmlúv

medzi Gréckom a Bulharskom, Čiernou Horou a Bulharskom a tiež medzi Čiernou Horou a Srbskom. V marci 1912 bola uzatvorená dohoda medzi Srbskom a Bulharskom o vzájomnom priateľstve a spolupráci, pričom tajnou klauzulou sa dohodli aj na rozdelení si sporných oblastí, najmä územia Macedónska. Začiatkom októbra 1912 sa spojenectvo rozšírilo o nového člena, ktorým sa stalo Grécko po tom, čo bola v Sofii podpísaná bulharsko-grécka dohoda. Ako posledná bola uzavretá srbsko-čiernohorská zmluva 6. októbra 1912 a následné bilaterálne dohody medzi jednotlivými členmi tzv. Balkánskej ligy. Najkomplikovanejšie bolo uzavretie dohody práve medzi Srbskom a Čiernou Horou, ktorej panovník Nikola I. z rodu Petrović-Njegoš, po odhalení pokusu o atentát v roku 1907, vystupoval so značnou dávkou nedôvery voči Srbsku. V rámci koalície troch najsilnejších balkánskych štátov bolo Grécko považované za najslabší článok, pričom disponovalo aj najmenej početným vojskom.

Už od jari 1912 sa situácia na Balkáne zhoršovala a bolo len otázkou času, kedy príde k ozbrojenému vojenskému konfliktu. Na jeseň sa začalo s mobilizáciou. Osmanská strana povolala 22. septembra 100 000 záložníkov a pripravovali desať divízií, ktorých výcvik mal prebehnúť neďaleko hraníc s Bulharskom. V posledný septembrový deň začali mobilizovať aj Bulharsko so Srbskom, o deň neskôr sa pridalo aj Grécko. Len málokto by počítal s výhrou Osmanskej ríše, ktorá bola vyčerpaná vojnou s Talianskom ako aj početnými vnútornými problémami. Najväčšie sily nasadili proti Osmanom Bulhari, pričom množstvo vojakov sa v rôznych zdrojov líši, od 250 000 až po 400 000 nasadených bulharských vojakov, na čele ktorých stál samotný cár Ferdinand I. Bulharská armáda postupovala v troch prúdoch. Hlavný prúd sa po vypovedaní vojny zameril na Konštantínopol. Spočiatku sa Bulharsku darilo, ale nedokázali naplno využiť svoju prevahu a ich postup sa zastavil približne v polovici novembra 1912.

Osmanská armáda síce prešla medzi rokmi 1910 až 1912 rozsiahlymi reformami, tie však neboli v čase vypuknutia prvej balkánskej vojny ešte dovŕšené. Osmani vypracovali tiež niekoľko vojnových plánov a o situácii, ktorá nastala na jeseň 1912, hovoril plán číslo 5, ktorý predpokladal súbežný konflikt s Gréckom, Bulharskom, Srbskom a Čiernou Horou. Za najsilnejšieho protivníka boli považovaní Bulhari, pričom Osmani počítali s rýchlym víťazstvom nad Bulharmi v počiatočnej fáze konfliktu, následné spojenie svojich armád a nakoniec porážku ostatných nepriateľov.

Začiatok prvej balkánskej vojny sa datuje na 8. október 1912, kedy Čierna Hora vypovedala vojnu Osmanskej ríši. Mocnosti sa síce usilovali na poslednú chvíľu konflikt odvrátiť, to sa im ale nepodarilo. Dňa 17. októbra poslali vlády jednotlivých balkánskych krajín inštrukciu do Konštantínopolu, aby na ďalší deň doručili Osmanom vyhlásenie

vojny.

Osmanské vojská boli nútené bojovať na štyroch rôznych frontoch, a to proti Bulharom v Trácii, proti spojeným bulharsko-grécko-srbským jednotkám v Macedónii, proti Čiernohorcom a Srbom na severe Albánska a proti Gréckom na území južného Albánska. Hlavné boje boli postavené na bulharskej armáde. Už v prvých dňoch vojny zaznamenala úspechy práve bulharská armáda. Kým Bulhari prišlo „len“ o 2 534 mužov, straty osmanskej armády boli vyššie, išlo minimálne o 22 000 mužov. Srbské vojenské jednotky už od začiatku októbra prenikali na územie Kosova a podarilo sa im dobyť mesto Djakovica (Gjakova) a rovnako tak dokázali rýchlym tempom postupovať krajinou a albánski vodcovia boli nútení ju opustiť. Ešte v priebehu októbra bola oslobodená aj Priština.

Najviac v bojoch utrpelo územie Macedónska a Trácie. Jednou z najvýznamnejších bitiek prvej balkánskej vojny bola dvojdňová bitka pri macedónskom meste Kumanovo, kde medzi 22. a 24. októbrom 1912 srbská armáda vedená princom Alexandrom (1888 – 1934) porazila osmanskú armádu vedenú Zeki Pašom (1862 – 1943). Osmanské vojská ustupovali smerom na Skopje a Veles, pričom princ Alexander mohol 26. októbra triumfálne vstúpiť do Skopje. Zároveň sa Srbom podarilo preniknúť do sandžaku Novi Pazar, kde nadviazali kontakt s čiernohorským vojskom. Každý srbský vojenský úspech sa stretol s obrovským nadšením srbskej verejnosti. Počas vojny však dochádzalo k opakovaným porušeniam medzinárodného práva, čo sa prejavovalo najmä na etnicky či nábožensky rozdrobených územiach, kde dochádzalo k represáliám a násilnostiam páchaných na civilistoch. Hlavným aktérom vraždenia v Skopje sa stala neslávne známa organizácia *Čierna ruka*. Najväčším úspechom gréckej armády bolo obsadenie Solúna 8. novembra a následné vyloďenie sa na ostrovoch v Egejskom mori. Osmanská ríša jednoznačne ťahala za kratší koniec, čo si jej predstavitelia veľmi dobre uvedomovali a už 4. novembra žiadali mocnosti o sprostredkovanie prímeria. Pokračovalo sa však v bojoch. Okrem toho sa uskutočnil aj útok na Çatalcu – 17. novembra 1912, kde viac ako 900 bulharských diel spustilo paľbu na osmanské opevnenie. Osmanská armáda však nápor ustála. Osmani dokázali odraziť aj pokus gréckeho loďstva pri Dardanelách o prienik do Marmarského mora. Najväčším stretom balkánskych vojen bola bitka pri Bitole, pri ktorej narazilo na seba 110 000 srbských vojakov proti takmer 90 000 Osmanom a po troch dňoch urputných bojov osmanské vojská 18. novembra 1912 kapitulovali. To bol koniec osmanskej vlády v Európe. Srbským vojskám sa v priebehu novembra 1912 podarilo dostať na albánske územie a ovládnuť aj hlavné mesto Tiranu. Do toho však bol 28. novembra 1912 vyhlásený Albánsky štát, ktorý bol pod ochranou Rakúsko-Uhorska

a Talianska. Už v decembri 1912 sa začali v Londýne mierové rokovania. Tiež však boli pomerne skoro prerušené, nakoľko sa v januári 1913 v Konštantínopole uskutočnil krvavý prevrat, ktorého najznámejšou obeťou sa stal vrchný veliteľ osmanskej armády Nazim Paša (1848 – 1913). Na začiatku februára 1913 boli neďaleko Çatalcu a na polostrove Gallipoli obnovené vojnové akcie. Tlak bulharskej armády, ktorej prišli na pomoc srbskí vojaci, sa stupňoval. Osmani boli nútení pristúpiť k mierovým rokovaniam a opätovne žiadajú mocnosti o sprostredkovanie mierových rokovaní v Londýne.

Pripravovanú mierovú zmluvu a diskusiu o nových hraniciach na Balkáne však brzdili narastajúce problémy medzi balkánskymi spojencami. Hovorilo sa tiež, že na území Macedónska dochádza k stretom medzi Bulharmi, Srbmi a Grékmi. Samotná balkánska koalícia, najmä Grécko, ostro vystupovali proti mierovej dohode, ktorú pripravili mocnosti v Londýne. Až nátlak mocností donútil bojujúce strany mierovú zmluvu podpísať. Stalo sa tak 30. mája 1913 práve v Londýne. Na základe zmluvy Osmanská ríša prichádza o väčšinu svojich európskych území. Celkovo prišla Osmanská ríša o 150 000 km² územia a štyri milióny obyvateľov. Obrovské územné zisky si pripísalo Srbsko – časť vardarskej Macedónie, Kosovo a východnú časť Novopazarského sandžaku. Grécku pripadla Kréta, uznaná bola tiež nezávislosť novovzniknutého Albánskeho štátu. Pre prvú balkánsku vojnu je typická obrovská krutosť, a to najmä k civilistom, ktorí mali tú smolu, že žili v oblastiach, kde sa viedli boje.

Netrvalo dlho a na Balkáne sa začalo schyľovať k ďalšiemu ozbrojenému konfliktu, ktorého primárnym strojom sa stalo Bulharsko, ktoré do prvej balkánskej vojny nasadilo z balkánskeho bloku najväčší počet vojakov. Sporným územím medzi bývalými spojencami sa stalo najmä územie Macedónska, na ktoré si robili nárok nielen Bulhari, ale tiež Srbi a Gréci.

8.5 Druhá balkánska vojna

Práve poveljové rokovania o získaných územiach z prvej balkánskej vojny ukázali prehlbujúce sa rozpory medzi bývalými koalíčnými partnermi. Srbsku prekážalo, že nezískalo prístup k Jadranskému moru, preto žiadalo prehodnotenie zmlúv pojednávajúcich o rozdelení Macedónska. Srbsko medzičasom zabralo väčšinu macedónskeho územia tvrdiac, že má na toto územie prvoradý nárok, pretože bolo mocnosťami donútené opustiť Albánsko a tiež preto, že Bulharsko by sa malo uspokojiť s prístupom k trom moriam. Bulharsko, ktoré utrpelo v prvej balkánskej vojne najviac, bolo teraz najväčším balkánskym štátom a malo prístup k Čiernemu, Marmarskému i Egejskému moru. Avšak, po vojne bolo veľmi slabé. Do toho vystúpilo so svojimi nárokmi

aj Grécko, ktoré požadovalo väčšie časti územia Macedónska na úkor Bulharska. S územnými požiadavkami za svoju neutralitu počas prvej balkánskej vojny však neváhalo prísť aj Rumunsko.

A tak vypukla druhá balkánska vojna, kde sa proti Bulharsku postavilo Srbsko, Čierna Hora, Grécko, ale aj Rumunsko. Boli tu snahy európskych panovníkov dosiahnuť zmierenie primárne Bulharska a Srbska, dvoch slovanských krajín, ale situácii nepomohol ani bulharský cár Ferdinand, ktorý vyhlásil, že Bulharsko musí dostať celé Macedónsko.

Bulharský cár Ferdinand nariadil 29. júna 1913 zaútočiť na srbské a grécke jednotky v centrálnej oblasti Macedónie, čo znamenalo práve vypuknutie druhej balkánskej vojny, v rámci ktorej vznikla nová koalícia balkánskych krajín namierených proti Bulharsku. Grécko ani Srbsko nezaháľali a už 29. júna vyhlásili Bulharsku vojnu a zakrátko začalo s mobilizáciou aj Rumunsko. Bulharský generál Michail Savov (1857 – 1928) veril, že Bulhari najskôr bleskovo dokážu poraziť Srbov a Grékov a potom sa zamerajú na hrozbu zo strany Rumunska. Bulharsko verilo, že na pomoc mu príde Rusko, čo sa ale nestalo, rovnako neúspešne dopadli aj plány generála Savova. Bulharskej armáde sa síce spočiatku darilo a zvíťazila nad srbskými jednotkami a dokonca sa jej podarilo prerušiť železnicu na trase Skopje – Solún. Druhá bulharská armáda dokonca dokázala obsadiť Gevgeliju. Medzi bulharskými vojakmi však opakovane prepuklo viacero vzbúr, pretože odmietali ďalej bojovať. Bulharom sa prestalo dariť v bojoch práve v oblasti Macedónie. Kritickou sa situácia pre Bulharsko stala najmä po tom, čo sa 10. júla 1913 do vojny priamo zapojilo aj Rumunsko, ktorého armáda postupovala priamo na Sofiu. Cieľom Rumunska bolo získať historické územie južnej Dobrudže. O dva dni neskôr vstúpila do vojny proti Bulharsku aj Osmanská ríša, ktorá poslala vojakov do Trácie a zakrátko sa im podarilo dobyť Drinopol. Bulhari tak museli okrem srbského a gréckeho frontu riešiť aj presun mužov, ktorí by zastavili postupujúcu rumunskú a osmanskú armádu. Druhá balkánska vojna bola rýchla, trvala len mesiac. Bulharskí predstavitelia žiadali od Ruska, aby donútil balkánsku koalíciu zastaviť postup.

Pomerne skoro dochádza aj k mierovým rokovaniam v rumunskej Bukurešti, ktoré sa začali 30. júla 1913. Srbskú delegáciu viedol ministerský predseda Nikola Pašić, na čele čiernohorskej výpravy bol generál Janko Vukotić (1866 – 1927), na čele gréckej delegácie bol premiér Eleftherios Venizelos (1864 – 1936), domácu – rumunskú – delegáciu viedol premiér Titu Liviu Maiorescu (1840 – 1917) a na čele bulharskej výpravy stál minister financií Dimitar Tončev (1859 – 1937). Mierová zmluva bola podpísaná 10. augusta 1913.

Porazené Bulharsko sa muselo vzdať takmer všetkého, čo získalo v prvej balkánskej vojne. V druhej balkánskej vojne získalo najväčšie zisky práve Srbsko

a Grécko. Srbsko si prilepšilo o územie severného Macedónska a spolu s Čiernou Horou si rozdelili Novopazarský sandžak. Drinopol sa znovu dostal do vlastníctva Osmanskej ríše a Grécko získava rozsiahle územia Macedónie. Rumunsko si polepšilo o južnú Dobrudžu a potvrdená bola aj nezávislosť Albánska.

Balkánske vojny boli pohromou aj pre krajiny, ktoré mali svoje záujmy na Balkáne, Rakúsko-Uhorsko nevynímajúc. Samotné balkánske vojny môžeme vnímať ako príčinu totálneho zrútenia rakúsko-uhorskej zahraničnej politiky a neschopnosť monarchie udržať status quo na Balkáne, teda územnú integritu Osmanskej ríše. Ak by však ktokoľvek očakával, že po druhej balkánskej vojne nastal na Balkánskom polostrove toľko očakávaný pokoj, bol by na omyle.

9 HAAGSKE ODZBROJOVACIE KONFERENCIE

Niektoré mocnosti s obavou sledovali preteky v zbrojení, ktoré sa naplno rozbehli na prelome 19. a 20. storočia. Objavili sa však aj snahy eliminovať rýchlosť zbrojenia, a to najmä krajinami, ktoré si uvedomovali, že nestíhajú držať tempo s tými najrýchlejšími. Tak boli v priebehu necelých dekád zvané dve odzbrojovacie konferencie, ktoré sa konali v holandskom Haagu. Prvá z konferencií prebehla v roku 1899 a zvolaná bola na popud ruského cára Mikuláša II. Romanova a ruského ministra zahraničných vecí grófa Michaila Nikolajeviča Muravjova (1845 – 1900). Konala sa v máji až júli 1899 a okrem 20 európskych krajín sa jej zúčastnili aj USA, Čína, Japonsko, Mexiko, Siam (dnešné Thajsko) a Perzia. Rusko hospodársky zaostávalo a nemalo dostatočné financie, ktoré by mohlo na konci 19. storočia investovať do zbrojenia. Toho si boli jednotlivé štáty dobre vedomé, avšak krajiny ako Veľká Británia či Nemecko nemali záujem akékoľvek zastavenie zbrojenia. Preto neboli na konferencii prijaté žiadne záväzky o odzbrojovaní. Prijaté konvencie sa skôr týkali „humánneho spôsobu vedenia vojny“. Prijatá bola tiež deklarácia o zriadení medzinárodného súdneho dvora v Haagu.

Keďže rokovania neprinesli požadované výsledky, od polovice júna do 18. októbra 1907 sa v Haagu konala druhá odzbrojovacia konferencia, kde okrem USA prejavovalo mimoriadnu aktivitu primárne cárske Rusko. Iniciátorom druhej konferencie bol práve americký prezident Theodore Roosevelt, ktorý si uvedomoval, že aj USA sú po vojenskej stránke slabé. Na druhej strane si ale treba uvedomiť, že cieľom Ruska nemohlo byť obmedzenie zbrojenia, a to najmä po zdruvujúcej porážke a zničení jeho vojnovéj flotily vo vojne proti Japonsku. Pôvodne bola konferencia naplánovaná už na rok 1904, ale práve kvôli rusko-japonskej vojne bola presunutá na neskôr. Konferencie sa zúčastnili delegácie 44 krajín. Už pred samotným začiatkom konferencie niektoré mocnosti riešili situáciu, ako odstaviť myšlienku odzbrojovania z programu konferencie. Konferenciu otvoril 15. júna 1907 holandský minister zahraničných vecí Dirk van Tets van Goudriaan (1844 – 1930). Predsedníctvom bol poverený Alexander Ivanovič Nelidov (1835 – 1910), ktorý pôsobil ako ruský veľvyslanec vo Francúzsku. Zúčastnené krajiny však nedokázali spraviť ani najmenší krok k vzájomnej dohode o odzbrojení.

Výsledkom oboch konferencií bolo prijatie dvanástich konvencií, ktoré predstavovali prvé medzinárodné zmluvy pojednávajúce o vedení vojny, o ochrane civilistov a ich majetku, o trestoch za dezerciu, o vedení pozemnej vojny, námornej vojny apod. Práve dohovor ohľadom pozemnej vojny bol jeden z najdôležitejších, keďže pojednával aj o tom, ako sa má

zaobchádzať s vojnovými zajatcami, ranenými, zakazovalo sa používanie jedov, hovorilo sa o zabíjaní nepriateľských bojovníkov, ktorí sa ale vzdali.

Konvencia tiež pojednávala o plienení miest, útokoch a bombardovaní nechránených miest a dokonca, že nikto nesmie nútiť obyvateľov žijúcich na okupovaných územiach, aby bojovali proti vlastnej krajine. Tento dohovor podpísali všetky zúčastnené krajiny okrem Číny. Ďalšie z konvencií, ktoré boli prijaté ešte počas konferencie v roku 1899 pojednávali o námornej vojne, ktorá však nemohla byť vedená proti nemocničným lodiam, ktoré ošetrovali zranených a stroskotancov bez ohľadu na bojujúcu stranu. Ďalšie dohovory hovorili o zákaze vystreľovania striel a výbušnín z balónov, zakazovali používanie striel, ktoré šíri jedovaté plyny, či používanie trieštivých striel. Zaujímavosťou je, že práve USA odmietli ratifikovať väčšinu týchto konvencií.

Na konferencii v roku 1907 boli prijaté ďalšie dohovory, ktoré hovorili o správnom postupe, ako vypovedať vojnu, o právach a povinnostiach neutrálnych štátov a ďalšie konvencie týkajúce sa nielen pozemnej vojny, ale aj tej námornej.

Skutočnosťou počas prvej svetovej vojny ale bolo, že viacero týchto konvencií dohodnutých v Haagu bolo oboma bojujúcimi stranami opakovane porušených.

10 KRÍZY V MAROKU

Po tom, čo Francúzsko uzavrelo s Veľkou Britániou tzv. Srdečnú dohodu (*Entente cordiale*), usilovalo sa Nemecko vyskúšať silu tejto novovzniknutej aliancie. Príležitosť sa mu naskytila v Maroku, ktoré patrilo do francúzskej koloniálnej ríše, kde ale malo Nemecko isté komerčné záujmy. Nemecký cisár Wilhelm II. sa začiatkom roka 1905 vydal na cestu na sever Afriky a 31. marca pristál v meste Tanger. Cisár bol odhodlaný deklarovať podporu Nemecka voči marockej nezávislosti. Nemci si totiž boli istí, že získajú podporu nielen Spojených štátov amerických, ale aj Talianska či Rakúska. Okrem toho predpokladali, že krátko po prehratej rusko-japonskej vojne nebude Rusko v stave, aby mohlo do situácie zasiahnuť a čo sa týka Veľkej Británie, Nemci očakávali, že Briti budú radi, keď sa zbavia záväzku voči Francúzsku. Nemecké predpoklady sa však ukázali byť mylné a najmä, *Entente cordiale* vydržala prvú vážnu skúšku, keďže Veľká Británia vystúpila s plnou podporou Francúzska. Aj v tomto prípade sa ukázalo, že nemecký cisár Wilhelm II. skutočne veľmi rád vyvolával medzinárodné napätie a rôzne krízy. A Nemecko tiež vyzeralo ako veľký chvastúň, ktorý ale nemá dostatok odvahy dotiahnuť svoje vyhrážky do konca.

Vyhrotenú situáciu mala riešiť medzinárodná konferencia, ktorá bola zvolaná na január 1906 do španielskeho mestečka Algeciras. Britský minister zahraničných vecí Edward Grey (1862 – 1933) vtedy varoval nemeckého veľvyslanca v Londýne grófa Pavla Antona Metternicha (1853 – 1934), že v prípade vojny bude Veľká Británia stáť po francúzskom boku. Celkovo znamenala konferencia v Algeciras, ktorá sa začala 16. januára 1906, pre veľkohubých Nemcov diplomatickú katastrofu, pretože vôbec nezničila spojenectvo medzi Veľkou Britániou a Francúzskom. V podstate len poukázala na medzinárodnú izoláciu Nemecka a tiež to, že jeho jediným spojencom zostalo práve Rakúsko-Uhorsko. Konferencie sa zúčastnili delegácie jedenástich európskych krajín, USA a Maroka. Nemecko zastupoval gróf Jozef von Radowitz (1839 – 1912), ktorý v tom čase pôsobil ako nemecký veľvyslanec v Španielsku a spolu s ním ešte diplomat gróf Christian Tattenbach (1846 – 1910). Na čele francúzskej delegácie bol Paul Révoil (1856 – 1914), francúzsky veľvyslanec vo Švajčiarsku. Za Maroko sa konferencie zúčastnili diplomat Mohamed Torres (1820 – 1908) a Mohamed al-Muqri (1854 – 1957). Záverečný dokument algeciraskej konferencie bol podpísaný 7. apríla 1906. Samotný marocký sultán Abdelazíz (1881 – 1943) však dekrét ratifikoval až 18. júna. Konferencia v Algeciras tiež bola podnetom pre neskoršiu dohodu uzavretú medzi Veľkou

Britániou a Ruskom v roku 1907. Všetky udalosti zo začiatku 20. storočia smerovali totiž k tomu, že Veľká Británia, ktorá dlhodobo odmietala akékoľvek spojenectvá s kontinentálnou Európou, vstúpila do Trojdohody preto, že sa obávala snahy Nemecka o zisk vlády nad svetom. Preto prichádza k jej spojeniu s Francúzskom a Ruskom a de facto k obkľúčeniu Nemecka. Veľká Británia dala jasne najavo, že odmieta ďalší nárast nemeckej sily. V roku 1909 na to upozornil aj britský minister zahraničných vecí Grey vo svojej odpovedi na ponuku Nemecka, v ktorej stálo, že Nemecko spomalí svoj námorný program výmenou za to, že sa Veľká Británia zaviazne, že zostane neutrálna v prípade vypuknutia vojny medzi Nemeckom, Francúzskom a Ruskom. Proti tomu sa Veľká Británia, samozrejme, postavila, pretože odmietala podporovať nemeckú hegemóniu a nárast moci.

Aj druhú marockú krízu vyprovokovalo Nemecko. Francúzsko vykonalo v Maroku civilnú správu, pričom však v krajine vypukli viaceré miestne nepokoje, na ktoré Francúzsko reagovalo tým, že v roku 1911 vyslalo vojenské jednotky do mesta Fez, aby vzbury potlačili, čím chceli dať Francúzi preukázateľne najavo svoje záujmy v tejto oblasti, ale čím tiež porušili dohodu z Algecirasu. V posledný májový deň bol Fez, bez akéhokoľvek vážnejšieho odporu, obsadený. Situáciu v Maroku veľmi pozorne sledovali aj ďalšie európske krajiny, primárne Nemecko, ktoré sledovalo vlastné záujmy a pokúšalo sa vyhodnotiť situáciu. Francúzske obsadenie Fezu vyhodnotili Nemci ako francúzske úsilie ochraňovať svojich krajanov na území Maroka. To však malo aj druhú stranu, a to, že aj Nemci mali „obavy“ o svojich krajanov a svoje investície na marockom území. A tu mali poslúžiť nemecké lode v marockých prístavoch. Nemci si však museli byť vedomí, že Veľká Británia nedopustí, aby získali niektorý z marockých prístavov a že podporia svojho francúzskeho spojenca. Nemecký cisár Wilhelm II. schválil tzv. marocký program. Dokonca sa istý čas riešila aj možnosť kompenzácie pre Nemecko zo strany Francúzska, čo však nebolo, z pohľadu Nemecka, dotiahnuté do úspešného konca, nakoľko francúzske návrhy sa im zdali byť nedostatočné.

Nemecký cisár vyslal 1. júla 1911 do marockého prístavu Agadir delový čln *Panther*, po ktorom nasledoval aj nemecký ľahký krížnik *Berlin*, čím dochádza k eskalácii napätia medzi Nemeckom a Francúzskom. Celú akciu s nadšením sledovala aj nemecká tlač, ktorá volala po razantnom nemeckom kroku v prospech Maroka. Vo Veľkej Británii vystúpil 21. júla minister financií David Lloyd George (1863 – 1945), ktorý odsúdil postup Nemecka a označil ho za neprípustné poníženie.

Výsledok bol rovnaký ako v prípade prvej marockej krízy. Nemecko a Francúzsko sa tak opätovne dostali na pokraj vojenského konfliktu. Len opakovaná osamotenosť

Nemecka zachránila svet už teraz rozsiahleho vojenského konfliktu. Francúzsko však aj v tomto prípade malo podporu Veľkej Británie, rovnako ako v roku 1905. Prekvapujúcejším bol však postoj Rakúsko-Uhorska, ktoré tiež nepodporilo svojho nemeckého spojenca, pretože sa nechcelo ohrozovať kvôli územiú v severnej Afrike. V prvej polovici júla 1911 sa začalo ďalšie kolo rokovaní medzi Nemeckom a Francúzskom a 15. júla prišli Nemci s požiadavkou, že, ak sa vzdajú nárokov v Maroku, ako kompenzáciu by chceli územie Francúzskeho Konga, čo však Francúzsko rezolútne odmietlo. Marocká kríza bola doriešená až koncom roka 1911, keď 4. novembra Nemecko priznalo francúzske nároky v Maroku a vytvorenie protektorátu na území Maroka. Nemecko aj v tomto prípade ustúpilo a ako kompenzáciu prijalo pomerne bezcenné územie v strednej Afrike. Získali časť územia Francúzskeho Konga s rozlohou 275 000 km². Aj keď sa to môže na prvý pohľad zdať ako nemecká výhra, išlo o rozsiahle územie v rovníkovej Afrike, ktoré bolo zamorené spavou chorobou a nie práve najhostinnejšie pre život. Nemecko zachvátila vlna kritiky, ktorá bola ostro nasmerovaná proti strojcom dohody, vrátane kancelára Theobalda von Bethmann-Hollwega (1856 – 1921).

11 UDALOSTI V SARAJEVE

Paradoxné je, že atentátnici v Sarajeve zabili potenciálneho panovníka, ktorý sa chcel vo väčšej miere opierať práve o slovanské národy žijúce v habsburskej monarchii. Ešte zaujímavejšie je, že rakúsky cisár František Jozef I. kvôli nie zrovna milovanému synovcovi Františkovi Ferdinandovi d'Este rozpútal konflikt, ktorý priviedol jednu zo svetových mocností k úplnému zániku. Čo tomu predchádzalo? Ako sa vôbec z Františka Ferdinanda stal budúci následník trónu?

11.1 František Ferdinand d'Este na mieste následníka trónu

U Františka Ferdinanda bolo viacero okamihov, ktoré ovplyvnili alebo dokonca zmenili chod jeho života. Mal len sedem rokov, keď v máji 1871 zomiera jeho vtedy len 28-ročná matka Mária Anunciata, rod. Bourbonsko-Sicílska (1843 – 1871) na tuberkulózu. Arcivojvoda Karol Ľudovít (1833 – 1896), otec Františka Ferdinanda, sa v roku 1873 znova oženil, za manželku si vzal portugalskú princeznú Máriu Teréziu z rodu Braganza (1855 – 1944), ktorá mala mimoriadny vzťah so svojimi nevlastnými deťmi. Ďalším výnimočným rokom v živote Františka Ferdinanda bol rok 1875, kedy v novembri zomiera bezdetný modenský vojvoda František V. (1819 – 1875). Ten svoj rozsiahly majetok zanechal len 12-ročnému Františkovi Ferdinandovi, ktorý odvtedy musel používať prídomok d'Este, ale zároveň sa z neho stáva mimoriadne bohatý mladík. K radikálnej zmene v živote rakúskeho arcivojvodu prišlo v januári 1889, kedy v poľovníckom zámočku v Mayerlingu spáchal korunný princ Rudolf Habsburský (1858 – 1889), spolu so svojou 17-ročnou milenkou barónkou Máriou Vetserovou (1871 – 1889), samovraždu. Ako dôvod sa uvádza mimoriadne napätý vzťah medzi otcom, cisárom Františkom Jozefom I., a synom Rudolfom. Rudolf ako následník získal v mladosti veľmi prísnu výchovu, avšak, v dospelosti často kritizoval spoločenský systém v monarchii, stretával sa s literátmi a republikánmi, pričom aj samotnú monarchiu vnímal v druhej polovici 19. storočia za prežitok. Ako následník bolo jeho úlohou čakať na trón a najmä zabezpečiť monarchii dediča a pokračovateľa. Nesmel však zasahovať do politiky. Rudolf stále viac prepadával alkoholu, depresiám a spoločnosti pochybných žien. V máji 1881 sa Rudolf oženil s belgickou princeznou Štefániou (1864 – 1945). Z tohto manželstva vzišla len jediná dcéra Alžbeta (1883 – 1963). Rudolf sa nakazil kvapavkou, ktorou preniesol aj na manželku, ktorá už nemohla mať viac detí. Jeho zdravotné problémy sa zhoršovali, zostal závislý na

FRANTIŠEK FERDINAND

Arcivojvoda František Ferdinand d'Este prišiel na svet v Grazi 18. decembra 1863 ako najstarší potomok cisárovho mladšieho brata Karola Ľudovíta a jeho druhej manželky princeznej Márie Anunciaty Neapolsko-Sicílskej. Počas života prišlo niekoľko udalostí, ktoré mu priniesli do života radikálne zmeny. Bola to nielen smrť matky v roku 1871, ale v roku 1875 zomiera modenský vojvoda František V. d'Este, ktorý nemal mužského potomka a za dediča si vybral práve Františka Ferdinanda. Ten tak prichádza k obrovskému majetku a menu d'Este. K ďalšej veľkej zmene v jeho živote prichádza v roku 1889, kedy korunný princ Rudolf spáchal samovraždu a následníctvo prechádza na cisárovho brata

Karola Ľudovíta a prostredníctvom neho na jeho najstaršieho syna, čiže práve na Františka Ferdinanda d'Este. Už od mladosti sa dal na dráhu vojaka a postupne získaval stále vyššie hodnosti. V roku 1913 bol ako nástupca na cisárskom tróne vymenovaný za generálneho inšpektora rakúsko-uhorskej armády. František Ferdinand bol od detstva pomerne chorľavý, trpel tuberkulózou, veľa času trávil v rôznych sanatóriách a okrem toho sa s jeho menom spája najmä záľuba v cestovaní, dokonca, v rokoch 1892 až 1893 absolvoval cestu okolo sveta, ako aj v poľovačkách. Svoje úlovky si zazna-

menával a za svoj život zastrelil viac ako 250 000 zvierat, niektoré zdroje uvádzajú až 300 000. Väčšinu trofejí vystavoval vo svojich sídlach. František Ferdinand uzavrel v júli 1900 morganatický sobáš s českou grófkou Žofiou Chotekovou, ktorá predtým pôsobila ako dvorná dáma arcivojvodkyne Izabely v Bratislave. Budúci panovník sa, okrem iného, musel vzdať nástupníckych nárokov pre svojich budúcich potomkov. Manželom sa postupne narodili tri deti, najstaršia Žofia v roku 1901 a synovia Maximilián v roku 1902 až Ernest v roku 1904. Historici sa rozchádzajú v názoroch na osobnosť Františka Ferdinanda d'Este. Skutočnosťou však zostáva, že jeho život ukončila guľka zo zbrane študenta Gavrila Principa v nedeľu 28. júna 1914. Ako následník trónu mal byť pochovaný v kapucínskej krypte Habsburgovcov vo Viedni, kde však nebolo miesto pre jeho „nerovnú“ manželku. Preto František Ferdinand pri spisovaní svojej poslednej vôle uviedol, že si želá byť pochovaný na zámku Artstetten v Dolnom Rakúsku. Pohreb zavraždeného arcivojvodu sa konal začiatkom júla 1914.

ŽOFIA CHOTEKOVÁ

Žofia Mária Jozefína Albína, grófka Choteková z Chotkova a Vojnína, neskoršia vojvodkyňa z Hohenbergu, prišla na svet 1. marca 1868 v nemeckom Štutgarte. Bola piatym dieťaťom grófa a diplomata Bohuslava Choteka a jeho manželky grófky Vilhelmíny, rod. Kinskej. Chotekovci, podobne ako Kinskí, boli síce starobylým rodom, s pôvodom siahajúcim až do 14., resp. 13. storočia, no s vládnuou dynastiou sa porovnávať nemohli. Žofia pôsobila v 90. rokoch 19. storočia ako dvorná dáma arcivojvodkyne Izabely, manželky arcivojvodu Fridricha, ktorí žili v Bratislave. Dodnes historici nedokázali s istotou určiť, kedy a kde prišlo k jej zoznámeniu s následníkom

habsburského trónu Františkom Ferdinandom d'Este. Predpokladá sa, že sa tak mohlo stať v roku 1894 v Prahe. Dvojica svoj vzťah tajila a keď prišlo k jeho zverejneniu, hrozil rozchod mladého páru. František Ferdinand sa však Žofie odmietol vzdať, cisár preto súhlasil so sobášom svojho synovca, avšak sa musel zriecť cisárskeho titulu pre Žofiu a následníctva pre budúce potomstvo. Sobáš sa konal 1. júla 1900 na českom zámku Zákupy.

Z Habsburgovcov sa ho zúčastnila len nevlastná matka Františka Ferdinanda a jej dcéry. Po svadbe získala Žofia titul kňažnej z Hohenbergu a v roku

1909 sa z nej stala vojvodkyňa z Hohenbergu. Pár žil so svojim troma deťmi na zámku Konopiště alebo inom rodovom panstve, a to až do júna 1914, kedy sa Žofia spolu s Františkom Ferdinandom stali obeťou atentátu. Obaja boli pochovaní v krypte zámku Artstetten, ktorý je dodnes vo vlastníctve ich potomkov.

morfiu, bol mimoriadne náladový, až to vyústilo do januárových udalostí v Mayerlingu. Aby vôbec mohol mať Rudolf po smrti cirkevný pohreb, lekári ho vyhlásili za duševne chorého s tým, že samovraždu spáchal v stave pomätenosti.

Novým následníkom sa po Rudolfovej smrti stáva arcivojvoda Karol Ľudovít, otec Františka Ferdinanda. Bol však len o tri roky mladší od svojho brata, cisára Františka Jozefa I., a preto bolo veľmi nepravdepodobné, že sám vôbec zasadne na cisársky trón. Karol Ľudovít zomrel v roku 1896 a následníctvo tak oficiálne prechádza na jeho najstaršieho syna Františka Ferdinanda d'Este.

František Ferdinand uzavrel v lete roku 1900 morganatický sobáš s českou grófkou Žofiou Chotekovou (1868 – 1914), postupne sa im narodili tri deti a žili spokojne na českom zámku Konopištv. V roku 1913 bol František Ferdinand d'Este vymenovaný za generálneho inšpektora armády. V podstate mu tým cisár František Jozef I. odovzdal velenie nad armádou monarchie. Z tejto funkcie mal tiež dohliadať aj na veľké letné cvičenie rakúsko-uhorskej armády (okolo 100 tisíc vojakov), ktoré bolo naplánované na jún 1914 v Sarajeve. Napriek tomu, že boli známe informácie o možnom atentáte na následníka, František Ferdinand spolu so Žofiou odcestovali do Bosny a Hercegoviny.

11.2 Kto stál za atentátom?

Rakúsko-Uhorsko, konkrétne Oskar Potiorek (1853 – 1933), ktorý bol od roku 1911 guvernérom Bosny a Hercegoviny, naplánoval a pripravil v Bosne veľké vojenské manévry, na ktoré sa mal prísť pozrieť František Ferdinand aj s manželkou a na nedeľu 28. júna 1914 bola na programe triumfálna cesta Sarajevom. Otázne je, či si organizátori uvedomili, o aký dátum ide. Je, samozrejme, pravda, že atentátnici by svoj čin vykonali v hocikaký deň, avšak, 28. jún bol do istej miery osudovým dňom pre habsburskú monarchiu. Práve 28. júna 1878 na Berlínskom kongrese britský premiér lord Benjamin Disraeli navrhol, aby Bosna a Hercegovina pripadla pod správu Rakúsko-Uhorska. Zaujímavosťou je, že práve 28. júna 1900 František Ferdinand d'Este podpísal tzv. renunciačný akt, ktorým sa vzdal titulu cisárovnej pre svoju manželku a deti, aby sa vôbec s Žofiou mohol oženiť. Oveľa väčší význam má tento deň ale pre samotných Srbov a celkovo obyvateľov Balkánu, pretože pre nich je dodnes tento deň sviatkom, resp. dňom smútku, ktorý je známy ako Vidovdan (deň sv. Víta), pretože práve 28. júna 1389 boli porazení Osmanmi v bitke na Kosovom poli a nasledovala 500-ročná nadvláda Osmanov na území Balkánu. Vedúcou postavou celej myšlienky bol Dragutin Dimitrijević, známy aj ako Apis, ktorý sa narodil v roku 1876. Ako 16-ročný bol prijatý na belehradskú vojenskú akadémiu, kde sa prejavil ako nadpriemerný študent a veľmi rýchlo sa dostal do generál-

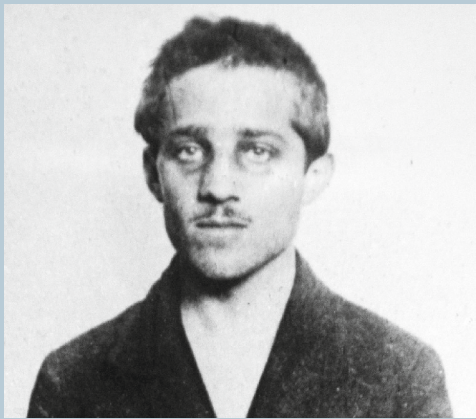
neho štábu srbskej armády. V roku 1903 stál na čele skupiny, ktorá zosnovala a uskutočnila atentát na srbského kráľa Alexandra I. Obrenovića a kráľovnú Dragu. Dimitrijević bol označený ako „záchranca vlasti“. Zúčastnil sa aj bojov prvej balkánskej vojny. Dimitrijević v roku 1911 založil spolok "Zjednotenie alebo smrť", (*Ujedinjenje ili smrt*), ktorý mal za cieľ územne zjednotiť všetkých Srbov, teda aj tých, ktorí žili na území Bosny. Spolok sa stal známym pod menom *Čierna ruka*. Samostatnou organizáciou bola *Mladá Bosna*, ktorá býva niekedy nesprávne zamieňaná práve s *Čiernou rukou*. Spolok *Mladá Bosna* vznikol v roku 1910. Už v roku 1911 naplánoval Dragutin Dimitrijević atentát na cisára Františka Jozefa I., ktorý sa ale nepodaril a Dimitrijević sa zameral na následníka trónu. Srbská vláda pravdepodobne nebola do prípravy zapojená, nedá sa však vylúčiť, že o chystanom atentáte vedela. Otázne zostáva aj to, či bol Dimitrijević nakontaktovaný na ruskú tajnú službu. Na jednej strane sa zdá byť málo pravdepodobné, aby tak ďalekosiahly krok, ako bol atentát na následníka trónu, prebehol bez vedomia a konzultácie s Rusmi. Na strane druhej Rusko nemohlo mať veľký záujem na tom, aby vojna vypukla v čase, keď ešte prebiehalo prezbrojovanie jeho armády.

Podstatnú úlohu na celom atentáte mal Danilo Ilić (1890 – 1915), učiteľ pochádzajúci priamo zo Sarajeva, kde aj žil so svojou matkou Stojou Ilićovou. Danilo sa narodil v roku 1890, neskôr sa mu, s pomocou malého štipendia, podarilo študovať na učiteľskom ústave, tzv. Preparandii v Sarajeve. Sám sa stal aktívnym členom *Čiernej ruky*, začal sa zapájať do tajných schôdzok aj s ďalšími sarajevskými študentami.

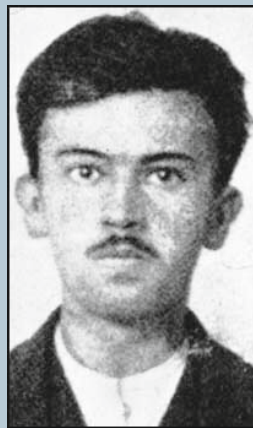
Hlavnými postavami, ktoré sa rozhodli uskutočniť atentát na Františka Ferdinanda d'Este, sa stala trojica bosenských mladíkov – Gavrilo Princip, Nedeljko Čabrinović a Trifun Grabež, všetci členovia *Čiernej ruky*, istú dobu sa všetci nachádzali v srbskom hlavnom meste Belehrad. Okrem nich však bola odhodlaná aj ďalšia trojica mladých mužov – Mohamed Mehmedbašić (1887 – 1943), Vaso Čubrilović (1897 – 1990) a Cvjetko Popović (1896 – 1980).

Gavrilo Princip (júl 1894 Obljaj, Bosna a Hercegovina – 1918 Terezín) – narodil sa rodičom Mariji a Petarovi, ktorí boli chudobnými roľníkmi a pravoslávnymi kresťanmi. Gavrilo pochádzal z deviatich detí, z ktorých sa dospelosti dožili len traja synovia: najstarší Jovo, potom Gavrilo a najmladší Nikola. Gavrilo sa narodil veľmi slabučký, pôvodne mu chceli rodičia dať meno Špiro (z latinského Spiridion), ale s tým nesúhlasil miestny pop a keďže sa narodil na deň archanjela Gabriela rozhodol, že sa bude volať Gavrilo. Základnú školu začal navštevovať Gavrilo až ako deväťročný, napriek odporu svojho otca. Neskôr sa presťahoval do Sarajeva a navštevoval obchodnú školu. V Sarajeve sa zoznámil s Danilom Ilićom, dokonca istý čas býval u Ilićovcov a stali sa z nich veľmi blízki priatelia.

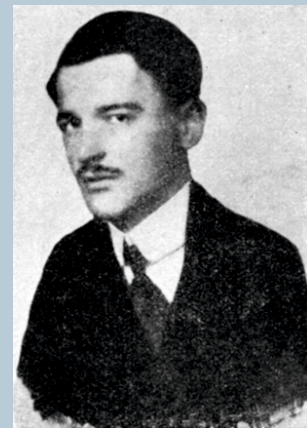

Gavrilo Princip

Trifun Grabež

Nedeljko Čabrinović

Hneď v roku 1911 sa stal súčasťou organizácie *Čierna ruka*, ktorej členovia sa stretávali tajne. Spočiatku ho dokonca do *Čiernej ruky* nechceli prijať, pretože bol príliš malý a slabý.

Nedeljko Čabrinović (1895 Sarajevo – 1916 Terezín) – jeho otec Vaso vlastnil krčmu v Sarajeve, kde Nedeljko pracoval, ale veľmi skoro opustil nielen školu, ale aj domov. Najskôr sa rozhodol, že sa vyučí za zámočníka, potom za klampiara, nakoniec sa začal učiť v tlačiarňi v Sarajeve a sám potom v tlačiarňi aj pracoval. Po nejakom čase sa presťahoval do Belehradu, kde sa v roku 1912 stal členom organizácie *Čierna ruka*.

Trifun Grabež (1895 Pale, neďaleko Sarajeva – 1916 Terezín) – jeho otec Djordje bol pravoslávny kňazom. Trifun vyrastal s dvomi sestrami v harmonickej rodine neďaleko Sarajeva. Študoval na gymnáziu v Sarajeve, ale ako sedemnásťročný bol zo školy vylúčený, lebo napadol učiteľa. V roku 1913 odišiel do Belehradu, kde aj študoval na gymnáziu a kde sa stal členom *Čiernej ruky*.

O plánovanom atentáte sa zrejme dozvedel aj srbský ministerský predseda Nikola Pašić, ktorý síce ciele *Čiernej ruky* podporoval, ale s atentátom nechcel mať nič spoločné, pretože sa obával možnej vojny s Rakúsko-Uhorskom. Pašić vydal príkaz, aby boli Princip, Čabrinović a Grabež pri pokuse o opustenie srbského územia zatknutí, čo sa ale nestalo a trojica bez problémov prekročila hranice a dostala sa na územie Bosny a Hercegoviny.

11.3 Osudný 28. jún 1914

Následník trónu ignoroval varovania z viacerých zdrojov, že by mohol byť v meste ohrozený. Bez povšimnutia zostalo aj varovanie srbského veľvyslanca vo Viedni Jovana Jovanovića Pižona (1869 – 1939), ktorý upozorňoval na možnú hrozbu zo strany *Mladej Bosny*. Opatrenia na jeho ochranu boli veľmi primitívne. Mizerne pripravení boli síce aj atentátnici, na rozdiel od následníka však mali viac šťastia. František Ferdinand a jeho

manželka dorazili do Sarajeva oddelene, kým Žofia absolvovala celú cestu vlakom, František Ferdinand cestoval najskôr vlakom do Terstu, potom vojnovou loďou *Viribus Unitis*, následne parníkom *Dalmat* až k pobrežiu a nakoniec opäť vlakom do Sarajeva. Následnícky pár mal byť ubytovaný v kúpeľoch Ilidža neďaleko Sarajeva. Program prebiehal bez problémov až do nedele 28. júna 1914, kedy mali absolvovať cestu Sarajevom. Manželov sprevádzal guvernér Oskar Potiorek. V aute, ktoré smerovalo na radnicu, sa viedol následník s manželkou, Potiorek a následníkov blízky priateľ – gróf František Harrach (1870 – 1937), ktorému auto patrilo a šoféroval ho Harrachov osobný šofér Leopold Lojka (1886 – 1926). Prvou zástavkou na ceste zo stanice bola inšpekcia vojenských kasární a o 10.00 hodine sa kolóna automobilov vydala smerom k radnici po nábřeží Appel. Po ceste bolo pripravených viac atentátnikov. Prví dvaja sa k činu neodhodlali až sa kolóna priblížila k Čabrinovičovi, ktorý na auto následníka hodil ručný granát. Ten sa však odrazil od strechy, vybuchol pod nasledujúcim autom a poranil Potiorekovo pobočníka podplukovníka Ericha von Merizzi (1873 – 1917). Čabrinovič prehlto pripravený kyanid a skočil do rieky Miljacka, ale jeho pokus o samovraždu nevyšiel a chytila ho polícia. Kolóna áut medzitým pokračovala v ceste k radnici na plánovanú recepciu. Tam padlo rozhodnutie, že bude následník, napriek ohrozeniu, pokračovať v návšteve mesta. Z bezpečnostných dôvodov však zmenili trasu cesty a kolóna opäť vyrazila z radnice do mesta. František Ferdinand sa po útoku rozhodol navštíviť v nemocnici ľudí zranených výbuchom. Cieľom bolo vyhnúť sa centru mesta, ale šofér Lojka nebol oboznámený s novou trasou a keď sa kolóna áut priblížila k Latinskému mostu, odbočil Lojka priamo na Ulicu Františka Jozefa, kde pri obchode Moritza Schillera bol dav ľudí aj s Gavrilom Principom. Guvernér Potiorek zakričal, že idú zle a šofér prudko zabrzdil. Začal cúvať a Gavriilo Princip vtedy zo vzdialenosti približne 1,5 metra strieľal.

Gavriilo Princip vystrelil dve rany. Jedna guľka sa odrazila od kovania auta a zasiahla Žofiu do oblasti žalúdka, druhá trafila Františka Ferdinanda priamo do krku. Auto so zranenými smerovalo potom rýchlo do guvernérovej rezidencie Konak. Principa chytili hneď na mieste, dav ho začal mlátiť, doslova lynčovať. Neskôr sa vyjadril, že nemal v úmysle trafiť Žofiu, ale okrem následníka chcel zabiť ešte guvernéra Oskara Potioreka. Gróf Harrach pri svojej výpovedi síce uviedol, trošku romanticky, že František Ferdinand ešte povedal posledné slova na adresu manželky, ktorú prosil, aby nezomierala kvôli ich deťom, avšak, nič také sa v skutočnosti nestalo. V Konaku zranených vyniesli na prvé poschodie, ale ani následníkovi, ani Žofii sa už nedalo pomôcť a v prípade oboch bolo nutné konštatovať smrť. Vzhľadom na to, že išlo o vysokopostavenú dvojicu, bolo nutné čo najskôr zhotoviť posmrtné masky. Avšak, bol problém nájsť v Sarajeve narýchlo

odborníkov, ktorí by to dokázali, a tak boli nakoniec povolani manželka – mladí umelci Rudolf a Ludmila Valicová (ona pôvodom Češka). Keď prišli večer 28. júna do Konaku, zaskočil ich neprimeraný výjav, kedy vo vypratanej veľkej miestnosti bez nábytku na podlahe ležali do pol pása nahí zosnulí manželka. Vysvetlenie bolo veľmi prozaické, bolo horúco a najchladnejšie je práve pri zemi a k docieleniu čo najväčšieho chladu boli pri telách zosnulých ešte vrecká s ľadom. Po ich práci prišli na rad lekári, aby zakonzervovali telá, čiže potrebné bolo z tela odstrániť tekutiny a dostať do nich dezinfekčný roztok. Doktor Gerd Holler, ktorý sa v druhej polovici 20. storočia venoval tejto téme, zistil, že vďaka konzervácii poznáme presnú príčinu smrti oboch manželov. V prípade Františka Ferdinanda išlo o vzduchovú embóliu, kedy po priestrele krčnej tepny bol do srdca namiesto krvi nasávaný vzduch a v priebehu jednej minúty dochádza k strate vedomia a smrti. Tiež mal poškodený nerv na ovládanie reči. Čo sa týka Žofie, strela je pretrhla brušnú tepnu aj žilu a do pár sekúnd sa jej veľké množstvo krvi vylialo do brušnej dutiny, čím nasledovala okamžite strata vedomia. Žofia teda vnútorne vykrvácala.

František Ferdinand ako následník trónu mal byť pochovaný v cisárskej hrobke Habsburgovcov vo Viedni, ale Žofia ako morganatická manželka nie. František Ferdinand však zanechal testament, v ktorom vyslovene stanovil, že chce byť so svojou manželkou pochovaný v kaplnke zámku Artstetten v Dolnom Rakúsku. V Sarajeve smútočný sprievod odprevadil rakvy na železničnú stanicu, odkiaľ cez Bosnu a Hercegovinu smerovali naspäť do vlasti, najskôr vlakom, potom parníkom *Dalmat* k vojnovnej lodi *Viribus Unitis* a ňou do Terstu a následne vlakom do Viedne, kde z vlastnej iniciatívy čakal nový následník trónu Karol (1887 – 1922), jediný zástupca Habsburgovcov. Po obradoch v Hofburgu, na ktorých sa nezúčastnil nik zo zahraničných korunovaných hláv, ktoré ale neboli žiaduce, pretože inak by museli pozvať aj srbského kráľa, smerovali rakvy opäť na viedenskú železničnú stanicu. Sprievod šľachty na stanicu nebol vítaný, ale tu už sa predstavitelia významných šľachtických rodov vzbúrili, dokonca aj nový následník trónu Karol s manželkou Zitou (1892 – 1989) demonštratívne obišli nariadenia najvyššieho dvormajstra kniežat'a Alfréda Montenuova (1854 – 1927) a odprevádzali Františka Ferdinanda a Žofiu na stanicu. Samotný pohreb na Artstettene sa uskutočnil 4. júla 1914.

Pomerne zaujímavý bol aj vzťah starnúceho rakúskeho cisára Františka Jozefa I. k svojmu synovcovi a následníkovi Františkovi Ferdinandovi d'Este, ktorého nemal práve v láske. Aj keď bol František Ferdinand oddaný monarchii a bol zástancom konzervatívnych hodnôt, cisár ho považoval za človeka unáhleného. Práve viedenské sídlo Františka Ferdinanda, Belvedere, sa stalo miestom stretnutí vplyvného okruhu politikov, tzv. belvederského kruhu.

11.4 Vyšetřovanie atentátu, súdny proces a tresty

Po atentáte boli všetci útočníci zadržaní, okrem Mohameda Mehmedbašića, ktorému sa podarilo utiecť. Začalo sa vyšetřovanie, ktoré viedol vyšetřovateľ Leo Pfeffer . Okrem neho bol na vyšetřovaní prítomný aj kriminálny inšpektor sarajevskej polície Viktor Iwasiuk, ktorý, vždy keď mal príležitosť, aby získal nejaké informácie od atentátnikov, mučil ich. Plnoletým atentátnikom, teda tým, ktorí dovŕšili 20 rokov, hrozil trest smrti. Samotný súdny proces s atentátnikmi sa konal od 12. do 23. októbra 1914, pričom obžalovaných bolo celkom 25 osôb, a to hlavná trojica atentátnikov Princip, Čabrinović a Grabež, záložná trojica atentátnikov – študent Vaso Čubrilovič a Cvjetko Popovič, kde tretí Mohamed Mehmedbašić ušiel z Bosny a Hercegoviny, potom Danilo Ilić, osoby, ktoré pomohli atentátnikom prejsť hranice zo Srbska do Bosny, tie, ktoré skrývali zbrane, študenti, ktorí vedeli o plánovanom atentáte a nenahlásili ho polícii apod. V závere pojednávania si vzal slovo Nedeljko Čabrinović a vyjadril ľútosť nad deťmi následníckeho páru a požiadal ich touto cestou o odpustenie. Po vynesení rozsudku ako jediný dostal list od detí Františka Ferdinanda a Žofie s odpustením. A Gavriilo Princip? Vyjadril sa v tom zmysle, že mu je ľúto detí, ktoré stratili otca a matku, najmä, že zabil Žofiu ako Češku (Slovanku), ale nie je mu ľúto Františka Ferdinanda v pozícii následníka trónu, pretože toho mal v úmysle zabiť. V stredu 28. októbra 1914 boli vynesené rozsudky:

- Gavriilo Princip – odsúdený na 20 rokov ťažkého žalára na samotke v tmavej cele
- Nedeljko Čabrinović – odsúdený na 20 rokov ťažkého žalára na samotke v tmavej cele
- Trifun Grabež – odsúdený na 20 rokov ťažkého žalára na samotke v tmavej cele
- Vaso Čubrilovič – mal iba 17 rokov, odsúdený bol na 16 rokov ťažkého žalára, neskôr vyštudoval v Belehrade históriu, stal sa profesorom na univerzite, v časoch Juhoslávie bol dokonca istú dobu ministrom a zomrel ako posledný zo všetkých účastníkov atentátu, a to v roku 1990 vo veku 93 rokov.

Ďalší obžalovaní dostali tresty vo výške troch až trinástich rokov ťažkého žalára, pričom okrem Vasa Čubriloviča prežil ešte Ivo Kranjčević (1895 – 1968) a Cvjetko Popovič, deväť účastníkov bolo oslobodených, jeden dostal doživotie a piati trest smrti obesením, popravení boli však len traja, a to Danilo Ilić, učiteľ Veljko Čubrilovič (starší brat Vasa) (1886–1915) a Miško Jovanović (1878–1915).

Nasledovala však otázka, kam umiestniť odsúdených. Najskôr boli umiestnení v bosenskej väznici v Zenici a odtiaľ v decembri 1914 boli Princip, Čabrinović a Grabež pre-vezení do vojenskej trestnice v Terezíne, kde boli umiestnení v Malej pevnosti. Roky, ktoré mali pred sebou boli pre nich ťažšie a horšie ako trest smrti. Každá cela mala približne

5 x 5 metrov, čo bolo viac ako dostatok, dokonca takáto veľkosť cely bola skôr nevýhodná, najmä v zime, pretože nebolo možné ju vykúriť na únosnú teplotu. Malá pevnosť mala hrubé tehlové steny a vysoké stropy. Práve preto tak ľahko do ľudského tela prenikala vlhkosť, chlad, pleseň. A tá samota. Dokonca nemohli ani pracovať, nemali možnosť s nikým prehovoriť, čo je veľmi náročné aj po psychickej stránke, bolo tam šero, svetlo do cely poriadne neprenikalo – a tu mali stráviť 20 rokov. Strava bola tiež biedna, v priebehu vojny, kedy chýbali potraviny sa ešte zhoršovala – nielen kvalita, ale aj kvantita. K raňajkám bola akási riedka tekutina, ktorá mala byť polievkou a k nej dostali dávku chleba na celý deň – 3/4 kila na deň, čo sa zdá byť dostačujúce, bol aj pomerne kvalitný, ale to sa rýchlo zmenilo až dostávali len 250 g chleba na osobu a deň. Ak nebola na raňajky „polievka“, tak to bola akási náhrada kávy. Na obed dostávali zemiakovú polievku a k tomu porcia fazule, šošovice, hrachu alebo ryže či kapusty a dokonca párkrát do týždňa kúsok mäsa, často veľmi pochybnej kvality. Počas vojny aj kvalita surovín veľmi klesala, najmä zemiaky boli pravidelne zmrznuté alebo hnilé a odporne páchnuce. Na večeru mal trestanec len to, čo si ušetril z raňajok alebo obeda. Čo sa týka hygieny väzňov, využívala sa miestna studňa a umývanie v umývadle, raz týždenne mali nárok na kúpeľ nôh a očistu tela v teplej vode, na tú mal každý nárok raz za mesiac v lete a raz za dva mesiace v zime, aj to len veľmi rýchla a krátka sprcha. V zime boli radi, ak sa žiadna takáto očista nekonala, aby neochoreli ešte viac.

A koniec troch hlavných aktérov? Ako prvý zomrel v Terezíne Nedeljko Čabrinović, a to v januári 1916 na tuberkulózu. Najmenej správ sa zachovalo o Trifunovi Grabežovi. Ten zomrel októbri 1916 na pľúcnu tuberkulózu. Gavrilo Princip už v roku 1916 začal mať závažné zdravotné problémy, keďže sa u neho objavila tuberkulóza kostí. Bežne býva kostná tuberkulóza dôsledkom pľúcnej tuberkulózy, keď sa tá dostane do krvi a zárodky aj do kostí a vzácne aj do kĺbov. U Principa to však takto neprebiehalo, ale základné tuberkulózne ložisko sa u neho vytvorilo v ľavom lakti – v kĺbe, čo je skutočne vzácny prípad. Veľmi ho zasiahla smrť priateľa Nedeljka Čabrinovića a spolu s náročným pobytom na samotke a vážnym zdravotným stavom sa v priebehu roka 1917 trikrát neúspešne pokúsil o samovraždu. V apríli 1917 sa Gavrilo musel podrobiť operácii ľavého laktového kĺbu, ktorý mu už držal pokope len vďaka striebornému drôtu. Jeho zdravotný stav sa však nezlepšoval, a tak na konci roka 1917 došlo k amputácii ľavej ruky nad laktom. Napriek tomu však v nedeľu 28. apríla 1918 Gavrilo Princip v Terezíne zomiera.

Po skončení prvej svetovej vojny a páde monarchie sa z atentátnikov stali národní hrdinovia, tzv. vidovdanskí hrdinovia, a začali sa objavovať snahy o prevoz ich tiel do Sarajeva. Stalo sa tak v roku 1920 na prelome júna a júla, kedy sa v Prahe konal VII.

všesokolský zjazd, ktorého sa zúčastnila aj sestra Nedeljka Čabrinovića Vukosava. Vlakom boli potom, za veľkej slávy, exhumované ostatky atentátnikov prevezené do Sarajeva, kde v časti Koševo na tamojšom cintoríne bola vybudovaná spoločná hrobka, kde boli ostatky všetkých zosnulých atentátnikov za veľkej pompy uložené.

Okrem toho sa v marci 1917 uskutočnil aj proces v gréckom meste Solún, kde boli Dragutin Dimitrijević spolu so svojimi blízkymi spoločníkmi v zinscenovanom procese odsúdení na trest smrti a väzenie. Dimitrijević bol zastrelený v júni 1917.

12 PREDVEČER PRVEJ SVETOVEJ VOJNY A JEJ VYPUKNUTIE

A čo sa medzičasom dialo v ostatnej Európe? Po sarajevskom atentáte na Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku si hlavní predstavitelia habsburskej monarchie uvedomili, že musia konať. Cieľom ich aktivít bolo udržať veľmocenské postavenie Rakúsko-Uhorska. Viedeň však využila atentát na to, aby sa mohla zúčtovať so Srbskom. Bola si ale tiež vedomá, že k vojenskému stretu potrebuje mať podporu svojho spojenca z Nemecka. Po atentáte v Sarajeve sa najmä rakúsky náčelník generálneho štábu gróf Conrad von Hötzendorf (1852 – 1925) vyslovil za okamžitý vojenský zásah. Treba však dodať, že mnohí štátnici pôsobiaci v najvyšších službách Rakúsko-Uhorsku nesmútili za samotným zavraždeným následníkom. Najmä uhorskí, resp. maďarskí politici prechovávali k následníkovi netajenú antipatiu. Dokonca aj sústrastné telegramy adresované do Viedne, po vražde následníka a jeho manželky, signalizovali určité uľahčenie v niektorých krajinách. Rakúskemu cisárovi Františkovi Jozefovi I. kondoloval aj sám srbský kráľ Peter I. Karadjordjević s následníkom trónu Alexandrom. Väčšina srbského národa však samotný atentát vnímala skôr oslavne, čo bolo v tlači vysvetľované ako dôsledok rakúskeho útlaku Slovanov. V dňoch po atentáte sa pozornosť sústredila na rakúsko-uhorskú komunikáciu s Nemeckom a uistenie, že Nemecko je pripravené podporiť v boji svojho spojenca z Trojspolku. Začalo sa hovoriť aj o ultimátu voči Srbsku, ktorého podmienky mali byť tvrdé. Aj Srbsko využívalo dni po atentáte na aktívne diplomatické rokovania po Európe, snažiac sa dokázať mocnostiam a ostatným európskym národom, že Srbi nenesú žiadnu vinu na atentáte, ku ktorému prišlo v Sarajeve. Opačné boli zasa snahy cisárskej Viedne, ktorá sa usilovala dokázať minimálne srbský podiel na celej udalosti. Výsledky vyšetrovania očakávali netrpezlivo nielen v Rakúsko-Uhorsku, ale aj v Nemecku, nakoľko netrpezlivo sledovali mínajúce sa dni, aby nepremárnili vhodnosť okamihu na útok na Srbsko. Najmä, aby neprešvihli ešte stále pôsobiaci dojem z atentátu. Preto Nemecko naliehalo na Rakúsko-Uhorsko, aby útok neodkladalo.

Nemci boli najmä radi, že iskra preskočila inde, nie u nich a zároveň boli radi, že Rakúsko-Uhorsko bude viac angažované vo vojenskom konflikte. Nemci ubezpečovali váhajúcich Rakúšanov, pričom za "konečné zúčtovanie" so Srbskom veľmi horlil najmä spomínaný Conrad von Hötzendorf, v čom mal veľkú podporu zo strany Nemecka. Proti „konečnému zúčtovaniu“ však boli minister zahraničia gróf Leopold Berchtold (1863 – 1942), aj uhorský ministerský predseda gróf István Tisza (1861 – 1918), ktorý odmietal akúkoľvek vojenskú konfrontáciu so Srbskom. Nemecký kancelár Theobald von

FRANTIŠEK JOZEFI.

František Jozef I. prišiel na svet v auguste 1830 vo viedenskom paláci Schönbrunn ako najstaršie dieťa arcivojvodu Františka Karola Habsbursko-Lotrinského a jeho manželky Žofie Bavorskej. Ambiciózna matka ho od mala vychovávala ako budúceho cisára – nástupcu po strýkovi Ferdinandovi. Veľa času venoval František Jozef práve štúdiu a okrem teórie sa stále viac priestoru venovalo praktickému vzdelávaniu. Revolúcia, ktorá

vypukla v monarchii v roku 1848, znamenala nielen pád kancelára Klemensa von Metternich, ale aj abdikáciu cisára Ferdinanda. Otec Františka Jozefa, arcivojvoda František Karol, sa vzdáva nárokov na trón, a tak sa 2. decembra 1848 novým rakúskym cisárom stáva len 18-ročný František Jozef I. Úspešne sa mu, pre Habsburgovcov, podarilo ukončiť revolúciu v roku 1849, ale pozornosť musel venovať aj zahraničnej politike, najmä zjednocovacím snahám v Taliansku a Nemecku, ktoré predstavovali neúspech rakúskej zahraničnej politiky. V rámci vnútornej politiky dochádza v roku 1867 k vzniku duálnej

monarchie, kde rozsiahlejšie právomoci získava práve Uhorsko. František Jozef I. bol potom 8. júna 1867 korunovaný za uhorského kráľa. Ďalšie desaťročia jeho vlády sa niesli v znamení úpadku Rakúsko-Uhorska a jeho smerovaniu k prvej svetovej vojne a postupnému zániku monarchie. V súkromnom živote sa cisár František Jozef I. 24. apríla 1854 oženil vo Viedni s vtedy len 16-ročnou bavorskou princeznou Alžbetou (Sissi) Wittelsbachovou a mladému páru sa postupne narodili dcéry Žofia, Gizela a Mária Valéria a tiež následník trónu Rudolf. Ani Františkovi Jozefovi sa nevyhýbali osobné tragédie, najskôr smrť prvorodenej dcéry Žofie, ktorá zomrela vo veku dvoch rokov, samovražda korunného princa Rudolfa v Mayerlingu v roku 1889, vražda cisárovnjej Alžbety vo Švajčiarsku či smrť následníka trónu Františka Ferdinanda d'Este v Sarajeve v roku 1914. František Jozef I. zomrel v Schönbrunne 21. novembra 1916 vo veku 86 rokov. Jeho nástupcom na cisárskom tróne sa stal Karol I.

Bethmann-Hollweg však uistil Viedeň, že ak Rusko a Francúzsko v prípade konfliktu zasiahnu v prospech Srbska, Nemecko voči nim použije svoju vojenskú silu. Pritom prevaha nemeckej armády nad francúzskou aj ruskou armádou, čo do výzbroje, bola nespochybniteľná, v niektorých ohľadoch až zdrvivúca (v počte prieskumných lietadiel a ťažkých diel). Nemci sa tiež spoliehali na rýchlosť svojej mobilizácie, najmä v porovnaní s Ruskom a neverili v ozbrojené vystúpenie Veľkej Británie. Popri diplomatických krokoch začali všetky krajiny preteky v zbrojení, ktoré odčerpávali obrovské sumy zo štátnych rozpočtov. V rebríčku výdavkov na vojnu viedlo Nemecko, kde výdavky na zbrojenie stúpili z 1,4 na 2,24 miliárd mariek, nasledovala Veľká Británia s 1,6 mld. a Francúzsko s 1,2 mld. mariek. Nemecká vláda v prípade vojny počítala s otvorením dvoch frontov – jeden proti Rusku a druhý proti Francúzsku.

Rakúska vláda sa obávala Ruska, preto s ultimátom pre Srbsko váhala. Až 23. júla 1914 o šiestej hodine večer, čiže necelý mesiac po sarajevskom atentáte, doručil rakúsko-uhorský veľvyslanec v Srbsku, barón Giesl von Gieslingen (1860 – 1936) srbskému ministerstvu zahraničných vecí ultimátum. Rakúsko-Uhorsko čakalo s doručením ultimáta do 23. júla, kedy sa skončila návšteva francúzskeho prezidenta Raymonda Poincarého (1860 – 1934) v Petrohrade, aby tak zabránili akýmkoľvek dohovorom spojencov v rámci Dohody. Rusko, ktoré získalo podporu zo strany Francúzska rozhodlo, že poskytne vojenskú pomoc Srbsku v prípade, že bude napadnuté Rakúsko-Uhorskom. Podmienky diplomatického aktu boli do tej doby nevídané. Nič však nebolo náhodné. Srbi mali na premyslenie len veľmi krátky čas, do 25. júla 1914 do 18.00 hodiny a pripravené to bolo preto tak, aby krajiny Dohody nemali čas na diplomatické akcie, príp., aby sa Srbsko nemohlo obrátiť na nejakého sprostredkovateľa. Rakúsko-Uhorsko konalo s plnou podporou svojich spojencov v Nemecku a po atentáte v Sarajeve sa rozhodlo pokračovať v tvrdej politike voči Srbsku. Cieľom bolo vynútiť si vojenský konflikt, ktorý by, ako dúfali predstavitelia vo Viedni, skončil rýchlo, a to s drvivým rakúskym víťazstvom, a to ešte skôr, ako by zvyšok Európy (najmä Rusko) stihol zareagovať.

Ako informoval nemecký veľvyslanec vo Viedni ešte 14. júla, ultimátum pre Srbsko bolo zostavené tak, že jeho prijatie a stotožnenie sa s ním zo strany Srbska bolo prakticky vylúčené, pričom ale treba dodať, že ultimátum nezahŕňalo vyslovene hrozbu vyhlásenia vojny. Ultimátum tiež muselo byť prijaté zo strany Srbska ako celok.

Body ultimáta:

- srbská vláda musela akceptovať rakúsko-uhorské vyšetovanie atentátu, a to aj napriek jej tvrdeniu, že už vykonáva vlastné vyšetovanie
- Srbsko tiež malo potlačiť všetku protirakúsku propagandu a podniknúť kroky na

odstránenie teroristických organizácií na svojom území, kde medzi inými fungovala aj organizácia *Čierna ruka*

- rovnako tak Srbsko odstráni z verejných škôl v krajine, a to z učiteľského zboru ako aj z učebných pomôcok všetko, čo slúžilo k živeniu propagandy proti Rakúsko-Uhorsku
- Srbsko odstráni z armády a administratívy všetkých dôstojníkov a úradníkov, ktorí sa previnili protirakúskou propagandou, pričom Rakúsko-Uhorsko si vyhradzuje právo uviesť srbskej vlády ich mená ako aj dosvedčujúci materiál
- srbská vláda dovoľí, aby rakúsko-uhorské orgány spolupôsobili v Srbsku pri potláčaní podvratného hnutia namiereného proti územnej integrite Rakúsko-Uhorska
- srbská vláda urýchlene zatkne majora Vojislava Tankosića (1880 – 1915) a istého Milana Ciganovića (1888 – 1927), srbských štátnych úradníkov skompromitovaných výsledkami vyšetrovania
- účinnými opatreniami zabráni srbským úradom pašovať muníciu cez hranice a prepustí a prísne potrestá príslušníkov pohraničnej služby, ktorí pomáhali sarajevským atentátnikom pri prechode hraníc
- podá cisárskej vlády vysvetlenie o neospravedlnených výrokoch vysokých srbských predstaviteľov v Srbsku a v zahraničí, ktorí sa bez ohľadu na svoje oficiálne postavenie neváhali po atentáte vo svojich verejných prehláseniach nepriateľský vyjadriť proti Rakúsko-Uhorsku
- srbská vláda bezodkladne oznámi viedenskej vláde, že všetky predchádzajúce opatrenia boli splnené

Srbsko sa vo svojej odpovedi na ultimátum z 25. júla snažilo požiadavkám vyhovieť. Sám srbský premiér Nikola Pašić dodal srbskú odpoveď na ultimátum barónovi Gieslingenovi na rakúsko-uhorskom veľvyslanectve v Belehrade tesne pred osemnástou hodinou. Srbsko splnilo takmer všetky body ultimáta s výnimkou jedného, a to, že sa Rakúsko-Uhorsko zúčastní na vyšetrovaní atentátu. Srbsko považovalo tento bod za miešanie sa Rakúsko-Uhorska do vnútorných záležitostí Srbska, a preto ho odmietlo. Samotná srbská verejnosť považovala toto ultimátum za nesplniteľné, za provokáciu. Rusko 25. júla 1914, len niekoľko hodín po skončení štátnej návštevy francúzskeho prezidenta Raymonda Poincarého vyhlásilo, že nepripustí útok na srbskú suverenitu a ubezpečilo Srbov o svojej podpore.

Nikola Pašić nariadil mobilizáciu. Rakúsko-Uhorsko prerušilo so Srbskom diplomatické

styky a vyhlásilo čiastočnú mobilizáciu, k úplnej mobilizácii v Rakúsko-Uhorsku prišlo 31. júla. Britská vláda sa v reakcii na ultimátum rozčlenila na dve skupiny, kde jedna skupina nechcela pomáhať Rusku upevniť si svoje postavenie na Balkáne a nechceli si rozhnevať Rakúsko-Uhorsko, a druhá skupina, ktorá zastávala tvrdý kurz proti Rakúsko-Uhorsku a Nemecku.

V stredu 28. júla 1914 o 11.00 hodine dopoludnia (na sv. Annu) vyhlásilo Rakúsko-Uhorsko vojnu Srbsku a už počas noci začalo delostrelectvo spoza rieky Sávy ostreľovať srbské hlavné mesto Belehrad. Srbsko sa hrdinsky bránilo. Rakúsko-Uhorsko vo svojich plánoch počítalo s rýchlou porážkou Srbska, vďaka ktorej by posilnilo svoje pozície na Balkáne. Z „lokálneho konfliktu“ sa však okamžite rozpútala vojna dvoch mohutných koalícií veľmocí, ktorá sa pripravovala už desaťročia.

Cisár František Jozef I. sa teda nechal Conradom von Hötzendorfom presvedčiť v prospech vojny proti Srbsku, ktoré malo byť, podľa rakúskych plánov, takmer okamžite porazené. Veľkú chybu však spravil aj samotný Hötzendorf. Nielen v tom, že vo Viedni verili, že Nemecko a Rakúsko-Uhorsko sú dostatočne silné poraziť Rusko, ale najmä v tom, že Rakúsko-Uhorsko verilo Nemecku. Nemecko síce bolo pripravené poslať do bojov svojich vojakov, ale nie na východ proti Rusku, ale na západ proti Francúzsku.

Rakúsko-uhorský vyslanec pri Svätej stolici gróf Ján von Schönburg-Hartenstein (1864 – 1937) žiadal pápeža Pia X. (1835 – 1914) o požehnanie zbraní, pričom ten mal odkázať rakúskemu cisárovi Františkovi Jozefovi I., že nežehná vojne, ale mieru. Nakoľko bol ale vyslanec neodbytný a žiadal aspoň o pápežove požehnanie pre cisára, Pius X. mu povedal, že jediné, čo môže spraviť, je prosiť Boha o odpustenie a cisár môže byť rád, že sa nedočkal kliatby. Svätý otec bol v prípade oboch bojujúcich strán od počiatku vojny pripravený na sprostredkovanie prímeria. Pápež Pius X. však zomrel nedlho po začatí prvej svetovej vojny, vo štvrtok 20. augusta 1914, vo veku 79 rokov.

Po vyhlásení vojny sa začala mobilizácia aj v Rusku. Ešte 31. júla nemecký cisár schválil aj text ultimáta pre Rusko a Francúzsko. Ultimátum do Petrohradu bolo odoslané o 12.00 hodine s otázkou na príčinu ruskej mobilizácie, ultimátum pre Francúzsko odišlo o 18.00 hodine s otázkou, či zostane neutrálne. Dňa 1. augusta vyhlásilo Nemecko vojnu Rusku a o tri dni aj Francúzsku a následne nemecká vojská prekročili hranice neutrálneho Belgicka. Už 4. augusta 1914 vypovedala Veľká Británia vojnu Nemecku a v priebehu augusta vyhlásilo ešte Rakúsko-Uhorsko vojnu Rusku, vstúpilo tiež do vojnového stavu s Čiernou Horou, Francúzskom, Veľkou Britániou a neutrálnym Belgickom. Lokálny spor sa zmenil na medzinárodný vojnový konflikt...

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- BUCHAR, Stanislav. *Tenkrát v Sarajevě aneb život končí v terezínských kasematech*. Planá : Vydané vlastním nákladem, 2020, 1098 s.
- CERMAN, Ivo. *Chotkové : příběh úřednické šlechty*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 757 s. ISBN 978-80-7106-977-5.
- FERRO, Marc. *Dějiny kolonizací : od dobývání po nezávislost' 13. – 20. století*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 503 s. ISBN 978-80-7106-021-5.
- GALANDAUER, Jan. *František Ferdinand d'Este : následník trůnu*. Praha : Paseka, 2000, 353 s. ISBN 80-7185-325-9.
- GLENNY, Misha. *Balkán 1804-1999 : nacionalismus, válka a velmoci*. Praha : Jiří Buchal – BB art, 2003, 527 s. ISBN 80-7257-976-2.
- KATUNINEC, Milan. *Politické dejiny Nemecka (1871-2000)*. Trnava : Trnavská univerzita, 2001, 153 s. ISBN 80-89074-04-9.
- KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie : od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Praha : Prostor, 1999, 946 s. ISBN 80-7260-025-7.
- KODET, Roman. *Rakousko-Uhersko a Osmanská říše před první světovou válkou*. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2014, 241 s. ISBN 978-80-261-0318-9.
- KOHÚTOVÁ, Mária. *Vybrané kapitoly z dejín novoveku*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2008, 175 s. ISBN 978-80-8082-205-7.
- KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha : Argo, 2019, 1109 s. ISBN 978-80-257-2848-2.
- LOEWENSTEIN, Bedřich. *Otto von Bismarck*. Praha : Svoboda, 1968, 242 s.
- MELICHÁREK, Maroš. *Národy juhovýchodnej Európy v siločiarach medzinárodnej politiky 1856-1913*. Košice : Šafárik Press, 2020, 229 s. ISBN 978-80-8152-842-2.
- PALMER, Alan. *Úpadek a pád Osmanské říše*. Praha : Panevropa, 1996, 351 s. ISBN 80-85846-05-5.
- POTEMKIN, Vladimír P. *Dějiny diplomacie 1*. Praha : Nakl. Svoboda, 1948, 405 s.
- RIDLEY, Jasper. *Napoleon III. and Eugénie*. New York : The Viking Press, 1980, 768 s.
- RÖHL, John C. G. *Kaiser Wilhelm II. : 1859-1941 : a concise life*. Cambridge : Cambridge University Press, 2015, 240 s. ISBN 978-1-107-42077-9.
- SKŘIVAN, Aleš – DRŠKA, Václav – STELLNER, František. *Kapitoly z dejín medzinárodních vztahů 1648-1914*. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994, 217 s. ISBN 80-85241-57-9.

- SKŘIVAN, Aleš. *Císařská politika. Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906-1914*. Praha : Karolinum, 1996, 373 s. ISBN 80-7184-081-5.
- ŠMÍD, Marek. *Vatikán a první světová válka : proměny zahraniční politiky Svatého stolce v letech 1914-1918*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016, 127 s. IBSN 978-80-7325-396-7.
- ŠVANKMAJER, Milan a kol. *Dějiny Ruska*. Praha : Lidové noviny, 1996, 558 s. ISBN 80-7106-216-2.
- TARABA, Luboš. *Divná válka : francouzsko-pruská válka 1870-1871*. Praha : Base, 2006, 440 s. ISBN 80-7340-083-9.
- TARABA, Luboš. *Prodané vítězství. Poslední válka za sjednocení Itálie 1866*. Praha : Epoque, 2020, 196 s. ISBN 978-80-7557-213-4.
- TUMIS, Stanislav – NYKI, Hanuš. (eds). *Prekolonialismus, kolonialismus a postkolonialismus : impéria a ti ostatní ve východní a jihovýchodní Evropě*. Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2015, 243 s. ISBN 978-80-7308-582-7.
- VOCELKA, Michaela – VOCELKA, Karl. *František Jozef I. : cisár rakúsky a kráľ uhorský 1830-1916*. Bratislava : Citadella, 2019, 472s. ISBN 978-80-8182-139-4.
- VRÁBEL, Ferdinand. *Sarajevský atentát : následnícky pár a Slováci : František Ferdinand Rakúsky d'Este a Žofia Chotková, vojvodkyňa z Hohenbergu*. Bratislava : Marenčin PT, 2014, 164 s. ISBN 978-80-8114-379-3.
- WEITHMANN, Michael W. *Balkán : 2000 let mezi východem a západem*. Praha : Vyšehrad, 1996, 431 s. ISBN 80-7021-199-7.

Mgr. Radoslava Ristovská, PhD.
Katedra histórie FF TU
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
radoslava.ristovska@truni.sk

PRVÁ SVETOVÁ VOJNA

Príčiny a zámienka jej vypuknutia

Vydavateľ:
Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Hornopotočná 23, 918 43 Trnava
www.ff.truni.sk

© Mgr. Radoslava Ristovská, PhD., 2023

© Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2023

ISBN 978-80-568-0605-0

ISBN 978-80-568-0605-0

9 788056 806050 >